

BİR MODEL HANIM SAHÂBÎ ŞİFÂ BİNT ABDULLAH

Esra SAFİ

Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

RİZE 2013

T.C.
RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

Tezin Adı
BİR MODEL HANIM SAHÂBÎ ŞİFÂ BİNT ABDULLAH
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Esra SAFİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

RİZE 2013

T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANA BİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

Tezin Adı
BİR MODEL HANIM SAHÂBÎ ŞİFÂ BİNT ABDULLAH
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezin Yazarı
Esra SAFİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Tez Savunma Tarihi
31.10.2013

Tez Jürisi Üyeleri

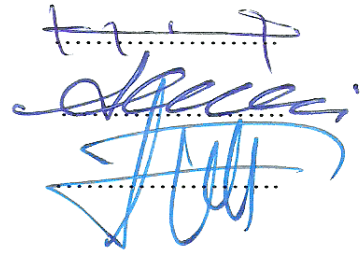
Adı ve Soyadı

İmza

Başkan : Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Üye : Doç. Dr. Ahmet İshak DEMİR

Üye : Doç. Dr. Şevket TOPAL

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Salih Sabri YAVUZ

..... / / 20..
Onay Tarihi

RECEP TAYYIP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezi bilimsel metotlara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak hazırlayıp sunduğumu, tezde bana ait olmayan tüm bilgi, düşünce ve sonuçları belirttiğimi ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim. **04** / **10** / 2013

Esra SAFİ

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	6
KISALTMALAR	8
GİRİŞ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	11
HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ	11
A- HAYATI	11
B- KİŞİLİĞİ	15
C- İLMÎ ŞAHSİYETİ	17
İKİNCİ BÖLÜM	21
SOSYAL HAYATTAKİ FAALİYETLERİ	21
A- EĞİTİM FAALİYETLERİ VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH	21
I- Asr-1 Saadette Eğitim Hizmetleri	21
II- Şifâ bint Abdullah'ın Okuma-Yazma Öğretmesi	32
III- Şifâ bint Abdullah ve Hadis Rivayeti	34
B- SAĞLIK HİZMETLERİ VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH	50
I- Asr-1 Saadette Sağlık Hizmetleri	50
II- Şifâ bint Abdullah'ın Rukye (Okuyarak Tedavi) Yapması	65
C- TİCARET HAYATI VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH	66
I- Asr-1 Saadette Ticaret Hayatı	66
II- Şifâ bint Abdullah'ın Pazarda Görevlendirilmesi	73
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	81
ÖZET	91
ABSTRACT	92
ÖZGEÇMİŞ	93

ÖN SÖZ

Asr-ı Saadet, bir Müslüman'ın İslâm'ı tam anlamıyla anlaması ve yaşaması için her yönüyle bilmesi gereken bir dönemdir. Başta Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatı olmak üzere sahâbe-i kirâmın yaşamlarının da bilinmesi gerekir. Zira onlar Efendimizden sonra İslâm'ı en iyi anlayan ve yaşayan insanlardı. Onlar Peygamber Efendimizin en yakınında bulunmuş, onu bizzat görme, sohbetlerinde bulunma ve ona soru sorma imkânına sahip olmuşlardı. Bu imkânlardan en güzel şekilde faydalanan sahâbe-i kirâm böylece Resûlullah'dan sonra İslâm'ı en iyi anlama ve yaşama şerefine nail olmuşlardır. Bundan dolayı biz Müslümanların İslâm'ı en iyi şekilde yaşamamız için bu değerli insanların yaşamlarını da bilmemiz gerekmektedir. Asr-ı Saadette birçok seçkin sahâbî yetişmiştir. Bunlardan birisi de Şifâ bint Abdullah'tır. Bu çalışmada bu çok değerli hanım sahâbînin hayatı incelenmeye çalışılmıştır.

Hz. Şifâ, ismi çok duyulmamış, hayatı pek bilinmeyen bir hanım sahâbîdir. Sahip olduğu meziyetlere, İslâm için yaptığı hizmetlere ve mücadelelere rağmen bu hanım sahâbînin isminin pek bilinmiyor olması, bu konu üzerinde bir çalışma yapmaya bizi sevk etmiştir. Öte yandan onun hayata karşı duruşu, hizmetleri, İslâm'ı yaşamadaki hassasiyeti, gayreti ve mücadelesiyle başta Müslüman hanımlar olmak üzere tüm Müslümanlar için çok güzel bir örnek olacağı düşüncesi de Şifâ bint Abdullah'ın hayatının araştırılmaya değer olduğunu göstermektedir.

Hz. Şifâ gibi hizmetlerde bulunmuş hanım sahâbîlerin hayatları ve hizmetlerinden çok kısa olmak kaydıyla bu çalışma içerisinde bahsetmenin yerinde olacağı düşünülmüştür. Böylece esas olarak Hz. Şifâ'nın hayatı ve hizmetlerinden bahsedilirken diğer bazı hanım sahâbîlerin hayatları ve hizmetleri hakkında da kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Şifâ bint Abdullah'ın hayatı, kişiliği ve ilmî şahsiyetinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde sosyal hayattaki faaliyetleri başlığı altında eğitim, sağlık, ticaret ve hadis rivayeti alanında Hz. Şifâ'nın yapmış olduğu hizmetler ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bunun yanında eğitim, sağlık, ticaret ve hadis alanlarında hizmet

etmiş diğer hanım sahâbîlerin hayatları ve hizmetlerinden de kısaca bahsedilmiştir. Sonuç bölümünde ise konunun genel bir özeti yapılmış ve ulaşılan sonuçlar zikredilmiştir.

Tez çalışması süresince rehberliği, maddî ve manevî desteği ile bana son derece yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Nebi Gümüş'e müteşekkirim. Çalışmama yaptıkları katkılardan dolayı Doç. Dr. Ahmet İshak Demir'e, Doç. Dr. Şevket Topal'a, Yrd. Doç. Dr. İhsan Arslan'a, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Turan'a ve Elif Kırdag'a teşekkür ederim. Bu süreç boyunca bana destek olan aileme, arkadaşlarıma da çok teşekkür ederim.

Yüce Rabbime sonsuz şükürler olsun. Çalışmamın hayırlara vesile olması duasıyla...

Esra SAFİ

Rize – 2013

KISALTMALAR

- a. mlf. : Aynı müellif
b. : bin, ibn
bk. : Bakınız
c. : Cilt
DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988-
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
ed. : Editör
h. : Hicrî
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
m. : Miladî
r. a. : Radıyallahu anh / radıyallahu anha
s./ss. : Sayfa/Sayfadan sayfaya
sad. : Sadeleştiren
s.a.v. : sallallahu aleyhi ve sellem
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik eden
trc. : Tercüme, tercüme eden
ts. : Tarihsiz
v. : Vefatı
Yay. : Yayınları- Yayınevi
ys. : Basım yeri yok
Ü. : Üniversitesi

GİRİŞ

Hız. Muhammed (s.a.v.) peygamberlikle şereflendiği 610 yılından itibaren ömrünün sonuna kadar İslâm'ı tebliğ etmek ve yaşamak için çok büyük sıkıntılara katlanmıştır. Özellikle hicret ile neticelenen Mekke döneminde hem Resûlullah hem de İslâm'ı kabul etmiş olan diğer insanlar çok büyük zorluklar yaşamışlardır. Ancak tüm yaşananlar Müslümanların kalplerindeki İslâm aşkını söndürememiş aksine daha da alevlendirmiştir. 13 yıllık Mekke dönemi boyunca kadını, erkeği, çocuğu, yaşlısı, hürü, kölesi bütün Müslümanlar türlü zorluklara göğüs germişlerdir. Nihayet gelen hicret izniyle Müslümanlar mallarını, evlerini, bir kısmı eşlerini, annesini, babasını, evladını, akrabalarını geride bırakıp İslâm'ı daha rahat yaşamak için Medine'ye hicret etmişlerdir.

Bu zorlu dönemi, yaşayanlardan birisi de Şifâ bint Abdullah'tır. İlk Müslümanlardan olan Hız. Şifâ, İslâm uğruna birçok zorluğa, sıkıntıya göğüs germiş ve oğlu ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir. İslâm'ı yaşamadaki samimi gayreti, sahip olduğu nitelikler ve İslâm'a yaptığı hizmetlerle başta Resûlullah olmak üzere Hız. Ebû Bekir ve Hız. Ömer'in takdirini kazanmış bir hanım sahâbîdir.

Hız. Şifâ'nın hayatı ile ilgili araştırmaya tabakat kitapları incelenerek başlanmıştır. Araştırmanın birincil kaynaklarını İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-Kübrâ*, İbn Abdülber'in *el-İstî'âb*, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tezhibu't-Tezhib*, İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-Ğâbe*'si gibi tabakat kitapları oluşturmaktadır. Bunun yanında İbnü'l-Esir'in, *el-Kâmil fi't-Târih*'i gibi genel tarih kitaplarından da faydalanılmıştır. Bunların yanında çeşitli hadis kitapları, sahabe hayatları hakkında bilgi veren eserlerden ve yakın dönemde kaleme alınmış bazı eser ve araştırmalardan faydalanılarak bu çalışma tamamlanmıştır.

Tabakat kitapları ve incelenilen diğer eserlerde Hız. Şifâ'nın hayatıyla ilgili detaylı ve doyurucu bilgilere ulaşılammıştır. Özellikle Mekke'deki hayatıyla ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Hız. Şifâ'nın ailesi, çocukları, eşleri, doğumu ve ölümü ile ilgili kaynaklarda net bilgilere rastlanılmamıştır. Medine'deki hayatıyla ilgili kaynaklardaki bilgiler Mekke dönemine oranla biraz daha fazla olmasına rağmen yine de çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Taranan

hemen her eserde küçük farklılıklar dışında benzer bilgilerin yer aldığı görülmüştür.

Hz. Şifâ'nın hayatıyla ilgili geniş bir bilgi birikimine ulaşamamasına karşın Hz. Şifâ gibi İslâm'a hizmet etmiş hanım sahâbîlerin hayatlarından kısa kesitler aktararak araştırma zenginleştirilmeye çalışılmıştır. İslâm ümmetine güzel bir örnek sunma amacıyla yapılan bu çalışmanın bu haliyle bu amaca daha iyi hizmet edeceği düşünülmüştür.

Bu araştırma içerisinde yer alan hanım sahâbîlerin hayatları tabakat kitapları başta olmak üzere sahâbîlerin hayatları ile ilgili yazılmış eserlerden faydalanılarak hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI, KİŞİLİĞİ VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

A- HAYATI

Şifâ bint Abdullah (r.a.), Asr-ı Saadetin en faziletli ve en sosyal kadınlardan biridir. Nesebi şu şekildedir: "Şifâ bint Abdullah b. Abdüşşems b. Halef b. Saddad (Şeddad) b. Abdullah b. Kurtıb Zirâh (Rızâh) b. Adıyy b. Ka'b (b. Luey) el-Kureşîyye el-Adeviyye".¹

Hz. Şifâ, Kureyş kabilesinin Adıyy koluna mensup² ve Hz. Ömer'in amcasının kızıdır.³ Asıl ismi Leyla⁴ olup Şifâ ismi ile meşhur olmuştur.⁵ Hastaları tedavi konusundaki bilgisi ve bu alanda yaptığı hizmetler sebebiyle Şifâ diye tanındığı tahmin edilmektedir.⁶ Bununla birlikte kaynaklarda buna dair bir işaret bulunmadığı kaydedilmektedir.⁷

¹ Ebû Abdullâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut: Daru's-Sadr Yay., ts., VIII, 268; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdullah b. Muhammed İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrût, 1992, IV, 1868; Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzîb*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Ata, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye Yay., 1994, XII, 379; Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcut, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut, 1995, VIII, 201; Ebû'l-Hasen Ali b. İzzüddîn İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut, 1989, VI, 162; Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelûsi, *Cemheretu Ensabu'l-Arab*, Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yay., 1983, 150; Mehmed Zihni Efendi, *Tarihte İz Birakan Meşhur Kadınlar*, sad. Bedrettin Çetiner, İstanbul: Şamil Yay., 1982, I, 400; Mevlâna Niyaz, *Kadın Sahâbîler*, trc. Ali Genceli, İstanbul, 1971, s. 362; Nurgül Dere, *Hanım Sahâbîler Asrı Saadetin İncileri*, İstanbul, 2010, s. 317.

² İbn Sa'd, VIII, 268; Muhammed Raci Hasen Kennas, *Rasûlullah'ın Etrafındaki Hanım Sahâbîler*, trc. Uğur Pekcan, Konya: Serhat Yay., 2011, s. 129.

³ Levent Öztürk, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadının Yeri*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001, s. 120.

⁴ İbn Abdülber, IV, 1868; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 201; Hafız Ebû'l-Kasım Halef b. Abdulmelik b. Beşküvâl, *A'vamizu'l-Esmâi'l-Mübheme*, thk. Mahmud Ma'ruvî, Beyrut: Daru'l-Endelüs Yay., 1994, II, 858; Muhammed Sa'd Mübeyyiz, *Mevsû'atu Hayati's-Sahâbîyyat*, Beyrut, 2005, s. 487; Aynur Uraler, "Şifâ bint Abdullah", *DİA*, XXXIX, 138.

⁵ İbn Abdülber, IV, 1868.

⁶ Uraler, 138; Öztürk, 120.

⁷ Öztürk, 120.

Arap geleneğinde anne ve babalar ilk çocuklarına nisbetle künyelenirdi. Hz. Şifâ da geleneğe uyularak büyük oğluna nisbetle Ümmü Süleyman b. Ebû Hasme⁸ şeklinde künyelenmiştir.

Hz. Şifâ Mekke'de dünyaya gelmiştir.⁹ O zaman ki Arap toplumunda şifâhî bir geleneğe sahip olunması ve herhangi bir takvim kullanılmaması sebebiyle doğum, ölüm gibi hadiseler zaman olarak kayıt altına alınmamaktaydı. O dönemde Araplar önemli bazı olaylara nisbet ederek tarih belirliyorlardı. Bu nedenle sahâbîlerin doğum ve ölüm yeri veya zamanı gibi konularda net bir bilgi elde etmek mümkün olmamaktadır. Nitekim Hz. Şifâ'nın doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

Babası Abdullah b. Abdüşşems, annesi Fatıma bint Vehb b. Amr b. A'iz b. İ'mran b. Mahzun'dur.¹⁰

Şifâ bint Abdullah'ın bir veya iki evlilik yaptığına dair iki rivayet bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde Hz. Şifâ iki evlilik yapmış, diğerine göre ise tek evlilik yapmıştır.

İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında Hz. Şifâ'nın Ebû Hasme b. Huzeyfe ile evlendiği ve ondan Süleyman isminde bir çocuğu dünyaya geldiği kaydedilmektedir. Bu bilginin devamında ise Hz. Şifâ'nın Merzuk b. Huzeyfe'den de Ebû Hakîm isimli bir oğlu olduğu bilgisine yer verilmektedir.¹¹ Buna göre Hz. Şifâ, iki evlilik yapmıştır. O hem Ebû Hasme b. Huzeyfe ile hem de onun kardeşi Merzuk b. Huzeyfe ile evlenmiştir. Bu rivayette hangisiyle önce evlendiği ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Ancak bu bilginin veriliş sırasına bakılırsa Hz. Şifâ'nın önce Ebû Hasme b. Huzeyfe ile daha sonra ise onun kardeşi Merzuk ile evlendiği düşünülmektedir. Nitekim Uraler, Hz. Şifâ'nın Mekke döneminde Ebû Hasme b.

⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Dere, 317; Ahmet Tekin, *Peygamberimizin Yol Arkadaşları*, ys., Kemal Yay., 2006, II, 1888-1889.

⁹ Uraler, 138.

¹⁰ İbn Sa'd, VIII, 268; İbn Abdülber, IV, 1868; Öztürk, 120.

¹¹ İbn Sa'd, VIII, 268.

Huzeyfe ile yaptığı evlilikten sonra onun kardeşi Merzuk ile evlendiğini ifade etmektedir.¹²

Bununla birlikte evliliği ile ilgili olarak Hz. Şifâ'nın sadece Ebû Hasme b. Huzeyfe ile evlendiği¹³ bilgisine yer verilmesi onun tek evlilik yaptığı yönünde bir düşüncenin varlığını ortaya koymaktadır.

Hız. Şifâ'nın evliliklerinin ne kadar sürdüğü hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Hz Şifâ hicret ederken eşinin yanında olduğu ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁴ Bunun sebebi kocasının henüz Müslüman olmamış olması olabilir. Hz. Şifâ'nın rivayetleri bölümünde ayrıntılı olarak verdiğimiz bir rivayetten¹⁵ anlaşıldığı üzere kocası Müslüman olmuş ve Hz. Ömer döneminde de evlilikleri devam etmekteydi.

Hız. Şifâ'nın biri kız üç çocuğu olmuştur. Hz. Şifâ'nın kaç evlilik yaptığı ile ilgili iki farklı rivayet olduğu için çocuklarının babalarının kim olduğu hakkındaki bilgiler de değişiklik göstermektedir. Onun iki evlilik yaptığını kabul edenlere göre; Ebû Hasme ile evliliğinden Süleyman isminde bir oğlu, Merzuk ile evliliğinden ise Ebû Hakim künyesiyle bilinen bir oğlu¹⁶ ve bir de kızı olmuştur.¹⁷ Kızının ilk eşinden mi yoksa ikinci eşinden mi olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Yukarıda zikredildiği üzere Hz. Şifâ'nın bir kızı olduğundan bahsedilmekte ancak ne kızının ismi ne de babasının kim olduğu ile ilgili bir bilgi zikredilmektedir. Kızının ismi bilinmemekle beraber kaynaklarda Leyla bint Ebû Hasme adında bir hanım sahâbîden bahsedilmektedir. Babasının adı Hz. Şifâ'nın kocası olan Ebû Hasme ile aynıdır. Ancak annesinin Hz. Şifâ olup olmadığı bilinmemektedir. Eğer Ebû Hasme, Hz. Şifâ ile evliliği dışında bir evlilik yapmadıysa bu hanım sahâbînin annesi Hz. Şifâ olmalıdır.

¹² Uraler, 138.

¹³ Mustafa Eriş, "Ağzı Dualı Bir Hanım Sahâbî Şifâ bint Abdullah (r. a.)", *Altınoluk Dergisi*, sy. 246 (Ağustos-2006), s. 60; Kennas, 129.

¹⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, II, 296.

¹⁵ M. Yusuf Kandehlevi, *Hadislerle Hz. Peygamber'in Yaşadığı Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Ö. Faruk Harman, İstanbul: Yelken Matbaa, 1973, IV, 1466.

¹⁶ İbn Sa'd, VIII, 268; Uraler, 138.

¹⁷ Uraler, 138.

Hiz. Œifâ'nın sadece Ebû Hasme ile evlendiği bilgisini veren kaynaklara göre Süleyman ve Merzuk adlı iki oğlu da Ebû Hasme b. Huzeyfe'dendir.¹⁸ Kızının babasının kim olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte bu durumda kızının babası da Ebû Hasme b. Huzeyfe'dir.

Hiz. Œifâ, ilk Müslümanlardandır. O, Resûlullah'ın tebliğ ettiği ilk yıllarda Hicretten önce Müslüman olmuş¹⁹ ve Hiz. Peygamber'e biat etmiştir.²⁰ Ne zaman Müslüman olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber hicretten önce Müslüman olduğu kesindir. Ancak ilk Müslümanlardan oluşu ve İslâm'ın ilk yıllarında Müslüman olması onun akrabası Hiz. Ömer'den önce Müslüman olduğunu düşündürmektedir.

Hiz. Œifâ ilk hicret edenlerdendir.²¹ O, hicret izni verildiğinde tek başına henüz küçük olan oğlu Süleyman b. Ebû Hasme ile birlikte Medine'ye hicret etmiştir.²² Hiz. Œifâ, İslâm'ı yaşama noktasında çok gayretli bir hanım sahâbîydi ve bu yolda birçok sıkıntıya katlanmıştı. Bu uğurda yaşadığı zorluklardan birisi her şeyini geride bırakıp yalnız bir kadın olarak Medine'ye hicret etmesidir. O günün şartları düşünöldüğünde Hiz. Œifâ hiç de kolay olmayan bu yolculuğa oğlu küçük olduğu halde onunla birlikte çıkmayı göze almış olması onun gayret ve sabrının en güzel örneklerindendir.

Hiz. Œifâ, Resûlullah (s.a.v.)'ın değer verdiği hanım sahâbîlerden biri olmuştur. Zira Hiz. Peygamber, hicretten sonra henüz kendisinin dahi bir evi yokken Medine'de oymacıların yanında bulunan bir evi Hiz. Œifâ'ya vermişti. O, oğlu Süleyman ile birlikte bu evde ikamet etmiştir.²³

¹⁸ Eriş, "Œifâ bint Abdullah", s. 60; Kennas, 129.

¹⁹ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Daru's-Sâkî Yay. 2001, XV, 137.

²⁰ İbn Sa'd, VIII, 268; İbn Abdölber, IV, 1868; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Ömer Rıza Kehhâle, *A'lamu'n-Nisa fi 'Alemi'l-Arabi ve'l-İslâmi*, Beyrut: Müessesetü'r- Risale Yay., 2. baskı, 1991, II, 300; Şeyh Abdurrahman el-Ak, *Mevsû'ât 'Uzemaü Havle'r-Rasül*, Dimeşk: Daru'n-Nefais Yay., 1991, II, 1033; Mehmed Zihni Efendi, I, 400.

²¹ İbn Abdölber, IV, 1868; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Kehhâle, II, 300; Cevad Ali, XV, 137.

²² İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 296; Rıza Savaş "Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, haz. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yay., 1994, IV, 248.

²³ İbn Abdölber, IV, 1869; Kehhâle, II, 301; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Abdulaziz eş-Sennavî, *Sahâbî Hayatından Tablolar (Hanım sahâbîler)*, trc. Taceddin Uzun, Konya, ts., III, 376; Mübeyyiz, 487; el-Ak, II, 1033; Dere, 318; Tekin, II, 1888-1889; Havva Ergene Işık,

H. Şifâ'nın vefat tarihi ile ilgili farklı iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birine göre H. Ömer'in hilafeti döneminde ve H. Ömer'in ölümünden önce h. 20/m. 641 yılında Medine'de vefat etmiştir.²⁴ Diğer rivayete göre ise o, sekiz yıl daha geç olarak h. 30/m. 651 yılında vefat etmiştir.²⁵ H. Şifâ, birçok sahâbînin bulunduğu Baki kabristanına defnedilmiştir.

Arapların şifâhî bir geleneğe sahip olması, yazının yaygın olarak kullanılmaması ve ay takvimi ile güneş takvimi arasındaki farktan dolayı sahâbîlerin doğum ve vefat tarihlerinin tam olarak tespit edilmesi konusunda bazı sorunlar yaşanmaktadır. Kaynaklarda farklı rivayetlere rastlanılmasının sebebi de olan bu durum dolayısıyla H. Şifâ'nın vefat tarihi ile ilgili bu şekilde ancak yıl belirtmek dışında net bir bilgi vermemiz mümkün olmamaktadır.

B- KİŞİLİĞİ

H. Şifâ, akıllı, dirayetli ve üstün meziyetleri olan bir hanım sahâbîdir.²⁶ Zamanının en akıllı kadınlarından biri olarak tanınmıştı.²⁷ Kendini yetiştirmek için çaba gösteren fazilet sahibi bir hanımefendiydi.²⁸ İçinde yaşadığı dönemin zor şartlarına rağmen kendini geliştirmek için büyük çaba sarf etmişti. Cahiliye döneminde kadınların toplum içindeki konumu ve yaşadıkları zorluklara rağmen H. Şifâ'nın okuma-yazma öğrenmiş olması bu bakımdan dikkat çekicidir.²⁹

H. Şifâ, güçlü, mücadeleci bir kadındı. Doğru bildiği yolda yılmadan, tüm zorluklara göğüs gererek ilerlemeyi sürdürmüştür. Yalnız bir kadın olduğu halde İslâm'ı daha iyi yaşamak için oğlu ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etmiş olması buna en güzel örnektir. O günün şartları ve kadının toplum içerisindeki

Hanım Sahâbîler, İzmir: Gül Yurdu Yay., 2006, s.49; Abdulcelil Alpkıray, *Sahâbînin Yerleşim ve Vefat Yerleri*, Erciyes Ü. SBE, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005, s. 78; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

²⁴ Uraler, 138.

²⁵ Tekin, II, 1888-1889.

²⁶ Tekin, II, 1889.

²⁷ Cevad Ali, XV, 137.

²⁸ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 62; Kehhâle, II, 300; Mübeyyiz, 487; eş-Şennavî, III, 376; Dere, 317.

²⁹ M. Hanefi Palabıyık, "Asr-ı Saadette Okuma-Yazma Faaliyetleri", *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yay. (Aralık-2007), ss. 553-554; Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütuhu'l-Bıldan*, trc. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1987, s. 692; Mevlânâ Şiblî Numânî, *Son Peygamber H. Muhammed Siretü'n-Nebî*, trc. Yusuf Karaca, İstanbul: İz Yay. 2003, I-II, 36.

konumu düşünülürken Hz. Şifâ'nın yanında henüz küçük olan oğlu dışında ailesinden başka bir kimse olmadan bu yolculuğa çıkmış olması,³⁰ onun ne kadar cesur bir insan olduğunu göstermektedir. O tek başına karar alıp uygulayabilen bilgili ve cesur bir hanımdı.

Hz. Şifâ, Hz. Ömer gibi bir halifenin karşısına çıkıp hakkını savunmaktan de geri durmamıştır. Nitekim bir rivayete göre Hz. Ömer Âtike bint Üseyd'e, Hz. Şifâ'dan daha iyi bir elbise vermişti. Bunun üzerine Hz. Şifâ, Hz. Ömer'e gidip Âtike'ye kendisinden daha iyi bir elbise verdiği için sitem etmişti.³¹ Hz. Ömer gibi güçlü bir halifenin karşısına çıkıp uygulamalarını eleştirmesi, onun doğru bildiğini söyleme ve hakkını arama konusunda ne kadar cesur olduğunu göstermektedir.

Doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen bir sahâbî olan Hz. Şifâ, çevresinde olup bitenlere karşı da duyarlı bir hanımdı. Bir yanlış gördüğünde karşısındakini uyarırdı. Bu uyarılarında zaman zaman sert bir üslup kullandığı da olurdu. Fakat bir hatası olduğunda hatasını kabul eder, pişmanlığını yürekten dile getirirdi. Nitekim "Şifâ bint Abdullah ve Hadis Rivayeti" başlığı altında bir rivayette detaylı olarak verilecek olan bir olayda damadının namaza gidememesi hadisesinde, ona çok kızması, onu azarlaması ve sonrasında bu durumun sebebini öğrenmesi üzerine çok üzülüp damadından af dilemesi ve hakkını helal etmesini istemesi³² bunu göstermektedir. Bu olay onun aynı zamanda çevresine ve çevresinde oluş bitenlere karşı duyarlı olduğunu göstermektedir.

O, adil bir insandı. Hiç kimseyi kayırmaz, doğru neyse onu söyler ve yapardı.³³ Muhtesib olarak görevlendirilmesinde bu meziyetinin de payının bulunduğu kuvvetle muhtemeldir.

³⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, II, 296; Savaş "Kadın ve Aile Hayatı", IV, 248.

³¹ M. Yusuf Kandehlevi, *Hayatu's-Sahâbe*, Dimeşk: Daru'l-Kalem Yay., 1983, II, 207; Niyaz, 363; Dere, 320.

³² Kandehlevi, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 318; Beyhakî, V, 147, Dere, 319; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

³³ Kandehlevi, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 318; Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Horasanî el-Beyhakî, *Şu'abu'l-İmân*, thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid, Mektebetu'r-Ruşd Yay., 2003, V, 147, Dere, 319; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

Şifâ bint Abdullah'ın bazı yönleri Hz. Ömer'e benzetilebilir. Özellikle Hz. Ömer'in önemli özelliklerinden olan adaletli ve merhamet sahibi oluşu yönleriyle benzerlikler kurulabilir. Hz. Şifâ'ya baktığımızda onun da bu önemli meziyetlere sahip bir hanım olduğu görmek mümkündür. Yaşayışı, olaylara karşı tavrı ve sözleri düşünüldüğünde akrabası da olan Hz. Ömer'e kişilik olarak benzediği düşünülmektedir.

C- İLMÎ ŞAHSİYETİ

Hız. Şifâ, cahiliye döneminde iki hususiyeti ile biliniyordu; bunlardan ilki yazı bilmesi,³⁴ ikincisi ise rukye yapmasıdır.³⁵

İlim ve irfan sahibi olmak, bilgi birikimini artırmak ve özellikle ilmi alanda kendini geliştirmek için bir insanın yapması gereken ilk şey okuma-yazmayı öğrenmektir. Hz. Şifâ o günkü Arap toplumunun koşullarında çok önemli olan bu meziyete daha cahiliye döneminde sahipti. Sadece cahiliye döneminde okur-yazar olduğu bilgisi bile aslında onun kendini yetiştirme, ilmini artırma noktasında ne kadar gayretli olduğunu göstermesi açısından yeterlidir. O toplumda var olagelen kadın kalıbı dışına çıkmış, toplumun kadın için belirlediği yolu değil kendi doğrularının yolunu takip etmiştir.

Hız. Şifâ'nın en bilinen ve toplum içerisinde en fazla ön plana çıkan yönü okur-yazar olmasıdır. Şifâhî bir geleneğe sahip olan Araplarda okuma-yazma bilenlerin sayısının çok az olduğu Cahiliye döneminde Hz. Şifâ'nın okuma-yazma biliyor olması dikkate değer bir husustur.³⁶ Bunun yanı sıra özellikle de kadına hiçbir değer verilmediği bir zamanda okuma-yazma bilen bir kadın olması takdire şayandır. Bu önemli vasfından dolayı İslâm'ın ilk dönemlerinde okuma-yazma öğretimi denilince Hz. Şifâ ilk akla gelenlerden olmuştur. O, güzel okuyan³⁷ ve aynı zamanda güzel yazı yazan bir hanımdı.³⁸ İslâm'da ilk, yazı

³⁴ Belâzürî, 692; Numânî, I-II, 36.

³⁵ Ahmet Ağırakça, *İslâm Tıp Tarihi (Başlangıçtan VIII/XIII. Yüzyıla kadar)*, İstanbul: Çağdaş Yay., 2004, s. 79.

³⁶ İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 202; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Mübeyyiz, 487; Uraler, 138.

³⁷ Cevad Ali, XV, 137.

³⁸ Cevad Ali, XV, 137; Tekin, II,1889.

muallimi³⁹ olan Hz. Şifâ, bu iş için Hz. Peygamber tarafından görevlendirilmiştir.⁴⁰

Hz. Şifâ'nın ilmi yönü bunlarla sınırlı kalmamıştır. O, tıp alanındaki bilgisiyle de öne çıkmış ve cahiliye döneminde nemle (cilt hastalığı) denilen bir hastalığa rukye yapmasıyla da tanınmıştır. Yaptığı duanın yanında bir de ilaç hazırlayarak nemle hastalığını tedavi eden Hz. Şifâ, Müslüman olduktan sonra bu tedavi yöntemini kullanıp kullanmama konusunda tereddüt etmiştir. İslâm'ı yaşama konusunda çok hassas olan Hz. Şifâ, Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'e gelip yaptığı rukyeyi, rukye sırasında okuduğu duayı anlatıp buna devam etme konusunda dinen bir sakınca olup olmadığını sormuştur. Peygamber Efendimiz de bu şekilde rukye yapmaya devam etmesi konusunda kendisine cevaz vermiş ve hatta Hz. Şifâ'nın akrabası da olan eşi Hz. Hafsa'ya bu rukyeyi, öğretmesini istemiştir.⁴¹

Hz. Şifâ'nın tıp alanındaki bilgisinin sadece nemle hastalığını tedavi etmesiyle sınırlı olmadığı kanaatindeyiz. O, Asr-ı Saadette öne çıkmış hanım doktorlardandı.⁴² İlaç hazırlayabilecek seviyede tıp alanında bilgisi olması

³⁹ Selçuk Coşkun, "Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 26, (Erzurum 2006), s. 87;

⁴⁰ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed Ahmed b. Hanbel, *Müsned İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Adil Murşid, Beyrut: Müessesetü'r-Risale Yay., 1995, XLV, 46; Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamin, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye Yay., ts., IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Peygamber Efendimizin Sağlık Öğütleri Tıbb'un-Nebevî*, trc. Yusuf Ertuğrul, İstanbul: Uygun Matbaa, 1997, s. 236; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasanî en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdulmenam Şelebî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale Yay., 2001, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehhâle, II, 301; Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne İslâm Akaidi*, trc. M. Varol, O. Aktepe, A. A. Ural, H. A. Özdemir, R. Çetintaş, İstanbul: Aksa Yay., 1992, X, 534; Şakir Gözütok, "Hz. Peygamber Döneminde Kadın Eğitimi ve Öğretimi", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum: İslami İlimler Dergisi Yayınları, (Aralık 2007), s. 564; Zekeriya Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, Konya: Dizgi Ofset, 2005, s. 23; Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as b. es-Sicistânî, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, trc. Necati Yenieli-Hüseyn Kayapınar, İstanbul: Şamil Yayınları, 1991, XIII, 522; Dere, 320; Beyza Bilgin, *İslâm'da Muhtesiplik ve Eğitim Yönünden Değeri*, Ankara Ü. İlahiyat Fak. Yay. No: 17, s. 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; eş-Şennavî, III, 376; Fatma Ateş, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Hz. Hafsa'nın Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2007, s. 50.

⁴¹ Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâî, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehhâle, II, 301; Said Havva, X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; eş-Şennavî, III, 376; Ateş, 50.

⁴² Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâî, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehhâle, II, 301; Said Havva,

dolayısıyla sadece nemlenin değil diğer hastalıkların ve yaralıların tedavisi konusunda da etkin bir şekilde çalıştığı düşünülmektedir.

Hız. Şifâ, Asr-ı Saadetteki iki kadın muhtesibden (çarşı zabıtasından) birisi olmuştur.⁴³ Sadece bu bilgi bile onun oldukça iyi bir ticarî bilgiye sahip olduğunu ifade etmesi açısından yeterlidir.

Hız. Şifâ'nın ne zaman ve nerede muhtesib olarak görev yaptığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar ilgili başlık altında değerlendirildiği için burada ayrıca bahsedilmeyecektir. Rivayetlerde farklı görüşler bulunmasına rağmen tek ortak nokta onun muhtesib olarak görev yaptığıdır. Bu da onun insanları denetleyecek seviyede ticarî bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Hız. Şifâ, aynı zamanda tüccar bir hanımdır. Birçok ticarî işini ve emlak işlerinin idaresini fiilen kendisi yapmıştır.⁴⁴

Hız. Şifâ hem öğretmeni olması hem de aralarında akrabalık bağı bulunması sebebiyle sık sık Hız. Hafsa'nın yanına uğrar ve Resûl-i Ekrem'in diğer hanımlarını da ziyaret ederdi. Resûlullah'a kuvvetle bağlıydı. Efendimiz de kendisine hürmet göstermiş, zaman zaman Hız. Şifâ'yı ziyaret etmiş ve onun evinde kaylule yapmıştır. Hız. Şifâ Resûlullah'ın uyuması için bir yatak ve çarşaf hazırlamıştı.⁴⁵ Bu Resûlullah'ın, Hız. Şifâ'yı sık sık ziyaret ettiğini ve aynı zamanda ona çok değer verdiğini de göstermektedir.

Bir şeyler öğrenme noktasındaki isteğini düşündüğümüzde Hız. Şifâ'nın bu ziyaretlerinin ya da Efendimiz'in Hız. Şifâ'nın evine yaptığı ziyaretlerin hal hatır sormanın yanında ilmi içerikli sohbetler olduğu düşüncesindeyiz. Hız. Şifâ'nın, bu buluşmaları bilmediklerini öğrenme noktasında çok iyi değerlendirdiği kanaatindeyiz. O, bu toplantılarda gerek Peygamber Efendimiz'den gerekse başta

X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; eş-Şennavî, III, 376; Ateş, 50.

⁴³ Cengiz Kallek, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 135; A. Serdar Özlü, *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*, Ankara Ü. SBE, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, ss. 149-150.

⁴⁴ Tekin, II, 1889.

⁴⁵ İbn Abdülber, IV, 1869; Mübeyyiz, 487; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 202; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, VI, 162; el-Ak, 1033; Mehmed Zihni Efendi, I, 400; Uraler, 138; Ebû's-Safa Salahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, *el-Vafl bi'l-Vefeyat*, ed. Hellmut Ritter, es-Seyyid Rıdvan, Hayare Mustafa, Wiesbaden: Daru'n- Neşr Yay., 1962, XVI, 164; Cevad Ali, XV, 137.

Hız. Hafsa validemiz olmak üzere Müminlerin annelerinden çok şey öğrenmiş olmalıdır. Bu durum aynı zamanda Hz. Peygamber'in gerek kişilik gerekse ilmi birikimi açısından Hz. Şifâ'ya ne kadar değer verdiğini de göstermektedir.

Hız. Şifâ, sadece Resûlullah zamanında değil daha sonraki dönemlerde de değer verilen bir kişi olmuştur. Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a.), hilafetleri döneminde Hz. Şifâ'ya çok değer vermişlerdir. Hz. Ömer, ona çok hürmet göstermiş⁴⁶ onun düşüncelerine önem vermiş,⁴⁷ onu evinde ziyaret edip, kendisiyle istişarede bulunmuş⁴⁸ ve ona bir takım görevler teklif etmiştir.⁴⁹

Hız. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Şifâ bint Abdullah'a değer vererek onunla istişarede bulunması onun ileri görüşlü ve isabetli düşünceleri olan bir hanım olduğunu da göstermektedir.

⁴⁶ Dere, 317.

⁴⁷ Cevad Ali, XV, 137.

⁴⁸ Safedî, XVI, 164.

⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 202; Uraler, 138-139; el-Ak, 1033.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYAL HAYATTAKİ FAALİYETLERİ

A- EĞİTİM FAALİYETLERİ VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH

I- Asr-ı Saadette Eğitim Hizmetleri

Asr-ı Saadette kadınların eğitim faaliyetleri içerisinde bulunmasının, okuma-yazma bilmesinin, eğitim alabilmesinin ne kadar önemli olduğunu anlamamız için cahiliye dönemi ve İslâm'ın gelmesiyle başlayan yeni dönem hakkında biraz bilgi sahibi olmamız gerekmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için kısaca cahiliye döneminde kadının eğitimi ve İslâm'ın gelişiyle birlikte başlayan yeni dönemde kadının eğitimi ve buna verilen önemden bahsedilecektir.

İslâm'dan önce Araplarda kadın sosyal hayatta birçok haktan mahrumdu. Kadınların az bir bölümü hariç, çoğunluğu toplumun bir ferdi olarak dahi kabul görmüyordu. İnanmak, izzet-i nefis gibi manevi değerler bakımından da kadın, erkekten çok aşağı kabul edilirdi. Arap Yarımadası'nda kadınların durumu pek de iç açıcı değildi. Bu konuda Hz. Ömer şöyle der: "Cahiliye devrinde kadına hiç değer vermezdik, İslâm gelip de Allah'ın onlardan söz ettiğini görünce onların üzerimizde bir takım hakları olduğunu anladık."⁵⁰

İslâm geldiğinde kadın kendisine verilen değer ve sahip olduğu haklar noktasında toplumda iyi bir konuma sahip değildi. Kadın değersiz bir varlık olarak görülüyordu. Cahiliye döneminde, Arap toplumunda kadına hak ettiği değerlerin verilmemesinin etkileri doğal olarak eğitim alanında da kendini göstermiştir. Araplar şifâhî geleneğe sahip bir millettir. Bunun bir yansıması olarak okuma-yazmaya pek ihtiyaç duyulmaması neticesinde okur-yazar oranı erkekler arasında dahi çok düşük bir seviyeydi. Şifâhî geleneğe, kadına toplumda pek değer verilmemesi durumunun eklenmesi okur-yazar oranının kadınlar arasında bir elin parmaklarını geçmeyecek seviyede kalmasına sebep olmuştur. Ancak

⁵⁰ M. Faruk Bayraktar, "İslâm'a Göre Kadının Eğitim-Öğretimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-II*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 82.

İslâm'ın gelişiyle birlikte bu durum değişmeye başlamıştır. İnen ayetler ve Hz. Peygamber'in uygulamaları neticesinde toplumda kadının konumu yavaş yavaş iyileşmeye başlamıştır. "Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı en iyi davrananlarınızdır"⁵¹ gibi sözlere muhatap olan insanların zihninde kadın imajı zamanla değişmeye başlamış, bu da kadının toplumda hak ettiği konuma yavaş yavaş ulaşmasını sağlamıştır. Kadınların İslâm'ın gelişiyle birlikte sahip oldukları hakların en başında hiç şüphesiz eğitim hakkı gelmektedir.

İslâm'ın gelişiyle birlikte ve özellikle de Medine döneminde eğitim-öğretim faaliyetlerine çok önem verilmiştir. Peygamber Efendimiz Medine'de İslâm Devletinin temellerini attıktan sonra eğitim-öğretim faaliyetleri ve özellikle okuma-yazma faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için büyük çaba harcamıştır. Nitekim Bedir Savaşı'nda alınan esirlerin 10 çocuğa okuma-yazma öğretmesi karşılığında serbest bırakılması⁵² ve Mescid-i Nebevî'nin yanında kurulan Suffe bunu gösteren en güzel örneklerdir.

Eğitimde kadın erkek ayrımı yapılmamıştır. Peygamber Efendimiz erkeklerin olduğu kadar kadınların eğitimi ile de ilgilenmeye çalışmış ve bu konuda her zaman teşvik edici olmuştur. Nitekim Hz. Şifâ'dan, Hz. Hafsa'ya okuma-yazma öğretmesini istemesi⁵³ bunun bir göstergesidir.

Muhammed Hamidullah'ın ilk İslâm Üniversitesi olarak tanımladığı⁵⁴ Suffe'de kadınlara özgü bir bölüm tahsis edilmiş ve onlar için öğretmenler tayin edilmiştir.⁵⁵ Mescitte kadınlara özel bir bölüm ayrılması kadınların eğitime verilen önemin diğer bir göstergesidir.

⁵¹ Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve et-Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul: Yunus Emre Yay., ts., II, 320; İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasar-ı Tercüme ve Şerhi*, ed. A. Hikmet Ünalmiş, Ankara: Akçağ Yay. 1991, XVII, 212.

⁵² İbn Sa'd, II, 22; M. Asım Köksal, *Hz. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyyet, Medine Devri*, İstanbul, ts., III, 399.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâî, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehhâle, II, 301; eş-Şennavî, III, 376; Said Havva, X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; Ateş, 50.

⁵⁴ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yay., 1969, II, 768.

⁵⁵ Mehmet Birekul-F. Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Konya: Yediveren Yay., 2001, s. 148.

Kadınlar mescitte kendilerine ayrılan bu bölümde ibadetlerini yapıyor ve Hz. Peygamber'in vaazlarını dinliyorlardı. Kadınlara yönelik eğitim faaliyetlerinin bazıları da burada yapılıyordu. Nitekim bazı rivayetler de bunu destekler mahiyettedir. Bir rivayet de, "Resûlullah mescide girdi, orada Ensar kadınlarından bir topluluk vardı ve onlara vaaz edip hatırlattı..."⁵⁶ bilgisi bulunmaktadır. Bu bilgi doğal olarak mescitte kadınların bulunduğu bir yerin varlığına işaret olarak anlaşılmıştır.⁵⁷ Fatıma bint Kays'ın, "Namaza davet yapıldığında Ensardan bir grup kadınla birlikte mescide geldik, Resûlullah bize öğle namazını kıldırdıktan sonra minbere çıktı ve yüzünü bize dönerek güldü ve dedi ki..."⁵⁸ rivayeti, kadınların kendilerine ayrılan bölümden minberi gayet rahat görülebildikleri⁵⁹ şeklinde değerlendirilmiştir.

Suffe'nın içerisinde bulunduğu Mescid-i Nebevi'nin üç kapısı vardı. Resûlullah: "Keşke şu kapıyı kadınlara ayırsaydık"⁶⁰ diyerek bir kapının kadınlara tahsisi için niyetini izhar etmiştir. Resûlullah'ın bu ifadelerinden, mescide gerek ibadet gerekse İslâm esaslarını öğrenmek için çok kadının geldiği ve bu durumun onlara ayrı bir kapıyı tahsis etmeyi gerektirecek kadar sıkça rastlanan bir durum olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹ Daha sonra Hz. Ömer, söz konusu kapıyı bayanların girişine ayırarak, erkeklerin buradan mescide girmesini yasaklamıştır.⁶²

Bütün bu rivayetlerden Hz. Peygamber döneminde ve sonrasında kadınların eğitimine ne kadar önem verildiği ve kadınların da bir şeyler öğrenmek için ne kadar istekli oldukları anlaşılmaktadır.

Asr-ı Saadet dönemi hanımlarının yeni şeyler öğrenme ve kendilerini geliştirme istekleri karşılıksız kalmamıştır. Kadınların eğitimi ile ilgilenenlerin en başında gelen Hz. Peygamber hanımların bu haklı isteklerini daima karşılama çabası içerisinde olmuştur. Resûlullah erkeklerin olduğu kadar kadınların da

⁵⁶ Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kübrâ*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Beytur: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye Yay., 1976, X, 188.

⁵⁷ Gözütok, *İlk Dönem İslâm Eğitim Tarihi (Hz Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim)*, Ankara: Fecr Yay., 2002, s. 142.

⁵⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kübrâ*, II, 54.

⁵⁹ Gözütok, *Eğitim Tarihi*, s. 142.

⁶⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, II, 225.

⁶¹ Gözütok, *Eğitim Tarihi*, s. 143.

⁶² Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, II, 227.

eğitimi ile ilgilenmeye çalışmış, hanım sahabilerin bu yöndeki taleplerine her zaman olumlu yaklaşmıştır. Hanım sahabilerin yeni Şeyler öğrenmeleri ve akıllarına takılan sorulara cevap alabilmeleri için onlara özel bir zaman ve mekan belirlemiştir. Ebû Said el-Hudr'nin Şu rivayeti de bu durumu göstermektedir:

Bir gün bir kadın Resûlullah'a geldi ve

– Ey Allah'ın Resûlü! Senin sözlerinden hep erkekler yararlanıyor. Biz kadınlara da bir gün ayır, o gün toplanalım, Allah'ın sana öğrettiklerinden bize de ğret! dedi. Hz. Peygamber:

– "Peki, Şu gün Őurada toplanırız!" buyurdu.

Kadınlara toplandı. Hz. Peygamber de onlara gelip Allah'ın kendisine öğrettiklerinden öğretti...⁶³

Resûlullah dinî emirlerin öğrenilmesi noktasında hem erkek hem de hanım sahabiler için eğitim halkasında birinci sırayı oluşturmaktaydı. Sonra onun eğitiminden geçmiş sahabiler gelmekteydi. Özellikle hanım sahabilerin eğitilmesi konusunda eğitici olarak ikinci basamakta Müminlerin anneleri yer almaktadır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in en yakınında bulunmaları sebebiyle dinî emir ve yasakları birinci ağızdan ğrenme Őansına sahip idiler. Bu sebeple başta hanım sahabilerin eğitilmesi konusunda olmak üzere İslâm toplumunda önemli bir konumda bulunmaktaydılar. Kadınlara eğitilmesi konusunda Hz. Peygamber'in mübarek eşlerinden sonra üçüncü kademedeki Hz. Şifâ gibi okuma-yazma bilen hanım sahabiler görev almışlardır.

Asr-ı Saadette eğitim faaliyetlerinde bulunan hanım sahabiler denilince hiç Şüphesiz ilk akla gelen kişiler Hz. Peygamber'in eşleridir. Bu hanımlar Peygamber Efendimizin yakınında bulunmaları sebebiyle onun bilgilerinden en

⁶³ Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Ltfi'z-Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmed Naim, Ankara: DB Yay., 5. baskı, 1979, I, 99; Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Mri en-Nevevî eş-Şafii, *Riyz's-Salihin*, trc. M.Y. Kandemir, İ.L. Çakan, R. Küçük, İstanbul: Erkam Yay., 2006, V, 17; Mehmet Dikmen, *İslâm'da Kadın Hakları*, İstanbul: Cihan Yay., 8. baskı 1999, s. 217; Ahmed Çelebi, *İslmda Eğitim-ğretim Tarihi*, trc. Ali Yardım, Damla Yay., 1998, s. 273; Ali Toksarı, "Peygamber Devrinde Kadın", *Tartışmalı İlm Toplantılar Dizisi 'Sosyal Hayatta Kadın'*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, s. 82.

çok istifade eden kişilerden olmuşlardır. Bu durum özellikle kadınların eğitim zincirinde Efendimizden sonra ikinci halkayı oluşturmalarından kaynaklanmıştır. Müminlerin anneleri hem okuma-yazma öğretme konusunda hem de dinî konularda, başta hanım sahâbîler olmak üzere erkek sahâbîlerin de eğitici konumunda olmuşlardır.

Kadınların, Hz. Peygamber'den ilim tahsili için kendilerine özel bir gün tahsis edilmesini istedikleri ve Resûlullah'ın da bir gün sadece bayanlara hitap edip onların sorularına cevap verdiği yukarıda değinilmişti. Kadınlarla yapılan bu görüşmeler esnasında Hz. Peygamber'in zevceleri de onunla birlikte bulunmuş ve bu çalışmada vazife almışlardı. Mesela kadınlar, gusül, hayız, iddet ve benzeri pek çok konuda ayrıntılı bilgiyi Hz. Peygamber'in hanımlarından öğrenmişlerdir. İslâm hukuku alanında yüksek bir bilgi birikimine sahip olan ve hatta sonraki devirlerde, bu alanda ilmî açıdan en üst seviyede olan erkekler tarafından bile hukuk bilgisinden istifade edilmek üzere sürekli ziyaret edilen Hz. Âişe, hanımların bu husustaki sorularını cevaplamıştır. Yine Efendimiz'in eşlerinden olup okuma yazmayı Hz. Şifâ'dan öğrenmiş olan Hz. Hafsa okuma-yazma konusunda kadınların eğitimine önemli katkılarda bulunmuştur.⁶⁴

Hz. Peygamber döneminde hanım sahâbîler, yaşadıkları bazı problemlerin çözümü için Hz. Peygamber'e başvurmakla birlikte, onun eşlerinin de bu konulara dair yetkinliklerini göz önüne alarak onlara da danışmışlardır. Zira Hz. Peygamber eşlerine her fırsatta Kur'an'a ve dinî meselelere dair bilgiler vermek suretiyle onları ilmî açıdan çok iyi bir şekilde yetiştirmiştir. Resûlullah kendisinden sonra Müslümanların dinî meselelerdeki sorunlarının, eşleri tarafından çözüme kavuşturulacağını bildiğinden böyle yapmıştır. Çünkü Müminlerin anneleri, onun hayatını yakından takip edip söz ve davranışlarını en iyi şekilde anlama imkânına sahip bulunmaktaydılar.⁶⁵

Hanım sahâbîlerin dinî konularda eğitilmesinde önemli bir yere sahip olan Müminlerin annelerinin bu alanda yetiştirilmelerine önem veren Hz. Peygamber,

⁶⁴ Dilber Kaynak, *Hz. Muhammed'in Eğitim Faaliyetleri*, Selçuk Ü. SBE, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007, s. 43.

⁶⁵ Havva Demirci, *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadın Fıkıhçılar*, Ondukuz Mayıs Ü. SBE (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2010, s. 27.

sabah namazının sünnetini kıldıktan sonra Hz. Âişe ile sohbet etmiştir. Bu sohbetlerde Hz. Peygamber eşine yeni bilgiler öğreterek onun ilmî birikiminin zenginleşmesini sağlamış olmalıdır.⁶⁶ Yine Resûlullah'ın gözetiminde yetişen Hz. Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'den sonra kadınlarla ilgili konularda fetva veren ve görüşlerine değer verilen bir kimse olmuştur. Bunlar Efendimiz'in eşlerini yetiştirme gayretlerine güzel bir örnektir.⁶⁷

Hz. Peygamber eşlerini genellikle yanında bulundurmaya çalışmıştır. Yaptığı görüşmelerde, herhangi bir konuda verdiği kararlarda eşlerine kendisini gözlemleme imkânı vermiştir. Böylece onlar karşılaştıkları problemlerin çözümü noktasında, Hz. Peygamber'den gördükleri örnekleri dayanak göstererek karar vermişlerdir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra hayatta kalan eşleri kadınlarla ilgili dini meseleler hususunda kadınlar için birer hoca olup hayırlı işlerde onlara örnek olmuşlardır.⁶⁸

Müminlerin anneleri hem İslâm dininin tebliği hem de dinin öğrenilmesi konusunda çok aktif bir şekilde çalışmışlardır. Hz. Hatice annemizin Havle bint Tuveyt'in Müslüman olmasına vesile olması bunun en güzel örneklerindedir. Havle bint Tuveyt Hz. Hatice annemizin samimi ve yakın arkadaşlarından biriydi. Aralarındaki yakın ilişki vesilesi ile Müminlerin annesi İslâm'ı Hz. Havle'ye anlatmıştır. O da hiç tereddüt etmeden kabul etmiş ve İslâm'a ilk girenlerle birlikte Müslüman olmuştu.⁶⁹

Müminlerin anneleri dışında kalan diğer hanım sahâbîler de bilgileri çerçevesinde bu eğitim zinciri içerisinde yer almışlardır.

Eğitim denilince ilk akla gelen okuma-yazma öğretimidir. Hanım sahâbîlere okuma-yazma öğretenlerin en başında -sayıları İslâm'ın ilk yıllarında çok az da olsa- hiç şüphesiz okur-yazar olan hanım sahâbîler gelmektedir. Belâzürî'nin kaydettiği ve birçok İslâm tarihçisinin de kabul ettiği görüşe göre, Asr-ı Saadette Hz. Şifâ'dan başka okuma, yazma veya her ikisini bilen sahâbî

⁶⁶ Rıza Savaş, *Hz. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay., 1992, s. 130.

⁶⁷ Demirci, 27.

⁶⁸ Demirci, 27.

⁶⁹ Mustafa Eriş, "Hz. Hatice Annemizin Arkadaşı, Havle Binti Tuveyt (r.a.)", *Altınoluk Dergisi*, sy: 254, (Nisan-2007), s. 60.

hanımlar da vardı. Bunlar Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Seleme, Ümmü Gülsüm bint Ukbe, Kerîme bintu'l-Mikdâd ve Âişe bint Sa'd'dır. Bu hanım sahâbîlerden Hz. Âişe ile Hz. Ümmü Seleme okuyor fakat yazamıyordu; diğerleri ise hem okuyor hem de yazıyorlardı.⁷⁰

Bunların yanında farklı meziyetleri olan birçok hanım sahâbî vardı. Belli özellikleriyle ön plana çıkmış olan bu hanım sahâbîlerin her birinin kendi istidadı ölçüsünde İslâm toplumunun gelişimine katkı sağlamış olduğu düşünülmektedir. Asr-ı Saadette fâkih hanım sahâbîler vardır. Bunlar: Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Hz. Hafsa, Zeynep bint Ümmü Seleme, Esmâ bint Yezid, Fâtıma bint Kays'dır.⁷¹ Asr-ı Saadette rüya tabiri yapmasıyla tanınan hanım sahâbîler vardır. Esmâ bint Umeys⁷² bunlardandır.

Bütün bu zikredilen hanım sahâbîlerin her birinin bilgisi çerçevesinde başta hanım sahâbîlerin ve çocukların eğitimine olmak üzere toplumdaki diğer fertlerin eğitimine katkıda bulunmuş olmaları muhtemeldir. İlim talep etme ve ilmi öğretmenin fazileti ile ilgili ayet ve hadis literatürünü ve sahâbîlerin İslâm'ı yaşamadaki hassasiyetini düşündüğümüzde bunun anlaşılması zor değildir.

Bu genel girişten sonra Efendimiz zamanında eğitim faaliyetlerinde yer almış hanım sahâbîlerden bazılarının hayatlarına ve eğitim alanındaki katkılarına, o dönemi yansıtan birkaç örnek olması için burada kısaca yer vermek istiyoruz.

Hz. Peygamber'in eşi ve Hz. Ebû Bekir'in kızı olan⁷³ Hz. Âişe, kendisini ilmi yönden yetiştirerek kadınlar arasında ilmine en çok güvenilen kişi olmuştur. Hz. Peygamber'le birlikte evli bulunduğu dokuz yıl içerisinde Resûlullah'ın İslâm'ı yaşayışına dair gördüklerini aktarmak suretiyle müracaat edilen kişi olan Hz. Âişe âlim, fakîh ve son derece anlayış sahibi bir kişi olarak tanınmıştır.

⁷⁰ Belâzürî, 692-693; M. Hamidullah, "Hz. Peygamber ve Sahabe Devrinde Kitabet Sanatı", trc. Yusuf Ziya Kavakçı, *İlâhiyat Dergisi*, sy. 3/25, İstanbul, (Ekim 1972), s. 4; Palabıyık, 534-535; Ali Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmî Dergi*, sy: 4, c. XXIX, (Ekim-Kasım-Aralık 1993), s. 69; Çelebi, 342; Mehmet Dağ- H.R. Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1974, ss. 162-163.

⁷¹ Demirci, 32-43.

⁷² Arif Okumuş, *Câ'fer b. Ebî Tâlib Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, s. 12.

⁷³ Mustafa Fayda, "Âişe", *DİA*, II, 201.

Fazileti ve fıkıh tecrübesi o kadar fazladır ki fıkıh ilmine dair rivayetlerin dörtte biri onun rivayet ettiği bilgilere dayanılarak oluşmuştur. Onun çeşitli İslâmî ilimlere olan geniş bilgisi alimler arasında da kabul görmüştür. Tabînin büyüklerinden Urve b. Zübeyr, gerek hükümleri konusunda, gerekse fıkıh ve ferâiz konusunda Hz. Âişe'den daha bilgili bir kimse görmediğini söylemiştir.⁷⁴

Hız. Peygamber döneminde muallim olarak görev yapmış hanım sahâbilerden olan Hz. Âişe,⁷⁵ Belâzürî'nin belirttiğine göre mushafı (Kur'an-ı Kerim'i) okurdu fakat yazamazdı.⁷⁶

İmam Zühri'nin "Bütün kadınların ilmiyle zevcat-ı tahiratın ilmi bir araya getirilse Hz. Âişe'nin ilmi hepsinden üstün gelir" sözleriyle ilmi üstünlüğünü ifade ettiği Hz. Âişe'nin,⁷⁷ kadınlara dönük eğitim-öğretim faaliyetlerinde Hz. Peygamber'in diğer eşleri içerisinde ayrı bir yeri vardı. İslâmî esasların Müslüman kadınlara öğretilmesinde ve Resûl-i Ekrem'in hadislerinin sonraki nesillere aktarılmasında önemli hizmetleri olmuştur.⁷⁸ Hz. Âişe'nin halka-i tedrisinde yetiştirdiği yüzlerce alimin elliden fazlasını ise kadınlar teşkil etmiştir.⁷⁹

Hicretin ilk altmış yılında Medine'de ilmin merkezinde Hz. Âişe bulunmuştur. O, bu dönemde ashabın ileri gelenlerinin fikir danıştığı bir ilim kaynağı olmuştur.⁸⁰

Eğitim faaliyetleri içerisinde yer almış hanım sahâhîlerden bir diğeri de Hz. Peygamber'in eşi Hz. Ümmü Seleme'dir. Onun İslâm'ı kabul etmesi muhtemelen ilk kocası Ebû Seleme'nin İslâm'ı kabul etmesinden sonra olmuştur. Ebû Seleme Müslüman olan on birinci kişidir. O Müslüman olduktan sonra

⁷⁴ Demirci, 33.

⁷⁵ Palabıyık, 553-554.

⁷⁶ Belâzürî, 693.

⁷⁷ Âişe Abdurrahman bintü's-Şatı', *Resûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, trc. İsmail Kaya, Ankara: Uysal Kitabevi, 1991, ss.277-278.

⁷⁸ Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Gonca Yay. 1991, II, 199-200.

⁷⁹ Âişe Abdurrahman bintü's-Şatı', 277-278.

⁸⁰ Demirci, 33.

hanımı Ümmü Seleme de bu yeni davete icabet etmiş ve her ikisi de ilk Müslümanlardan olmuştur.⁸¹

Ümmü Seleme İslâm'ın ilk yıllarında eşi ile birlikte Habeşistan'a ve daha sonra da Medine'ye hicret etmiştir. Medine'ye hicret esnasında kocası ölmüştür. Kocasının vefatından sonra da Hz. Peygamberle evlenmiştir. İlim sahasında çok iyi bir yerde olan Ümmü Seleme, kendisine danışılan, dinî konularda kendisinden fetva istenen ve ashabın ileri gelenlerinin de içinde bulunduğu büyük fakihler arasındadır. Ashab kendisine herhangi bir konuda danıştığında onun verdiği fetvaya göre hareket etmiştir. Bazı hükümler konusunda Hz. Peygamber ile fikir alış-verişinde bulunan Ümmü Seleme, sorduğu sorularla, Kur'an-ı Kerim'den bazı ayetlerin inmesine sebep olmuştur.⁸²

Ümmü Seleme okurdu fakat yazamazdı.⁸³ O, Hz. Peygamber döneminde muallim olarak görev yapmış hanım sahâbîlerdendir.⁸⁴

Ebû Seleme, Cahiliye döneminde Mekke'de Kureyş erkeklerinden okuma-yazma bilen 17 kişiden biri idi. Ümmü Seleme okumayı eşi Ebû Seleme'den öğrenmiş olabilir. Çok az sayıda erkeğin okuma-yazma bildiği bir toplumda Ümmü Seleme'nin okuma biliyor olması önemli bir özelliktir. Ancak Ümmü Seleme'nin okumayı bilmesinin yanında yazmayı da bildiği konusunda da rivayetler mevcuttur. Cemel olayında Ali b. Ebû Talib'e karşı huruca karar veren Hz. Âişe'ye, bu kararından vazgeçirmek için mektup yazarak, nasihatte bulunmuştur.⁸⁵ Hamidullah *İslâm Peygamberi* adlı eserinde Ümmü Seleme'nin hayatı ile ilgili bilgi verirken, onun şaire ve okur-yazar bir hanım olduğunu zikretmektedir.⁸⁶ Tüm bu bilgiler Ümmü Seleme'nin hem okuma hem de yazma bildiğini göstermektedir. O, önceleri okuma biliyor olsa da muhtemelen sonraki zamanlarda yazmayı da öğrenmiştir. Bu da onun, o dönemde okuma yazma bilen nadir hanımlardan birisi olmasını sağlamıştır.

⁸¹ Suzan Yıldırım, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2006, s. 8.

⁸² Demirci, 37.

⁸³ Belâzürî, 693.

⁸⁴ Palabıyık, 553-554.

⁸⁵ Yıldırım, 54-55.

⁸⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 679.

Hicret ile başlayan yeni dönemde her bir Müslüman istidadına göre toplumda bir görev üstlenmiş, İslâm devletinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bu konuda en önde olanlardan bir bölümü de Hz. Peygamber'in eşleri Müminlerin anneleridir. Hz. Hafsa da bu anlamda toplumda önemli bir konuma sahipti. Hz. Ömer'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımlarından olan Hz. Hafsa h.605 yılında Mekke'de dünyaya gelmiştir. Hz. Hafsa, 22 yaşında iken kocası Huneys b. Huzâfe'nin Bedir Savaşı'nda vefatından sonra hicretin 3. yılı Şâban ayında Resûlullah ile evlenmiştir.⁸⁷

Hz. Hafsa, yazı yazabilen bir sahâbîydi.⁸⁸ Hz. Peygamber yazı yazmayı bilmesi sebebiyle kadınlara yazı öğretmesi için onu görevlendirmiştir.⁸⁹ Okuma-yazmayı Hz. Şifâ'dan öğrenmiş olan Hz. Hafsa, aynı zamanda hafız sahâbîlerdendir.⁹⁰

Asr-ı Saadette hafız olmanın kapsamı ile günümüzde hafız olmanın kapsamı arasında çok büyük bir fark vardır. Hz. Hafsa'nın hafız olmasının ne kadar önemli olduğunu ve o dönemde özellikle kadınlar arasında İslâm'ın anlaşılması ve yaşanmasına ne çok katkı sağladığının daha iyi anlaşılması için günümüzdeki hafızlık ile Asr-ı Saadetteki hafızlığı karşılaştırmalı olarak incelemenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Günümüzde hafız olmak daha çok Kur'an-ı Kerim'in lafzını ezberlemek manasındadır. Bu gün hafız olmak Kur'an'ın anlamını bilmeyi kapsamamaktadır. Hiç şüphesiz sadece Kur'an'ı hıfz etmiş olmak bile tek başına çok kıymet ve övgüye layık bir durumdur. Ancak Asr-ı Saadette hafız olma ile kastedilen bugünkü anlamından biraz daha farklıdır. Hz. Peygamber inzal edilen ayet ve sûrelerin sahâbîler tarafından derhal ezberlenmesine önem göstermiştir. O, sahâbîlerin öğrendiklerini iyice hazmetmelerini sağlamak için inzal buyrulan ayetleri onar onar ayetler halinde öğretmiş, birinci on ayet ezberlenmeden ikinci on ayete geçmemiştir. Mesela Hz. Ömer'in bütün ahkâmı ile öğrenmeye çalıştığı

⁸⁷ M. Yaşar Kandemir, "Hafsa", *DİA*, XV, 120.

⁸⁸ Belâzürî, 692.

⁸⁹ Palabıyık, 544.

⁹⁰ Kandemir, "Hafsa", XV, 120.

için Bakara sûresi üzerinde sekiz sene meşgul olduğu ifade edilmektedir.⁹¹ Buradan da anlaşıldığı üzere sahâbîler bir ayeti veya bir sûreyi ezberleyip, anlayıp, hayatlarına geçirmeden başka bir ayet ezberlemiyorlardı. Yani Asr-ı Saadette hafız olmak Kur'an-ı Kerim'in bütününe anlamak ve yaşamına aktarmak anlamına geliyordu. Bu açıdan Asr-ı Saadette hafız olmak çok önemli bir vasıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü o dönemde hafız olmak Kur'an-ı Kerim'i tefsirî boyutuyla bilmek ve yaşamak gayretinde olmak anlamına gelmektedir. Şu durumda Hz. Hafsa Kur'an-ı Kerim'i tefsirî boyutuyla bilen, yaşama gayretinde olan bir sahâbîdir demek yerinde olacaktır. Bu önemli vasfının yanında bir de Hz. Peygamber'in çok yakınında olması, ondan birebir istifade etme imkânı bulması onu, çok bilgili ve hanımların eğitilmesi konusunda vazgeçilmez bir öğretici yapmıştır.

Okuma-yazmanın az olduğu bir dönemde okur-yazar olmak ve hafız olmak gibi çok önemli vasıflara sahip olan bir öğretici olarak Hz. Hafsa, gerek okuma-yazma öğretme gerekse İslâmî emir ve yasakların öğretilmesi konusunda çok önemli hizmetler yapmıştır.

Yazı yazan hanım sahâbîlerden biri olan Ümmü Gülsüm bint Ukbe⁹² Kureyş'in ileri gelenlerinden Ukbe b. Ebû Muayt'ın kızıdır.⁹³ Ukbe b. Ebû Muayt, Peygamber Efendimizin can düşmanı, Resûlullah'ı boğmaya teşebbüs eden kişi olarak tanınmıştır.⁹⁴ Ümmü Gülsüm Mekke'de Müslüman olmuş ve hicretten önce biat etmiştir. Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra hicret eden ilk kadındır.⁹⁵ Hayber ateşkesinde⁹⁶ tek başına Mekke'den Medine'ye hicret etmiştir.⁹⁷ Hz. Ümmü Gülsüm, Medine'de Zeyd b. Hârise ile evlenmiş, Zeyd'in Mute'de şehit olmasının ardından Zübeyr b. Avvâm daha sonra ise Abdurrahman

⁹¹ Nevzat Işık, "Sahabenin Kur'an'ı Öğrenme ve Öğretme Gayretleri", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 240, Aralık 2010, s. 12-13.

⁹² Belâzürî, 692; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564.

⁹³ İbn Sa'd, VIII, 230; İbn Abdülber, IV, 1953; İbn Hacer, IV, 425; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 386.

⁹⁴ Mustafa Eriş, "Ümmü Gülsüm bint Ukbe (r.a.)", *Altınoluk dergisi*, sy. 226, (Aralık- 2004), s. 60.

⁹⁵ İbn Sa'd, VIII, 230; Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Sifetu's-Safve*, thk. Mahmud Fahûrî, Muhammed Ravâs, Beyrut: Dâru'l-Marife Yay., 1979, II, 55.

⁹⁶ İbnü'l-Cevzî, *Sifetu's-Safve*, II, 55.

⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, 230; Mehmed Emre, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, İstanbul: Çelik Yay., ts., s. 272.

b. Avf ile evlenmişti.⁹⁸ Hz. Ümmü Gülsüm, Hz. Osman'ın anne bir kız kardeşidir.⁹⁹ Eğitim faaliyetlerine verilen önem ve sahâbîlerin hizmet etme aşkı düşünüldüğünde kuvvetle muhtemeldir ki bu hanım sahâbî de okuma-yazma bilmeyen hanım sahâbîlerin eğitimlerine katkıda bulunmuş olmalıdır.

Bunların yanında İslâm'ın ilk yıllarında okuma-yazma bilen başka hanım sahâbîler de vardı. Kerime bint Mikdad'ın yazı yazdığı ile ilgili bir rivayet bulunmaktadır.¹⁰⁰ Âişe bint Sa'd da bunlardandır. Babası Sa'd b. Ebî Vakkas ona okuma ve yazma öğretmiştir. Âişe bint Sa'd: "Babam bana yazıyı öğretti" diyerek kendisine babasının okuma-yazmayı öğrettiğini tasrih etmiştir.¹⁰¹ Okur-yazar olan bu hanım sahâbînin de kadınların eğitilmesi faaliyetleri içerisinde yer aldığı düşünülmektedir.

II- Şifâ bint Abdullah'ın Okuma-Yazma Öğretmesi

Risaletin ilk dönemlerinde okuma-yazma bilenlerin sayısının sınırlı olduğu, zamanla bu sayının artmış olduğu bilinen bir gerçektir. Bu sayıya erkekler gibi kadınlar da dâhildir. Şifâ bint Abdullah bu kadınların en meşhuru olarak kabul edilmektedir.¹⁰² Meşhur sahâbîye Hz. Şifâ, İslâmiyyetten evvel cahiliye dönemi gibi eğitim faaliyetlerinin özellikle kadınlar arasında pek yaygın olmadığı bir dönemde dahi okuma ve yazmayı biliyordu¹⁰³ ve daha sonra birçok hanım sahâbîye de öğretmiştir.

Belâzürî'nin belirttiği ve birçok İslâm tarihçisinin kabul ettiği görüşe göre, Hz. Muhammed (s.a.v.), peygamber olarak görevlendirildiğinde Kureyş kabilesinde 17 kişi okuma-yazma biliyordu. Belâzürî bunların Ömer b. el-Hattâb, Ali b. Ebû Talib, Osman b. Affan, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Talha, Yezîd b. Ebî Süfyan, Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebî'a, Süheyl b. Amr el-Âmrî'nin kardeşi Hâtıb,

⁹⁸ Ebû Amr Halife b. Hayyat, *Kitabü't-Takakat*, thk. Süheyl Zekari, ys., Dar'ul-Fikr Yay., ts., s. 422.

⁹⁹ İbn Abdülber, IV, 1953; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 425; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 386; Ebû'l-Fida İmadüddîn İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, ys., Dâr'ul-İhyâ'it-Terâsi'l-Arabî Yay., 1988, IX, 160.

¹⁰⁰ Belâzürî, 692; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 544.

¹⁰¹ Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 544.

¹⁰² Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564.

¹⁰³ Palabıyık, 553-554.

Ebû Seleme b. Abdilesed el-Mahzûmî, Eban b. Sa'îd b. el-Âsî b. Ümeyye, kardeşi Hâlid b. Sa'îd, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh el-Âmîrî, Huveytîb b. Abduluzza el-Âmîrî, Ebû Süfyan b. Harb b. Ümeyye, Muaviye b. Ebî Süfyan, Cüheym b. es-Salt b. Mahreme b. el-Muttalib b. Abdimenaf ve el-Alâ b. el-Hadramî olduğunu rivayet ettikten sonra takip eden rivayette Şifâ bint Abdullah'ın cahiliye çağında dahi yazı yazan bir kadın olduğunu rivayet eder.¹⁰⁴ Bu rivayete göre Hz. Şifâ cahiliye döneminde okuma-yazma bilen ve Müslüman olan tek kadındır.

Peygamber Efendimiz, Hz. Ömer'in kabilesinden olan Şifâ bint Abdullah'a şöyle söylemiştir: "Hafsa'ya, yazı yazmayı öğrettiğin gibi nemle duasını da öğretmez misin?".¹⁰⁵ Rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Şifâ, Hz. Peygamber'in isteği üzerine Hz. Hafsa'ya okuma-yazma öğretmiştir.¹⁰⁶ Hz. Peygamber'in onu bu işle görevlendirmesi, Hz. Hafsa'nın Hz. Şifâ ile aynı kabilede olmasının yanında onun bu işte ehil bir hanım olduğunu da göstermektedir.

Hz. Şifâ, Hz. Peygamber döneminde muallim olarak görev yapmış sahâbîlerden olmasına rağmen kaynaklarda Hz. Şifâ'nın eğitim faaliyetleri, yetiştirdiği öğrencilerin isimleri, sayısı gibi bilgiler yer almamaktadır. Hz. Hafsa validemiz dışında Hz. Şifâ'dan eğitim almış bir hanım sahâbîye rastlanılmamıştır. Hz. Hafsa'nın okuma-yazmayı Hz. Şifâ'dan öğrendiğine dair bilginin kaynaklarda yer alması, onun İslâm toplumu içerisindeki konumuna binaen olmalıdır. Bu durum Hz. Şifâ'nın, Hz. Hafsa dışında öğrencileri olmadığı anlamına gelmemelidir. Zira özellikle Hz. Şifâ'nın çok aktif ve sosyal bir hanım sahâbî olduğu, ayrıca Suffe'da muallim olarak görevlendirildiği düşünüldüğünde bu mümkün görünmemektedir. Bu durum Hz. Şifâ'nın çok talebe yetiştirmesi ve özellikle belirtme ihtiyacı duyulmamasından kaynaklanabileceği düşünülse de

¹⁰⁴ Belâzürî, 692; Numânî, I-II, 36.

¹⁰⁵ Belâzürî, 692; Hafız b. Ahmed b. Ali el-Hakemî, *Me'aricu'l-Kabul bi Şerhi'l-Vusûl ila İlmi'l-Usûl*, thk. Ömer b. Mahmud Ebû Ömer, ys., Dar İbn Kayyim Yay., 1990, II, 506; Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâî, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; Kehhâle, II, 301; eş-Şennavî, III, 376; Said Havva, X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; Ateş, 50.

¹⁰⁶ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yay., 2009, s.153; İbrahim Sarıçam, *Hz. Peygamber ve Evrensel Mesajı*, Ankara: TDV Yay., 2001, s. 281; Kandemir, "Hafsa", XV, 120; Ateş, 47-48.

yine de pek anlaşılır değildir. Belki de Hz. Şifâ'nın, Müminlerin anneleri gibi toplumda çok ön plana çıkmış olmamasıyla izahı daha mümkün olabilir.

III- Şifâ bint Abdullah ve Hadis Rivayeti

Hz. Peygamber döneminde sistematik olarak bir ilim dalı şeklinde adlandırılmayan ancak kaynağını Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'in yaşam felsefesinden alan İslâmî ilimlerin en önemlilerinden birisi hadis ilmidir. İslâm tarihi boyunca kadınlar en çok hadisle ilgilenmiş, hadis rivayeti, hıfzı ve öğretimi ile meşgul olmuş ve birçok ünlü İslâm âlimine icazet vermişlerdir.¹⁰⁷ Bu faaliyet Hz. Peygamber döneminde başlamış ve asırlar boyunca da devam etmiştir.¹⁰⁸

Hz. Peygamber döneminde bazı kadınlar onun etrafından ayrılmamaya ve söylediği her sözü tespit etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda takip edemedikleri söz ve fiilleri onun yanında olanlardan öğrenmeye gayret etmişlerdir. Nitekim kadın sahâbîlerin rivayet ettikleri hadislerin, hadis alimleri tarafından senetleri sağlam bulunarak kabul edilen hadisler arasında olduğunu görmekteyiz. Bu konuda Hafız ez-Zehbî hadis rivayetinde bulunan muhaddislerden dört binini kusurlu bularak itham etmiş, ancak kadın muhaddisler hakkında: "Kadınlar arasında, ne töhmet altında bırakılan birisini, ne de kadınların rivayet ettiği hadisleri almayan bir kimseyi tanıyorum" demiştir. Bu da kadınların, rivayet ve hıfızdaki dikkatini dile getiren bir husustur.¹⁰⁹

Asr-ı Saadette hanım sahâbîlerin ne kadar hadis rivayet ettikleri incelendiğinde Hz. Peygamber'e en yakın olmaları dolayısıyla Hz. Peygamber'in eşlerinin bu konuda en önde oldukları görülmektedir.

Hz. Peygamber'in eşlerinin hadislerin yayılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Müminlerin annelerinden Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Hz. Ümmü Habîbe, Hz.

¹⁰⁷ M. Tayyip Okiç, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara: DİB Yay., 1991, s. 52; Demirci, 4-5.

¹⁰⁸ Okiç, 52.

¹⁰⁹ Demirci, 4-5.

Meymûne, ve Hz. Ümmü Seleme'nin hadislerin yayılmasında çok önemli katkıları olmuştur.¹¹⁰

Burada hadislerin gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamış hanım sahâbîlerden, başta Hz. Peygamber'in mübarek eşleri olmak üzere kısaca bahsetmek istiyoruz.

Asr-ı Saadet İslâm ümmetinin yaşamını düzenlemede örnek aldığı en önemli devirdir. Başta Hz. Peygamber, ondan sonra da sahâbîler Müslümanların hayatlarını şekillendirirken rehber edindikleri kişilerdir. Müslüman hanımların örnek aldıkları kişiler arasında Hz. Peygamber'den sonraki sırayı hiç şüphesiz Müminlerin anneleri Efendimiz'in mübarek eşleri almaktadır. Daha sonra ise diğer hanım sahâbîler gelmektedir.

Resûlullah'ın mübarek zevceleri her anlamda Müslüman hanımlar için en güzel örnekler olmuşlardır. İlim tahsili ve ilmi yayma faaliyetleri de bu alanlardan bir tanesidir. Başta Müminlerin anneleri olmak üzere hanım sahâbîlerin hadis rivayet etmedeki gayretleri kendi dönemleri ile sınırlı kalmamıştır. Bu gayret Asr-ı Saadetten sonra da hanım sahâbîler arasında artarak devam etmiştir. Hatta hadis alanı Müslüman hanımların en çok ilgilendikleri alanların başında gelmiştir. Burada kısaca Asr-ı Saadet ve sonrasında hadis alanında ilmi faaliyetler içerisinde yer almış ve bu alanda ön plana çıkmış Müslüman hanımlardan örnek olması için birkaçını zikretmek istiyoruz.

İslâm tarihi içerisinde en çok hadis rivayet eden kadın sahâbî Hz. Âişe'dir. Hz. Peygamber'in eşleri arasında ilmine en çok rağbet edilen kişi o olmuştur. Rivayet ettiği hadislerin sayısı 2210'dur.¹¹¹ O, hem Hz. Peygamberin diğer hanımlarından, hem de Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer ve Enes b. Mâlik dışında diğer bütün sahâbîlerden fazla hadis rivayet etmiş olan tek kadındır. Binden fazla hadis rivayet eden ve "Müksirûn" diye adlandırılan yedi sahâbînin dördüncüsü olmuştur.¹¹² Rivayet ettiği hadislerin çoğunu doğrudan doğruya Hz.

¹¹⁰ Mehmet Eren, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy.1, c. XLIV (2003), s. 85.

¹¹¹ Fayda, II, 204; Demirci, 5; Eren, 85.

¹¹² Fayda, II, 204; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 569.

Peygamber'den nakletmiştir. Bununla birlikte bazı hadisleri babasından, bazılarını ise Hz. Ömer, Hz. Fâtıma, Sad b. Ebî Vakkâs gibi önemli sahâbîlerden almıştır.¹¹³

Ebû Hüreyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Ebû Mûsâ el-Eş'arî gibi bazı sahâbîler başta olmak üzere Hz. Âişe'den hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazladır. Kadınlardan da kardeşi Abdurrahman'ın kızları Hafsa ve Esmâ ile Âişe bint Talha, Hasan-ı Basrî'nin annesi Hayre ve ondan nakledilen hadisleri en iyi bilen Amre bint Abdurrahman sayılabilir. İslâm dünyasında tenkit zihniyetinin gelişmesine öncülük etmiştir.¹¹⁴ Hz. Peygamber'den sonra yarım asra yakın bir süre sünnet ve hadis nakline kaynaklık etmiş olan Hz. Âişe'nin kadın ya da erkek yüzlerce öğrencisi olmuştur.¹¹⁵ Onun öğrencilerinden en az dörtte birinin kadınlardan oluşması, kendisinin kadın öğretmen yetiştirmedeki başarısının da bir göstergesidir.¹¹⁶

Hanım sahâbîler içerisinde hadis rivayet edenlerden bir tanesi de Hz. Ümmü Seleme'dir. Ondan, başta çocukları ve mevlaları olmak üzere Ebû Hüreyre ve pek çok kişi hadis rivayet etmiştir. Hz. Ümmü Seleme'den 157 kişi hadis rivayet etmiş olup bunlardan 126'sı erkek, 31'i kadın rivayettir. Kaynaklarda Hz. Ümmü Seleme'nin rivayet ettiği hadis sayısı 378 olarak geçmektedir.¹¹⁷ Bunlardan 29 tanesi Sahihayn'da bulunmaktadır. Bu hadislerden 13 tanesinde Buhârî ve Müslim ittifak etmişlerdir. Buhârî 3 hadiste ayrılmış; Müslim ise 13 hadis rivayet etmiştir. Hz. Ümmü Seleme'nin kendisi de Hz. Peygamber'den, kocası Ebû Seleme'den, Fatıma bint Resûlullah'dan ve Ca'fer b. Ebî Tâlib'den hadis rivayet etmiştir.¹¹⁸

Resûlullah'ın eşlerinden olan Hz. Meymûne de hadis rivayet etmiş hanım sahâbîlerdendir. Müminlerin annelerinden olan Meymûne bintu'l-Hâris b. el-Hazen el-Hilâliyye,¹¹⁹ Ümm Fadl Lübabe'nin kız kardeşidir.¹²⁰

¹¹³ Fayda, II, 204.

¹¹⁴ Fayda, II, 204.

¹¹⁵ Demirci, 5.

¹¹⁶ Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 569.

¹¹⁷ Demirci, 5; Eren, 85; Yıldırım, 56-57.

¹¹⁸ Yıldırım, 56-57.

¹¹⁹ Mehmed Zihni Efendi, II, 244.

¹²⁰ İbn Hacer, *el-İsabe Seçkin Sahâbîler*, trc. Seyfullah Erdoğan, İstanbul: Sağlam Yay., 2011, s. 503.

Kocası Ebû Rehm'in ölümünden sonra Hz. Peygamber ile evlenmiştir.¹²¹
Hz. Meymûne 76 hadis rivayet etmiştir.¹²²

Hz. Peygamber'in eşlerinden olan Ümmü Habîbe (Remle) 65 hadis rivayet etmiştir.¹²³

Hz. Hafsa, Resûl-i Ekrem'den ve Hz. Ömer'den 60 hadis rivayet etmiştir.¹²⁴ Bunların 4'ü hem Sahîh-i Buhârî hem de Sahîh-i Müslim'de, 6'sı sadece Sahîh-i Müslim'de bulunmaktadır. Rivayetlerinden 44'ü ise Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır.¹²⁵

Bunlar dışında Hz. Peygamber'in diğer eşleri de hadis rivayetinde bulunmuşlardır. Zira Hz. Hatice (v. m. 619) vahiy ile ilgili birkaç hadis,¹²⁶ Zeynep bint Cahş (v. 20/641) 11 hadis,¹²⁷ Hz. Safiyye bint Huyey (v. 50/670) 10 hadis rivayet etmiştir.¹²⁸

Hz. Sevede vasıtasıyla 5 hadis rivayet edilmiştir. Buhârî'de sadece biri vardır. Sahâbe-i kirâmdan Abdullah b. Abbâs ve Yahya b. Abdurrahman b. Es'ad b. Zürâre ondan hadis rivayet etmiştir.¹²⁹

Müminlerin anneleri dışında birçok hanım sahâbî hadislerin sonraki nesillere aktarılmasını sağlamışlardır. Bunlardan bir tanesi Esmâ bint Ebû Bekir'dir. Hz. Peygamber'in ilk halifesi Hz. Ebû Bekir'in kızı olan Esmâ bint Ebû Bekir hicretten yirmi yedi yıl önce 595'te¹³⁰ Mekke'de doğmuştur. Hz. Esmâ, Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla Müslüman olmuştur. O, ilk Müslümanlar arasında on sekizinci sırada yer almaktadır.¹³¹

¹²¹ Numânî, 671.

¹²² Mehmed Zihni Efendi, II, 244; Demirci, 5; Eren, 85.

¹²³ Demirci, 5; Eren, 85.

¹²⁴ Mehmed Zihni Efendi, I, 207; Demirci, 5; Eren, 85; Kandemir, "Hafsa", XV, 120.

¹²⁵ Kandemir, "Hafsa", XV, 120.

¹²⁶ Demirci, 5.

¹²⁷ Mehmed Zihni Efendi, I, 330; Demirci, 5.

¹²⁸ Demirci, 5.

¹²⁹ Numânî, 662.

¹³⁰ Numânî, 662.

¹³¹ Numânî, 662; Demirci, 40.

İslâm'a ilk girenlerden olan Hz. Esmâ, Mekke devrinde adını ilk olarak hicret sırasında İslâm tarihine yazdırmıştır. Hz. Esmâ, Hz. Peygamber ve babası Hz. Ebû Bekir'in Medine'ye hicreti esnasında onlara yardımda bulunan mücadeleci bir kadındır. Hz. Esmâ, Hz. Peygamber'den 58 adet hadis rivayet eden dinde derin anlayış sahibi olan bir fakihdir.¹³²

Hz. Esmâ, Hz. Peygamber'in bir kısım hadislerinin gelecek nesillere ulaştırılmasında önemli rol oynamıştır. İlk Müslümanlardan olması, Hz. Peygamber'e yakın bir aile çevresi içinde yer alması ve uzun bir ömür sürmesi onun zengin bir kültür birikimine sahip olmasını sağlamıştır. Sahabeden ve tâbiünden birçok kişi ondan rivayetlerde bulunmuşlardır. Özellikle iki oğlu Abdullah ve Urve, kız torunu Fâtıma bint Münzir b. Zübeyr gibi birçok kimse kendisinden hadis rivayet etmişlerdir.¹³³

Hz. Esmâ'nın rivayet ettiği hadisler başta Kütüb-i Sitte olmak üzere çeşitli hadis kitaplarında yer almaktadır. Hz. Esmâ'nın rivayet ettiği hadis ve haberler muhtevaları bakımından incelendiğinde, bunların ana hatlarıyla hicret başta olmak üzere bazı olaylara ışık tutan haberler, cömertlik, kıyafet, yeme-içme ve kadınlarla ilgili hükümlerle bir kısım ibadetlere dair olduğu görülmektedir.¹³⁴

Hz. Esmâ sahâbî kadınlar arasında ilmine ve dini anlayışına güvenilen bir kadın olmuştur. Onun rivayet ettiği hadisler ve fikha dair görüşleri torunu Abdullah b. Urve b. Zübeyr tarafından yayılmıştır. Hz. Esmâ Kur'an'ın ve Hz. Peygamber'in yoluna sınıksız bağlı olan birisiydi. Onun bu bağlılık anlayışına örnek olarak şu olayı verebiliriz. Bir gün Hz. Esmâ'nın müşrik olan annesi onu ziyarete gelmiş ancak Esmâ onu içeri almaya çekinmiş ve durumu Hz. Peygamber'e sormuştu. Hz. Esmâ'nın bu sorusu üzerine Mümtehine Suresinin 8. ayeti nazil oldu. "Allah din uğrunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve onlara karşı âdil davranmanızı yasaklamaz. Doğrusu Allah adil olanları sever." Bu durum bize Hz. Esmâ'nın dini

¹³² Demirci, 40.

¹³³ Ali Yardım, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, XI, ss. 403-404.

¹³⁴ Yardım, XI, 404.

yaşamadaki hassasiyeti ve dini dosdoğru yaşayabilmek için gerekli olan ilmi yetkinliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Sağlık bölümünde hayatı ile ilgili kısa bir bilgi vereceğimiz Hz. Esmâ da hadis rivayet etmiş ve kendisinden de birçok kişi hadis nakletmiştir.

Hz. Esmâ Hz. Peygamber'den 60 hadis rivayet etmiştir.¹³⁵ Bunlardan bir tanesi Sahîh-i Buhârî'de yer almaktadır.¹³⁶ Hz. Esmâ'dan Ömer b. el-Hattab,¹³⁷ Ebû Musa el-Eşârî,¹³⁸ oğlu Abdullah b. Câ'fer,¹³⁹ İbn Abbas, el-Kasım b. Muhammed, Abdullah b. Şeddad b. el-Hâd -kız kardeşinin oğludur-, 'Urve b. el-Zübeyr, İbn Müseybe,¹⁴⁰ ve diğerleri¹⁴¹ rivayette bulunmuşlardır.

Peygamber Efendimizden ve Hz. Ömer'den rivayette bulunmuş olan Ümmü Atiyye bint Haris el-Ensârî¹⁴² Hz. Peygamber'den 40 hadis rivayet etmiştir.¹⁴³ Diğer bir rivayete göre ise hadis rivayetinden kaçınmasına rağmen 15 hadis rivayet ettiği nakledilmektedir. Bu hadisler 200 değişik ravi zinciri ile bizlere kadar ulaşmıştır.¹⁴⁴ Kendisinden Enes b. Mâlik,¹⁴⁵ Muhammed b. Sîrîn¹⁴⁶, Hafsa bint Sîrîn,¹⁴⁷ İsmail b. Abdurraman b. Atiyye,¹⁴⁸ Abdulmelik b. Umeyr¹⁴⁹ rivayette bulunmuşlardır.

Peygamber'in kabından gusletmesi hadisi Sahîh'te meşhurdur. Tabîîn âlimlerinden bir topluluk bu hükmü almışlardır.¹⁵⁰

¹³⁵ Kehhâle, I, 58.

¹³⁶ M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, XI, 422.

¹³⁷ İbn Abdülber, IV, 1785; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 15.

¹³⁸ İbn Abdülber, IV, 1785.

¹³⁹ İbn Abdülber, IV, 1785; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 15.

¹⁴⁰ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 15; Kehhâle, I, 58.

¹⁴¹ Kehhâle, I, 58.

¹⁴² İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521.

¹⁴³ Emre, 254.

¹⁴⁴ Kara, 315.

¹⁴⁵ İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521.

¹⁴⁶ İbn Abdülber, IV, 1947; İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521; Kara, 315.

¹⁴⁷ İbn Abdülber, IV, 1947; İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521; Kara, 315.

¹⁴⁸ İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521; Kara, 315.

¹⁴⁹ İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521.

¹⁵⁰ İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521.

Resûlullah'ın sohbetinden istifâde eden bilgili, imanlı bir hanım olan Ümmü Gülsüm bint Ukbe b. Ebû Muayt'ın, Efendimizden 10 kadar hadis rivayet ettiği nakledilmektedir.¹⁵¹

Ümmü Gülsüm'ün Resûlullah'tan rivayet ettiği bir hadis şöyledir:

“İnsanların arasını bulmak için hayırlı haber götüren (veya hayırlı söz söyleyen) kimse yalancı sayılmaz.”

Müslim'in rivayetinde Ümmü Gülsüm'ün şöyle dediği nakledilmiştir: "Hz. Peygamber'in halkın söyleyip durduğu yalanlardan sadece üçüne izin verdiği işittim. Bunlar savaşta (düşmanı aldatmak için), iki kişinin arasını bulmak amacıyla, kocanın karısına, karının da kocasına (aile düzenini korumak düşüncesiyle) söylediği yalandır."¹⁵²

Ümmü Gülsüm bint Ukbe'den oğlu Hamid b. Abdurrahman,¹⁵³ diğer oğlu İbrahim b. Abdurrahman,¹⁵⁴ Hamid b. Nâfi' ve diğerleri hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁵

Hz. Peygamber'den hadis rivayet eden hanım sahâbilerden bir diğeri de Rubeyyi bint Mu'avviz'dir.¹⁵⁶ Kaç hadis rivayet ettiği ile ilgili farklı bilgiler mevcuttur.

Hz. Rubeyyi'nin rivayetleri başta Kütüb-i Sitte olmak üzere, Ahmed b. Hanbel'in el-Müsned'i ve çeşitli hadis kitaplarında yer aldığı, Ahmed b. Hanbel'in bir kısmı mükerrer olmak üzere onun, 14 rivayetine yer verdiği, Taberânî'nin de yine bir kısmı mükerrer, ondan 32 rivayet tahrir ettiği, Bakî b. Mahled ve İbn Hazm ez-Zâhiri'nin ise onun 21 rivayetinin bulunduğunu kaydettikleri belirtilmektedir.¹⁵⁷

¹⁵¹ Eriş, "Ümmü Gülsüm bint Ukbe", s. 60.

¹⁵² Nevevî, II, 247; Eriş, "Ümmü Gülsüm bint Ukbe", s. 60.

¹⁵³ İbn Abdülber, IV, 1955; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 425; *İbnü'l-Esir, Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 386; *Kehhâle*, II, 255.

¹⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 425; *Kehhâle*, II, 255.

¹⁵⁵ İbn Abdülber, IV, 1955; *Kehhâle*, II, 255.

¹⁵⁶ Emre, 222.

¹⁵⁷ Hasan Cirit, "Hz. Peygamber'in Ziyaret Ettiği Hanım Sahâbî: Rübeyyi' bint Mu'avviz", *Diyanet İlmî Dergi*, sy. 2, c. XLV, (Nisan-Mayıs-Haziran 2009), s. 142.

Kendisinden tabîinden Süleyman b. Yesar, Ğibade b. Velid, Ebû ‘Abide b. Muhammed b. ‘Amir b. Yâsir, Nâfi’ ve Hâlid b. Zekevân ve Abdullah b. Muhammed b. ‘Ukayl hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁸

Hiz. Rubeyyi’nin rivayetleri arasında, Hiz. Peygamber’in nasıl abdest aldığına dair nakillerin ağırlıklı olarak yer tutmaktadır. Zira Hiz. Peygamber’in, kendisini sıkça ziyaret ettiği, yanında yemek yediği, bu arada abdest alıp namaz kıldığı zikredilmektedir. Hiz. Rubeyyi, abdest esnasında Hiz. Peygamber’in eline su dökmüş ve böylece onun nasıl abdest aldığına yakından şahit olmuştur. Bu sebeple Abdullah b. Abbas gibi sahâbiler bile bu konuda tereddüt ettiklerinde veya ihtilafa düştüklerinde Hiz. Rubeyyi’nin bilgisine başvurmuşlardır.¹⁵⁹

Hiz. Rubeyyi, kendisine Hiz. Peygamber’in şekli ve şemali ile ilgili sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: "Ey oğul, eğer sen onu görseydin, hiç şüphesiz güneş doğdu derdin" demiştir.¹⁶⁰

Hiz. Peygamber dönemi sonrasında da hadis rivayeti ve eğitim faaliyeti ile ilgilenen birçok kadın alim yetişmiştir. Bu durum Asr-ı Saadetle birlikte bu alanda bir geleneğin oluşturulduğunu göstermektedir.

Asr-ı Saadet sonrasında hadis ilmi alanında öne çıkmış birçok hanım bulunmaktadır. Bunların en tanınmışlarından biri Amre bint Abdurrahman b. Saîd el-Ensâriyye'dir. (v. 98/716) Aslen ensardan olup Medine’de Hiz. Âişe tarafından yetiştirilmiştir. Dönemindeki ünlü sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de birçok âlim hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁶¹

Halife Ömer b. Abdülaziz, Ebû Bekir b. Muhammed b. Hazm’a yazdığı mektupta Hiz. Peygamber’in hadislerinin zayi olacağından korktuğunu söylemiş ve Amre’nin rivayet ettiği hadisleri yazmasını emretmiştir. Böylece hadis ilminin ilk tedvini bu kadın âlimden alınan hadislerle başlamıştır. Büyük hanım

¹⁵⁸ İbn Abdülber, IV, 1839.

¹⁵⁹ Emre, 222; Cirit, 141-142.

¹⁶⁰ İbnü’l-Esir, *Üsdü’l-Ğâbe*, VI, 108; Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî el-Kârî , *Cem'u'l-Vesail fî Şerhi's-Şemal*, Mısır: Matbaatu's-Şerafiyye Yay., ts., I, 176; İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 508; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 18; Emre, 221; H. Işık, 48.

¹⁶¹ Demirci, 5.

tabîîlerden olan Amre'nin hadis rivayetleri Kütüb-i Sitte'de ve diğer muteber hadis kitaplarında yer almaktadır.¹⁶²

Bu geleneğin varlığına işaret için zikredilebilecek kadınlar arasında Hz. Ali'nin torunlarından olan Nefise bint Hasan b. Zeyd b. Hasan b. Ali (v. 208/824) zikredilebilir. Kur'an-ı Kerim'i ve onun tefsirini de ezbere bilen asrın değerli hadisçilerinden olan Nefise'nin ders halkasına ünlü âlim ve müctehidler katılmıştır. İmam Şâfi'î Mısır'a gidince onun derslerinde bulunmuş ve ondan hadis dinlemiştir. İmam Şâfi'î vefat ettiği zaman Nefise onun cenazesini evine aldırması ve cenaze namazını kılmıştır. Sonraki dönemlerde yetişen önemli kadın alimler arasında yer alan, hadis alimi Süleyman b. Abdülkerim el-Ensari'nin kızı olan ve ilmini babasından ve diğer âlimler alan Dinarlı Fâtıma (v. 708/1308), asrının büyük âlimlerden rivayet konusunda icazet almıştır. Fâtıma servet sahibi bir kadın olduğundan medreseler bina ettirmiştir. Aynı şekilde Halil b. Ahmed el-Kinâniyye'nin kızı Fâtıma (v. 838/1434) da Kahire ehlinde olan bir hadis âlimidir. Asrının bazı âlimlerinden icazet almıştır. İcazet sahibi bir âlim olan Firûze bintü'l-Muzaffer (v. 740/1339), "Kitabu'l- Erbâin Rivayetü's-Sâlihât anî's-Sâlihîn" adlı eserin yazarıdır. Takiyyüddin el-Ca'berî'nin kızı olan Fâtıma bint Takiyyüddin (v.795/1392-93), Şam'da hadis dersleri vermiş hadis âlimlerindedir. Ahmed b. Kasin b. Abdurrahman b. Ebî Bekr el-Cezâyirî'nin kızı olan Fâtıma bint eş-Şihab Ahmed (v. 783/1381), aslen Mekke'ye, daha sonra da Medine'ye mensup hadis âlimi bir kadındır.¹⁶³

Ebû'l-Kasım Ali b. Ahmed b. Ali b. el-Yesîr'in kızı olan Fâtıma bintü'l-Yesîr İmam Suyûti'nin hocalarından olan muhaddis bir hanımdır. İmam Suyûti "Kitâbu'l-Müncem fi'l Mu'cem" adlı eserinde bu âlim kadının icazet aldığı ünlü âlimlerin isimlerini saymaktadır.¹⁶⁴

Şüphesiz hadis alanında bu değerli hanımlar dışında ön plana çıkmış başka hanımlar da vardır. Ancak burada hepsinden bahsetmemiz mümkün değildir. Bu nedenle biz bu kadarı ile yetineceğiz.

¹⁶² Demirci, 6.

¹⁶³ Demirci, 6-7.

¹⁶⁴ Demirci, 7.

Hadis, İslâmi ilimler içerisinde en önemli olanlarındandır. Müslümanların hayatlarını şekillendiren birçok hüküm, hadislerden istinbat edilmektedir. Böyle önemli bir alanda başta Müminlerin anneleri ve hanım sahâbîler olmak üzere Müslüman hanımların bahse değer faaliyetlerinin olması bu alanın ne kadar önemli olduğunun yanında, onların Hz. Peygamber'in hayatının öğrenme ve sonraki nesillere aktarma konusunda ne kadar gayretli olduklarını da göstermektedir.

Yukarıda ismini zikrettiğimiz başta hanım sahâbîler olmak üzere diğer tüm hanımların bir hadis bile rivayet etmiş olmaları çok değerlidir. Bu onların dini öğrenme ve yaşama konusundaki samimi gayretlerini göstermektedir. Bunun yanında öğrendiklerini kendilerine saklamayıp nakletmeleri onların tebliğ ve irşad konusundaki gayretlerini de göstermektedir. Zira bir hadis bile nakledilmesi İslâm'ın anlaşılması ve yaşanması konusunda kıyamete kadar sönmeyecek bir kandil yakmak, Müslümanların yoluna bir ışık tutmak gibidir.

Hz. Şifâ'nın Rivayet Ettiği Hadisler

Akıllı, bilgili, görgü sahibi ve becerikli bir hanım olan Şifâ bint Abdullah, Hz. Hafsa'ya yazıyı ve rukyeyi öğretmekle görevlendirilmesi, en faziletli ameller, yağmur duası, haccın fazileti, cemaatle namazın önemi ve kadınların mescidde cemaatle namaza katılmaları gibi konularda hadis rivayet etmiştir.¹⁶⁵ Hz. Şifâ 12 hadis rivayet etmiştir.¹⁶⁶

Hz. Şifâ, Resûl-i Ekrem'den rivayetlerde bulunmuş ve aynı zamanda Hz. Ömer'den de hadis rivayet etmiştir.¹⁶⁷ Kendisinden ise oğlu Süleyman b. Ebû Hasme, torunları Ebû Bekir b. Süleyman ile Osman b. Süleyman¹⁶⁸, Hz. Hafsa, Ebû Seleme b. Abdurrahman ve hizmetçisi Ebû İshak rivayette bulunmuşlardır.¹⁶⁹

¹⁶⁵ Uraler, 139.

¹⁶⁶ Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cevâmiu's-Sîre*, trc. M. Salih Arı, İstanbul: Çıra Yayınları, 2004, s. 264; Uraler, 139.

¹⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehlâle, II, 301; Uraler, 139.

¹⁶⁸ Safedî, XVI, 164.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Kehlâle, II, 301; el-Ak, II, 1033; Uraler, 139.

Hiz. Œifâ'nın rivayet ettiği hadislerden ulaşabildiklerimizin bir kısmından bahsetmek istiyoruz. Hiz. Œifâ'dan yapılan rivayetler şunlardır:

▪ **Hiz. Hafsa'ya okuma-yazma öğretmesi ile ilgili rivayet:**

Œifâ bint Abdullah'dan rivayet olunmuştur; dedi ki: (Bir gün) ben Hafsa'nın yanında iken Resûlullah yanıma geldi ve bana:

"Hafsa'ya yazı yazmayı öğrettiğin gibi nemle duasını da öğretemez misin?" buyurdu.¹⁷⁰

Bu hadisin farklı bir metni de şu şekildedir:

Resûlullah ona: *"Hafsa'ya yazı öğrettiğin gibi nemle muskasını da öğret"* demiştir.¹⁷¹

Œifâ bint Abdullah'ın cahiliye devrinden kalma bir muskası vardı. Nemle hastalığına tutulmuştu. Bu muskayı onun için takıyordu.

Hiz. Œifâ şöyle demiştir:

– Ya Resûlullah! Ben cahiliyede muska yazardım. Onları sana göstermek istiyorum.

Resûlullah (s.a.v.)

– Göster bakalım, dedi

Œifâ bint Abdullah muskasını Resûlullah'a gösterdi. Resûlullah (s.a.v.) Müminlerin annesi Hiz. Hafsa'nın yanına girdi. Œifâ bint Abdullah da onun yanındaydı. Ona şöyle dedi:

– Yazı yazmayı öğrettiğin gibi nemle muskasını Hafsa'ya öğret.¹⁷²

¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâi, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; Kehhâle, II, 301; eş-Şennavî, III, 376; Said Havva, X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Œifâ bint Abdullah", s. 60; Ateş, 50.

¹⁷¹ İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, Dımaşkî, XII, 101; el-Ak, II, 1033; Cevad Ali, XV, 137; Kehhâle, II, 301; Dere, 320; Bilgin, 121; Eriş, "Œifâ bint Abdullah", s. 60.

▪ **H. Şifâ'nın Cahiliyede yaptığı rukyeyi H. Peygamber'e sunması ile ilgili rivayet:**

Şifâ bint Abdullah, Cahiliyye döneminde nemleye (Nemle: Vücutta yara ve toplanan karıncalar gibi bir şeydir.¹⁷³) rukye yapardı. H. Peygamber'in yanına taşınınca -Mekkedeyken Peygamberle beyatleşmişti- dedi ki: "Ey Allah'ın elçisi ben onu (nefes etmeyi) sana göstermek istiyorum".¹⁷⁴ Gösterirken şunları söyledi:

بِسْمِ اللَّهِ صَلَّتْ حَتَّى يَعُودَ مِنْ أَفْوَاهِهَا وَلَا تَضُرُّ أَحَدًا ، اللَّهُمَّ اكشِفِ النَّاسَ رَبِّ النَّاسِ

"Allah'ın adıyla, bir kimseye zarar vermeden yuvalarına dönecek kadar serttir. İnsanların Rabbi olan Allah'ım hastalığı gider."

Bu duayı öd ağacına yedi kez üflüyor ve bu ağacın temiz bir yerinden seçiyor (kırıyor), onu bir taşın üzerinde mayalanmış ve keskin sirkeyle yoğuruyor ve yoğurduğu bu şeyi nemleye sürüyormuş.¹⁷⁵

Ebû Nu'aym'ın verdiği bilgiye göre H. Şifâ,

باسم الله صلِّ صلب خير يعود من أفواهما ولا يضر أحدًا، اللهم، اكشف الناس رب الناس

sözlerini verse benzeyen kürküm bitkisi (za'ferân) üzerine yedi defa okur, sonra onu temiz bir taşın üzerine koyar ve onu arıtılmış sirke ile ovalardı. Daha sonra da onu nemle üzerine sıvardı.¹⁷⁶

Konuyla ilgili başka bir rivayet şöyledir:

Ensardan bir adam H. Şifâ'ya geliyor ve ondan rukye yapmasını istiyor. H. Şifâ Müslüman olduktan sonra rukye yapmadığını söylüyor. Adam Resûlullah'a gidiyor ve H. Şifâ'nın söylediklerini ona haber veriyor. Bunun

¹⁷² eş-Şennavî, III, 376.

¹⁷³ Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadr Yay., ts., XI, 680.

¹⁷⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mace, *Sünen*, Kütübü's-Sitte, Çağrı Yay., İstanbul 1981, XVIII, 1161.

¹⁷⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, 236-237; Dımaşkî, XII, 102; Ebî Abdullah el-Hâkim, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, 2006, IV, 57.

¹⁷⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, 236-237; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 202; Öztürk, 121; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 301.

üzerine Resûlullah Hz. Şifâ'yı çağırıyor ve (rukyeyi) kendisine arz etmesini istiyor. Hz. Şifâ arz ediyor. Bunun üzerine Resûlullah şöyle söylüyor: "Onunla rukye yap ve okuma-yazmayı öğrettiğin gibi bunu da Hafsa'ya öğret."¹⁷⁷

Hz. Şifâ'nın yaptığı rukyeyi Resûlullah'a arz etmesi ile ilgili yukarıdaki rivayetler şu şekilde de değerlendirilmiştir:

Hz. Şifâ, Hz. Peygamber'e gelip "Cahiliyede nemleye yaptığı rukyeyi okumuş ve Resûlullah ona "Temiz bir taş alınız. Yaş ağaçtan bir parça koparıp ikisini sirke ile ıslatıp birbirine sürtünüz. Taş ile ağacın altında aşınmadan hâsil olan maddeyi çıbanlar üzerine sürünüz." tavsiyesinde bulunmuştu. Bu tavsiye üzerine muvaffakiyet hâsil olmuş ve çıbanlar kurumuştur.¹⁷⁸

▪ **Amellerin en faziletlisinin neler olduğu ile ilgili rivayet:**

Şifâ bint Abdullah'tan bize ulaşan rivayetlerden birisi şöyledir: Resûlullah'a: "Amellerin en faziletlisi hangisidir?" diye sorulduğunda Hz. Peygamber "*Allah'a iman, O'nun yolunda cihad ve kabul edilmiş hac*" buyurmuştur.¹⁷⁹

Bu soruyu Hz. Peygamber'e Hz. Şifâ'nın sorduğu da belirtilmektedir. Bu na göre "Şifâ bint Abdullah, Resûlullah'a amellerin en faziletlisini sorunca Hz. Peygamber: "*Allah'a iman, O'nun yolunda cihad ve kabul edilmiş hac*" buyurdu.¹⁸⁰

▪ **Hz. Şifâ'nın damadı Şurahbil b. Hasene'nin cemaatle namaza gidememesi ile ilgili rivayet:**

Şifâ bint Abdullah şöyle anlatır:

¹⁷⁷ Ebû'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir b. Muhammed el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'n-Nebî (s.a.v.) mine'l-Ehvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd el-Nümeysî, Beyrut: Daru'l-Kütübu'l-İlmiyye Yay., 1999, X, 50; Ebû Abdullah el-Hâkim, IV, 56.

¹⁷⁸ Mehmed Kemal Pilavoğlu, *İslâmiyet ve Tıp*, Ankara: Güven Matbaa, 1963, s. 38.

¹⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, XLV, 48; el-Ak, II, 1033.

¹⁸⁰ eş-Şennavî, III, 377; Dere, 320; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

– Resûlullah’a geldim. Yerinde bulamadığımdan bana yerinde bulunmayışının sebebini açıklamaya başladı. Ben de sitem etmeye devam ettim. Namaz vakti geldi. Yanından çıktım. Şurahbîl b. Hasene’yle evli olan kızımın yanına gittim. Şurahbîl’in evde olduğunu gördüm. Ona:”*Namaz vakti geldi, sen hâlâ evde misin?*” demeye başladım. O da: “*Teyze! Bana sitem etme! Çünkü üstüme örtecek tek birşeyim vardı. Onu da Resûlullah ödünç aldı*” dedi. Bunun üzerine şöyle dedim:”*Anam, babam sana feda olsun. O bu haldeyken ve ben bilmeden ona sitem mi ediyorum*”.

Şurahbil b. Hasene: "Yamalı bir kadın elbisesinden başka hiçbir şey yoktu, demiştir."¹⁸¹

Bu konu ile ilgili farklı bir rivayet de şu şekildedir:

"Efendimiz'in yanına varıp kendisinden bir şeyler istedim. O, özür beyan ederek verecek bir şeyi olmadığını söyledi, ancak ben içimden onun hakkında verip veriştiyordum. Derken namaz vakti geldi. Çıktım, doğru Şurahbil b. Hasene'nin nikâhında bulunan kızımın yanına gittim. Baktım Şurahbil evde. Şurahbil'e: “*Namaz vakti geldiği halde, sen hâlâ evde ne arıyorsun?*” diye çıkıştım. “*Teyze! Beni azarlama! Bir elbisem vardı, onu da Resûlü Ekrem Efendimiz benden ödünç olarak aldı*” dedi. “*Anam babam sana feda olsun!*” dedim. “*Ben de bugünden beri, onun hakkında kötü şeyler düşünüyordum içimden. Demek ki, durumu gerçekten bu imiş; hiç bilememişim!*” dedim. Şurahbil: “*Gerçekten, şu anda, Allah Resûlünün bizim yamalayıp verdiğimiz o elbiseden başka elbisesi yok!*” dedi.”¹⁸²

▪ **Hz. Şifâ'nın evinden bir veya iki kişinin sabah namazına gidememesi üzerine Hz. Ömer ile arasında geçen konuşmayı bildiren rivayet:**

Hz. Ömer bir gün erkenden çarşıya giderken mescit ile çarşı arasında evleri olan Süleyman'ın annesi Hz. Şifâ'ya uğrar ve "Sabah namazında Süleyman'ı camide göremedim." der,

¹⁸¹ eş-Şennavî, III, 377.

¹⁸² Beyhakî, V, 147; Kandehlevî, *Hadislerle Müslümanlık*, I, 318; Dere, 319; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

Hz. Şifâ:

– "Süleyman geceyi namaz kılarak geçirdi. Göz kapaklarına hakim olamadı, uyuyor." der. Bunun üzerine Hz. Ömer:

– "Sabah namazında cemaate gelmen bütün geceyi ibadetle geçirmenden daha tercihe şayandır" demişti.¹⁸³

Konuyla ilgili diğer rivayet ise şu şekildedir:

Hz. Şifâ şöyle söylemiştir:

Hz. Ömer evime gelmişti. Evde iki kişinin uyuduğunu görünce

– "Nesi var bunların da bizimle birlikte cemaate gelmediler" diye sordu.

– "Ey Müminlerin emiri malumunuz Ramazan gece herkesle birlikte namaz kıldılar. Sabah namazını kıldıktan sonra da yattılar" dedim. Bu defa Hz. Ömer:

– "Sabaha kadar namaz kılmaktansa, sabah namazını cemaatle kılmayı tercih ederim" dedi.¹⁸⁴

Konuyla ilgili başka bir rivayet şu şekildedir:

Hz. Şifa, Hz. Ömer'in yanına gelmişti. Hz. Ömer ona:

– " Kocan Ebu Hasme sabah namazında yoktu" dedi. Hz. Şifa:

– "Ey müminlerin emiri! Gece yoruldu. Mescide gitmeye üşenerek sabah namazını evde kılıp yattı" diye cevap verince Hz. Ömer:

– "Vallahi onun sabah namazına gelmesi bence bütün gece ibadet ederek yorulmasından daha iyidir" dedi.¹⁸⁵

¹⁸³ Mâlik b. Enes, *Muvatta'*, trc. A.H. Büyükçınar-V. Akyüz-D. Pasmaz-A. Yücel, İstanbul: Beyan Yay., 1994, IV, 230; *Kandehlevi, Hadislerle Müslümanlık*, IV, 1466; Tekin, II, 1889.

¹⁸⁴ Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemâm es-San'anî, *Musannef Abdurrezzak*, thk. Habîb er-Rahmân el-E'zamî, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye Yay., 1983, I, 526; *Kandehlevi, Hadislerle Müslümanlık*, IV, 1466-1467.

▪ **H. Şifâ'nın zahidlerin kimler olduğu ile ilgili rivayeti:**

Bir gün Hz. Şifâ, yavaş yürümek, yavaş konuşmak gibi riyakâr tavırları olan birtakım zevat gördü ve

– "Bunlar kimlerdir?" diye sormuş. Bunun üzerine

– "Bunlar zâhidlerdir." demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Şifâ:

– "Hz. Ömer, Allah hakkı için bir söz söylediği vakit işittirir. Yürüdüğü vakit süratli yürür, dövdüğü adamı incitirdi. Bununla birlikte kendisi gerçek bir zâhid idi" demiştir.¹⁸⁶

▪ **H. Ömer'in Âtike bint Üseyd'e Hz. Şifâ'ya verdiğiinden daha iyi elbise vermesi ile ilgili rivayet:**

Bir ara Hz. Ömer, Hz. Şifâ'yı çağırıp, kendisine bir elbise vermişti. Fakat Âtike bint Üseyd'e daha iyisini vermişti. O zaman Hz. Şifâ şöyle dedi:

– "Senin elin toza bulaşmıştır. Âtike'ye daha iyi elbise verdin, hâlbuki ben ondan önce Müslüman olmuşum. Âtike senin amcanın kızı mıdır? Hem de sen beni çağırmaştın geldim, onu çağırmaştın, kendisi gelmişti."

Hz. Ömer de şöyle dedi:

– "Evet, öyledir ama o da kendisi gelince ben onu da gözetmek zorundaydım. Nitekim o da neseb itibarı ile Hz. Peygamber'e daha yakın bir hanımdır."¹⁸⁷

¹⁸⁵ Kandehlevi, *Hadislerle Müslümanlık*, IV, 1466.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, III, 290; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrut: Sadır Yay., 1979, III, 59-60; Dere, 320; eş-Şennavî, III, 377; Ali Tantavî-Naci Tantavî, *Ahbaru Ömer*, Beyrut: İslam Kitabevi, 1983, s. 429; Mehmed Zihni Efendi, I, 400; Şükriye Akgül, *İslam Tarihçiliğinde Meşahiru'n-Nisa Geleneği ve Mehmed Zihni Efendi'nin Meşahiru'n-Nisa Adlı Eserinin İncelenmesi*, Ankara Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Kisans Tezi), Ankara, 2006, s. 170; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60.

¹⁸⁷ Kandehlevi, *Hayatu's-Sahâbe*, II, 207; Niyaz, 363; Dere, 320.

▪ **Hz. Peygamber'in yağmur duasına çıkması ile ilgili rivayet:**

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ ، حَدَّثَنَا طَاهِرُ بْنُ أَبِي أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ ، حَدَّثَنِي أَبِي ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ إِلْيَاسَ ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَنْمَةَ عَنْ جَدَّتِهِ الشَّعَاءِ بِنْتِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسْتَسْقَى فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَحَوْلَ رِجَالِهِ¹⁸⁸.

Hiz. Şifâ'dan rivayet edildiğine göre o şöyle dedi:

Resûlullah (s.a.v.) yağmur duasına çıktı. Kibleye yöneldi ve ridasını düzeltti.

B- SAĞLIK HİZMETLERİ VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH

I- Asr-ı Saadette Sağlık Hizmetleri

İslâm'ın ilk yıllarına baktığımızda kadınları birçok alanda görmemiz mümkündür. Bunlardan birisi de sağlık alanıdır. Hanım sahâbîler gerek savaş meydanlarında yaralıların tedavi edilmesinde; gerekse günlük hayatın akışı içerisinde hastaların tedavisinde önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Hanım sahâbîlerin sağlık alanındaki faaliyetlerini ikiye ayırmamız mümkündür. Bunlardan ilki; bu gün de yaygın olarak kullanılan ilaçla tedavi ve cerrahi müdahale şeklindedir. İkincisi ise rukye diye isimlendirilen, hastaların okunarak tedavi edildiği yöntemdir. Burada rukyeyi kısaca açıklamak ve Asr-ı Saadette uygulanişından kısaca bahsetmek istiyoruz.

Rukye: Rukye yapan kişinin, hastalıktan korunmak veya kurtulmak için muskaya (kişinin üzerinde taşıdığı şeyler), dualar okuyup üflemesidir.¹⁸⁹ Bir işin meydana gelmesi için tabiatüstü güce başvurmaya ve şifâ ümidiyle dua okumaya da rukye denir.¹⁹⁰ Cahiliye geleneğinde de mevcut olan bir tatbikattır. Dilimizde buna okumak veya nefes etmek denir. Cahiliye devrinde Araplar rukyeyi hem müsbet hem menfî maksatlarla yapılan işler için kullanmışlardır. İslâm ulemâsı, Resûlullah'ın sünnetinden gelen birçok delile dayanarak rukyenin meşru olduğuna

¹⁸⁸ Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *ed-Du'a li't-Taberânî*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, s. 603.

¹⁸⁹ İbn Manzur, XIV, 332.

¹⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522.

hükmetmişlerdir.¹⁹¹ Cahiliye döneminde şirk unsuru içeren cümleler kullanılarak insanların faydasına veya zararına olacak şekilde rukye yapılmaktaydı. Ancak İslâm'da toplumunda ise şirk unsuru içermeyecek lafızlar kullanılarak insanların faydasına olacak işlerde rukye yapılmasına izin verilmiştir. Hz. Peygamber'in göz değmesi, zehirli hayvan ısırması ve nemle denen hastalığa karşı rukyeye başvurmaya izin verdiği bilinmektedir.¹⁹² Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

"Okuyarak tedavi etme usulü göz değmesinden ve zehirli böceklerin sokmasından başka (hiçbir hastalıkta bu iki hastalık kadar olumlu tesiri) yoktur."¹⁹³

Hz. Peygamber bazı hadislerinde rukye yapılmasını yasaklamıştır. Bir rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

Abdullah b. Mesud: Ben Resûlullah'ı "(İçerisinde sihr ya da küfr ihtimali bulunan anlaşılabilir sözleri) okuyarak (hasta) tedavi etmek, muska takmak ve sevgi ilacı yapmak şirkidir" buyururken işittim demiştir.¹⁹⁴

Zahiren bu iki hadis arasında bir çelişki varmış gibi görünüyorsa da aslında burada çelişki yoktur. Çünkü Hz. Peygamber tarafından yasaklanan söz konusu tedavi usulleri, şifâsı Allah'tan değil de dua okuyan kişi ya da duadan beklenen ve İslâmî usullere ters düşen tedavi şekilleridir. Bu zihniyetten ve bâtil sözlerden uzak, ayet ve hadislerden alınmış dualarla meşru bir amaç için hastaları tedavi etmenin caiz olduğunda ise düşünülmektedir.¹⁹⁵

Hz. Peygamber tarafından yapılan bu yasaklama bilhassa hicretten önceki döneme aittir. Hz. Peygamber Medine'de hastalara rukye yapmayı meslek edinenleri dinleyerek dualarda elfaz-ı küfür olup olmadığını kontrol etmiş ve olmayanlara izin vermişti.¹⁹⁶ Nitekim Avf b. Mâlik'ten yapılan bir rivayette o şöyle demiştir:

¹⁹¹ Canan, *Kütüb-i Sitte*, XI, 331-332.

¹⁹² Canan, *Kütüb-i Sitte*, XI, 391; Muhammed b. Salih ed-Dımaşkı, *Peygamber Külliyyatı*, trc. Hüseyin Kara, İstanbul: Ocak Yay., 2006, XII, 102.

¹⁹³ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 518-519.

¹⁹⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 518.

¹⁹⁵ N. Yeniçel-H. Kayapınar, *Sünen Terceme*, XIII, 519.

¹⁹⁶ Canan, *Kütüb-i Sitte*, XI, 391.

Biz cahiliye döneminde okuyup üfleyerek hastaları tedavi ederdik. (Bir gün);

– Ey Allah’ın Resûlü, bu hususta ne buyurursun? dedik.

– "Bana (yaptığınız bu tedavi şeklini) gösteriniz. İçerisinde şirk olmadıkça, okuyup üfleyerek tedavi etmede bir sakınca yoktur" buyurdu.¹⁹⁷

Bazı rivayetlere bakıldığında Hz. Peygamber’in bazı sahâbîlere rukye yapmaları konusunda icazet vermesinin yanında nasıl rukye yapmaları gerektiğini anlattığını hatta bizzat kendisinin rukye yaptığı ve kendisine yapılmasını istediği de görülür. Bununla ilgili bir rivayet şöyledir:

Osman b. Ebû'l-Âs’dan rivayet edildiğine göre;

Kendisi (bir gün rahatsızlığından dolayı) Resûlullah’ın yanına varmış. Osman (başından geçen hadiseyi anlatırken şöyle) dedi:

Bende bir ağrı vardı, neredeyse canımı alacaktı. Hz. Peygamber:

– "Bu ağrıyan yeri sağ elinle yedi defa ov (ve her defasında):

اعوذ بعزة الله و قد رته ما اجد من شر

‘Duyduğum ağrının şiddetinden Allah’ın izzet ve kudretine sığınırım’ diye dua et" buyurdu. Ben bunu yaptım, Aziz ve Celîl olan Allah bende olan (bu ağrıyı) giderdi. (O günden beri) aileme ve başkalarına sürekli bunu tavsiye ediyorum.¹⁹⁸

Bir rivayete göre Esmâ bint Ebû Bekir’in başında ve yüzünde verem oluşmuştu. Kız kardeşi Hz. Âişe’ye gitmiş ve ona: Bu durumdan Resûlullah’a bahset, belki bana Şifâ verir diye rica etmişti. Hz. Âişe de Peygamber Efendimize Hz. Esmâ’nın ızdırabını aktardı. Resûlullah hemen Hz. Esmâ’ya gitmiş ve elini, elbisesinin üzerinden Esmâ’nın yüzüne ve başına koyarak şu duayı üç kez okumuş: Bismillah! Ondan kötü durumu ve çirkinliğini, senin nezdinde temiz,

¹⁹⁷ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522.

¹⁹⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 528.

mübarek ve değerli olan Nebînin duasıyla gider. Bismillah! Peygamberimiz bunu üç defa tekrarlamış ve kendisinin buna devam etmesini tavsiye etmişti. Hz. Esmâ bunu üç gün boyunca yapmış ve verem geçmişti. Kesîr der ki: O bunu farz namazlardan önce ve tek defada üç kere uygulamıştı.¹⁹⁹

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere Hz. Esmâ tedavisi için bizzat Efendimiz'in tavsiyesiyle kendisine rukye yapmıştır. Hatta Peygamber Efendimiz de Hz. Esmâ için rukye yapmıştır. Bu durum aynı zamanda rukyenin Hz. Peygamber'in bir tavsiyesi, bir emri olmasından öte onun bir tatbikatı olduğunu da göstermektedir.

Cahiliye geleneğinden gelen ve İslâm geldikten sonra da rukye yapılırken okunan duaların İslâm'a aykırı olmaması şartıyla izin verilen bu tedavi yöntemini uygulayan birçok hanım sahâbî bulunmaktadır. Rukye sadece okuyarak tedavi olmayıp bunun yanında ilaç kullanılması da söz konusudur. Buna da en güzel örnek Şifâ bint Abdullah'tır. Bu konuyla ilgili detaylı bilgiyi Hz. Şifâ ile ilgili başlık altında ele alacağız.

Asr-ı Saadette Hz. Şifâ dışında Esmâ bint Umeys,²⁰⁰ Meymune binti'l-Haris²⁰¹ ve Ensar'dan Halide bint Enes²⁰² gibi hanım sahâbîler rukye yaptığı bilinen meşhur kişilerdendir.²⁰³ Ayrıca Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'ye, göz değmesine karşı rukye yapmasını tavsiye ettiği de rivayet edilmektedir.²⁰⁴

Asr-ı Saadette sağlık alanında öne çıkan ve doktor olarak ifade edilebilecek hanım sahabiler bulunmaktaydı: Esmâ bint Umeys,²⁰⁵ Ümmü Kays bint Mihsan, Esmâ bint Ebu Bekir,²⁰⁶ Kuaybe bint Sa'd el-Eslemî,²⁰⁷ Şifâ bint Abdullah²⁰⁸ bunlardandır.

¹⁹⁹ Veli Atmaca, *Hadislerde Rukye -Hz. Peygamber ve Sahâbînin Uygulamaları Işığında*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010, s. 153.

²⁰⁰ Öztürk, 182; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

²⁰¹ Öztürk, 182.

²⁰² Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

²⁰³ Öztürk, 182; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

²⁰⁴ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

²⁰⁵ Savaş, "Kadın ve Aile", 299-300; Rıza Savaş, "Çalışma Hayatında Kadın", *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2008, s. 393; Birekul-Yılmaz, 149.

²⁰⁶ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300; Niyaz, 242.

Biz bu başlık altında önce bu alanda öne çıkmış hanım sahâbîlerin hayatları ve bu alandaki faaliyetlerinden kısaca bahsedeceğiz. Daha sonra ise Şifâ bint Abdullah'ın sağlık alanındaki faaliyetlerinden bahsedeceğiz.

Asr-ı Saadet dönemine baktığımızda hanım sahâbîlerin tıp alanında çok yararlılıklar gösterdiklerini görmekteyiz. Kadınlar bu alanda özellikle savaş meydanlarında çok önemli hizmetler yapmışlardır.

Hanım sahâbîler İslâm ordusunun yaptığı seferlerin birçoğuna katılmış ve şehitleri taşımak, mezar kazmak, yemek pişirmek, su taşımak, levazım muhafızlığı yapmak gibi birçok vazifeler ifa etmişlerdir, bizzat kılıç ve ok kullanmışlardır. Ayrıca onlar bu vazifelerin yanında savaşlarda yaralanan gazilerin tedavilerini yapmak ve onları şehre nakletmek gibi önemli sağlık hizmetlerinde bulunmuşlardır.²⁰⁹

Savaş meydanlarının yanı sıra günlük hayatın akışı içerisinde tıbbî hizmetler yapan, bu hizmetlerine normal zamanlarda da devam eden hanım sahâbîler de vardır. Burada hem savaş meydanlarında, hem de diğer zamanlarda sağlık alanında hizmetleri bulunmuş hanım sahâbîlerin hayatları ve bu alandaki hizmetlerinden kısaca bahsedilecektir. Hz. Peygamber'in devrinde kadınların savaşa katıldıkları ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere savaş sırasında önemli hizmetler yürüttükleri bilinmektedir.

Hız. Peygamber devrinde kadınlar savaşlarda önemli hizmetler yaptıkları gibi Medine'de barış zamanlarında bu hizmetleri yürüten kadınlar da bulunmaktaydı. Bunların başında İslâm'da resmen görevlendirilen ilk kadın doktor olan Kuaybe bint Sa'd el-Eslemiyye gelmektedir.

²⁰⁷ Muhammed b. Ömer Vâkîdî, *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut: Alimu'l-Kütüb Yay., ts., II, 510; el-Makrîzî, I, 248; Köksal, III, 201; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 299; Savaş, "Çalışma Hayatında Kadın", s. 393; Birekul- Yılmaz, 149; Coşkun, 91.

²⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, XLV, 46; *Ebû Dâvûd, Sünen*, IV, 11; İbn Kayyim el-Cevziyye, 236; Nesâî, VII, 65; İbn Abdülber, IV, 1869; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 379; Ebû Dâvûd, *Sünen Terceme*, XIII, 522; Kehhâle, II, 301; eş-Şennavî, III, 376; Said Havva, X, 534; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 564; Güler, 23; Dere, 320; Bilgin, 122; Eriş, "Şifâ bint Abdullah", s. 60; Ateş, 50.

²⁰⁹ Bekir Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, İstanbul: Yağmur Yay., 1990, s. 267.

Eslam kabilesine mensup olan Kuaybe bint Sa'd, o günün şartlarında sağlık eğitimi almış ve bunu bir meslek olarak icra eden hanımlardan biridir. O yaralıları tedavi etmesiyle biline gelmekteydi. Onun, hastaları ve yaralıları tedavi ettiği²¹⁰ ve aynı zamanda aç, kimsesiz ve bakıma muhtaç kişilerle de ilgilendiği ifade edilmektedir.²¹¹ Hz. Kuaybe için Peygamberimizin Mescidinde,²¹² diğer bir görüşe göre Mescidin yakınında²¹³ bir çadır kurulmuştu. O, İslâm tarihinin ilk resmi hastanesi²¹⁴ ya da İslâm Tıp tarihinin ilk seyyar sahra hastanesi²¹⁵ olarak değerlendirilen bu çadırdaki hastaları ve yaralıları tedavi etmekteydi.

Yaralı ve hastaları tedavi konusunda maharetli olduğu rivayet edilen Kuaybe Hendek Savaşı sırasında okla kolundan yaralanan Evs kabilesi reisi Sa'd b. Muâz'ı, Mescitte kurulan çadırdaki tedavi etmiştir.²¹⁶ Hz. Kuaybe, Hayber Gazvesi'ne Resûlullah ile birlikte katılmış ve Hz. Peygamber ona ganimetten erkeklere verilen miktar kadar pay vermiştir.²¹⁷

Evs kabilesi reisi Sa'd b. Muâz'ın tedavi edilmesi konusunda ilgili kaynaklarda Rûfeyde el-Eslemiyeye isimli hanım sahâbînin ismi de zikredilmektedir. Mescitte çadır kurulması, bu çadırdaki yaralıları ve Sa'd b. Muâz'ı tedavi etmesi bilgileri bu hanım sahâbî hakkında da rivayet edilmektedir. Aşağıda bahsedeceğimiz bu hanım sahâbînin Kuaybe ile aynı kişi olup olmadığı bilinmemektedir. Konu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşamadık.

Sağlık alanındaki hizmetleriyle dikkat çeken diğer bir hanım saahâbî Esmâ bint Umeys'dir. Annesi Hint, Havle bint' Avf b. Zuheyr b. el-Hâris 'tir.²¹⁸ Esmâ bint Umeys, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Meymune'nin kız kardeşidir.²¹⁹

²¹⁰ Vâkıdî, II, 510; el-Makrîzî, I, 248; Köksal, III, 201; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 299; Savaş, "Çalışma Hayatında Kadın", s. 393; Birekul- Yılmaz, 149; Coşkun, 91.

²¹¹ Vâkıdî, II, 510; el-Makrîzî, I, 248.

Savaş, "Kadın ve Aile", s. 299; a. mlf., "Çalışma Hayatında Kadın", s. 393.

²¹² Vâkıdî, II, 510; Köksal, III, 201.

²¹³ Ağırakça, 79.

²¹⁴ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 299.

²¹⁵ Ağırakça, 79.

²¹⁶ İbn Abdülber, IV, 1838; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 110; Vâkıdî, II, 510; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyarî-Abdulahfaz Şelebî, Beyrut: Daru İhyai't-Terasi'l-Arabî Yay., ts., III, 250; el-Makrîzî, I, 248; Savaş, "Kadın ve Aile", s. 299; a. mlf., "Çalışma Hayatında Kadın", s. 393; Ağırakça, 80.

²¹⁷ İbn Abdülber, IV, 1907; Ağırakça, 80.

²¹⁸ İbn Sa'd, VIII, 280; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422.

Hiz. Esmâ, Resûlullah'ın Mekke'de Erkam'ın evine girmesinden önce Müslüman olmuş ve Resûlullah'a biat etmiştir.²²⁰ Câ'fer b. Ebû Tâlib'in hanımıdır. Onunla birlikte Habeşistan'a hicret etmiş, o daha sonra onunla birlikte Medine'ye hicret etmiştir. Gemiye binerek Necâşi'nin beldesi olan Habeşistan'a hicret ettiği için "Bahriyye" lakabını almıştır. Esmâ bint Umeys rüya tabirlerinde yetenekli ve günlük işlerde marifetli bir kadındı.²²¹ Ayrıca Esmâ bint Umeys, deri tabaklama hususunda da yetenekli bir kadındı. Hiz. Peygamber'in, kendisine Câ'fer'in ölüm haberini getirdiği esnada, kırk ritil deri tabaklamış olduğu rivayette edilmektedir.²²²

İlk Müslümanlar arasında yer alan, zeki, görgülü ve tecrübeli bir kadın olan Esmâ bint Umeys'in iyi bir doktor olduğu söylenirse yanlış olmaz. Ümmü Seleme, Esmâ bint Umeys'in Hiz. Peygamber'e "Hindistan ve Yemen'den getirilen bitkiler ve zeytinyağı ile bir ilaç" yaptığını söylemiştir. Bu rivayette Esmâ'nın bu ilacın yapımını Habeşistan'da öğrendiği ifade edilmektedir.²²³

Hiz. Peygamber'in son hastalığında, rahatsızlığının zatülcenb (akciğer hastalığı) olduğu düşüncesiyle Habeşistan taraflarında kullanılan bir ilacı Resûlullah'ın istememesine rağmen kendisini kaybettiği bir sırada ağzına sürenlerden birisi de Hiz. Esmâ'ydı.²²⁴ Hiz. Peygamber bu tatsız ilacın Habeşistan'dan gelen kadınların işi olduğunu söyleyerek onu ağzına koymamaları yolundaki ikazına uymadıkları için amcası Abbas dışında orada bulunan herkesin ağzına bu ilacın sürülmesini isteyince Hiz. Esmâ da bu ilacı tatmak zorunda kalmıştı.²²⁵ Başka bir rivayette Hiz. Peygamber'in hastalığını tahmin edip ona ilaç verenin Hiz. Esmâ olduğu da ifade edilmektedir.²²⁶

²¹⁹ İbn Abdülber, IV, 1784; Ali Muhammed Muhammed es-Sallabî, *Emîru'l-Mü'minin Hasan b. Ali b. Ebû Talib*, Mısır: Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye Yay., 2004, s. 333; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422.

²²⁰ İbn Sa'd, VIII, 280; Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422.

²²¹ Okumuş, 12.

²²² Okumuş, 13.

²²³ Savaş, "Kadın ve Aile", ss. 299-300; a. mlf., "Çalışma Hayatında Kadın", 393; Birekul-Yılmaz, 149.

²²⁴ Niyaz, 261.

²²⁵ Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422.

²²⁶ Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422; Niyaz, 261.

Hız. Esmâ'nın göz değmesinden sık sık rahatsızlanan Hız. Câfer'den olan çocuklarına Hız. Peygamber'den izin alarak rukye yaptığı rivayet edilmektedir.²²⁷

İlgili rivayet şöyledir:

"Esmâ bint Umeys "Ya Resûlullah Câfer'in çocuklarına çabuk nazar değiyor; onlar için muska yaptırayım mı / onları okuyalım mı? diye sorunca Resûlullah şöyle buyurdu: "Evet, kaderi geçebilen bir şey olsa, onu ancak göz geçebilirdi."²²⁸

Esmâ bint Umeys'in bitkilerden de ilaç yaptığı rivayet edilmektedir. Hız. Peygamber vefat ettiği zaman bazıları onun sağ olduğunu söylerken, Hız. Esmâ, elini Hız. Peygamber'in iki omuzu arasına koyarak muayene ettikten sonra "Resûlullah vefat etmiştir..." diyerek bu konudaki şüphelere son vermiştir. Bu rivayet Hız. Esmâ'nın tıbbî konulardaki bilgisine güvenildiğini göstermektedir.²²⁹ Hız. Esmâ, Hız. Ali ile birlikte Resûlullah'ın kızı Hız. Fatıma'yı yıkamıştı.²³⁰ Hız. Fâtıma'nın -ki kendisi için tabut yapılan ilk kadındır- tabutunu da o yapmıştır. Esmâ tabut yapmasını Habeşistan'da öğrenmiştir.

Müminlerin annesi Hız. Âişe birçok alanda olduğu gibi tıp alanındaki bilgisiyle de Asr-ı Saadette ön plana çıkmış bir hanım sahâbîdir. Hız. Âişe tıp alanında ilaçla tedavinin yanında rukye yöntemini de kullanmıştı.

Hız. Âişe'nin tedaviden ve tıptan anladığını Urve'nin sorularından ve ona verilen cevaplardan anlamak mümkündür. Hişam b. Urve (r.a.), babasından naklettiğine göre, babası; " Tıbbı, fıkı ve şiiri Âişe'den daha iyi bilen birini görmedim" demiştir.²³¹ Bu bilgi Hız. Âişe'nin de tıp ile ilgilendiğini ve birçok ilaç ismini ve bu ilaçların yapılış şekillerini ve terkiplerini bildiğini göstermektedir.²³² Yukarıdaki rivayetin devamında Urve Hız. Âişe'ye; "Anacığım! Senin kavrayışına

²²⁷ Kandemir, "Esmâ bint Umeys", XI, 422.

²²⁸ Tirmizî, III, 445; Atmaca, 153; İbn Kayyim el-Cevziyye, 206.

²²⁹ Savaş, "Kadın ve Aile", ss. 299-300; a. mlf., "Çalışma Hayatında Kadın", s. 393; Birekul-Yılmaz, 149.

²³⁰ Ömer b. Şebbe en-Numeyrî el-Basrî, *Tarihu'l-Medîneti'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Şeltut, ys. Dâru'l-Fıkr Yay., ts., s. 109; Ali Muhammed Muhammed es-Sallabî, *Sîretü Emîru'l-Mü'minin Ali b. Ebû Talib*, ys., Mektebetü's-Sahabe Yay., 2004, I, 386.

²³¹ Ağırakça, 80; Coşkun, 90-91.

²³² Ağırakça, 80.

hayret etmiyorum, çünkü Resûlullah'ın hanımı, Ebû Bekir'in kızıdır. Şiir ve tarih bilgine de hayret etmiyorum. Çünkü Ebû Bekir'in kızıdır ve o da bu işleri çok iyi bilirdi. Fakat senin tıp bilgine hayret ediyorum. Bu nasıl veya nereden?" diye sormuş, o da ellerini Urve'nin omuzlarına vurarak şöyle cevap vermişti.²³³ "Hz. Peygamber hastalandığında ziyaretine gelen birçok Arap kabileleri ona bazı ilaçları tavsiye ederlerdi. Bu ilaçları bana yapılan tavsiyelere göre terki edip Resûlullah'a içirdim. Bu sırada çok şey öğrendim."²³⁴ demişti.

Hz. Âişe'nin yattığı zaman korkunç şeyler (hayaletler) gören bir kıza bazı tavsiyelerde bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu aynı zamanda Hz. Âişe'nin teorik bazı bilgilerin yanında tedavi konusunda da insanlara yardımcı olduğunu göstermektedir.²³⁵

Çok bilgili bir hanım sahâbî olan Hz. Âişe'nin rukye yaptığına dair önemli bilgiler bulunmaktadır. Hz. Âişe'nin "Resûlullah nazara karşı okunmasını bana emretti"²³⁶ ve "Resûlullah kendime nazar rukyesi yaptırmamı emretti" dediği kaydedilmektedir.²³⁷

Bu rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Hz. Âişe özellikle nazara karşı rukye yapmaktadır ve bunu kendisinden Hz. Peygamber istemiştir. Hz. Âişe birçok kişiye rukye yapmıştır ve onun rukye yaptığı kişiler arasında Hz. Peygamber de yer almıştır.²³⁸

Hz. Âişe'nin rukye yaptığını bizzat kendisinin söylemesi ve ayrıca Hz. Peygamber'in rukye yapmasını istediğini ifade etmesi zikre değer önemli hususlardandır.

Sağlık alanında bilgisi olduğu anlaşılan hanım sahabilerden biri de Hz. Ümmü Seleme'dir. Esmâ bint Umeys gibi Habeşistan'da kalmış olan Hz. Ümmü

²³³ Coşkun, 90-91.

²³⁴ Köksal, I, 181; Ağırakça, 80.

²³⁵ Savaş, "Çalışma Hayatında Kadın", s. 394.

²³⁶ Zebidî, XII, 90; Atmaca, 150.

²³⁷ Ebû'l-Huseyin Müslîm b. el-Haccâc, el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (261/874), *Sahîhu Müslim*, trc. Mehmed Sofuoğlu, İstanbul; İrfan Yay., ts., VII, 49; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu, İstanbul: Karaman Yay., 1983, IX, 276-277; Atmaca, 151.

²³⁸ Atmaca, 151.

Seleme'nin de bazı tıbbî konularda bilgi sahibi olduğu ifade edilmektedir. Uhud Savaşında ağır bir şekilde yaralanan Şemmas b. Osman Mahzûmî önce Hz. Âişe'nin daha sonra akrabası olduğu için Ümmü Seleme'nin evine taşınmıştır.²³⁹ Bu durum Ümmü Seleme'nin yaralıları tedavi etme konusunda bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Zira böyle olmasaydı yaralı olan Şemmas onun evine taşınmazdı.

Ümmü Seleme validemiz Resûlullah'tan yaptığı rivayetlerle bazı hastalıkların tedavi için neler yapılması gerektiğini de bizlere öğretmiştir. Hz. Peygamber bir gün Ümmü Seleme'nin odasında yüzünde sarılık belirtisi olan bir kız çocuğu görmüş ve "Bu kızcağızı okutun buna nazar değmiştir" buyurmuştur.²⁴⁰

Halk tarafından çok sevilen ve kendisine çok güvenilen bir hanım sahâbî olan Esmâ bint Ebû Bekir, itikadı çok sağlam bir hanımdı. Onun dikkat ve takvası her tarafa ün salmıştı. Herkes gelip kendisinden hayır dua talep ederdi. Hz. Esmâ bilhassa sıkıntıda olanlara dua ederdi.²⁴¹

Esmâ bint Ebû Bekir'in tedavi için yanına getirilen hummalı (sıtma) kadın hastaları soğuk su ile tedavi ettiği rivayet edilmektedir.²⁴² Hummaya yakalanmış kadınlar Hz. Esmâ'ya gelip kendilerine dua etmesini ve sıtmalarının sıkıntılarının geçmesini isterlermiş.²⁴³

Hz. Esmâ, kendisine hummalı bir hasta getirildiğinde, biraz su alıp boynundan göğsüne doğru dökerek "Resûlullah bize sıtmanın hararetini, suyla düşürmemizi emrederdi"²⁴⁴ dediği kaydedilmektedir.

Hz. Peygamber zamanında hanım sahâbîlerden bazıları hasta bakıcılıkla ya da hemşirelikle temayüz etmişlerdi. Asrı Saadette hemşirelik hanım sahâbîlerin

²³⁹ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300; a. mlf., "Çalışma Hayatında Kadın", s. 394.

²⁴⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, 207; Pilavoğlu, 38; Mahmud Denizkuşları, *Peygamberimiz ve Tıp*, İstanbul: Marifet Yay., 1979, s. 92.

²⁴¹ Niyaz, 242.

²⁴² Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

²⁴³ Niyaz, 242.

²⁴⁴ Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmail el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu, İstanbul: Ötüken Yay., 1988, II, 5752; Mâlik b. Enes, IV, 318; İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, IX, 233-234; Atmaca, 152; Pilavoğlu, 37.

bir kısma şunlardır: Rübeyyi bint Muavviz, Rufeyde el-Ensârî, Leyla el-Ğifârî, Ümmü Eymen, Ümmü Ziyad, Ümmü Sinan, Ümmü Süleym, Hamne bint Cahş, Ümmü Ammara,²⁴⁵ Ümmü Atiyye,²⁴⁶ bunlardandır.

Sahâbî hanımların ileri gelenlerinden olan Ümmü Atiyye bint el-Haris el-Ensariye, Medine’de doğmuş ve orada büyümüşür.²⁴⁷ İsmi Nuseybe bint el-Haris el-Ensariye’dir.²⁴⁸ Nuseybe bint Ka’b da denilmektedir.²⁴⁹ Künyesi Ümmü Atiyye’dir.²⁵⁰ Hicretten önce İslâm’ı kabul etmiştir. Peygamber Efendimiz Medine’ye hicret edince Ümmü Atiyye Hz. Peygamber’e gidip biatte bulunmuştur.²⁵¹

Hiz. Ümmü Atiyye, çok girişken, sosyal ilişkileri güçlü, medenî cesareti oldukça fazla olan bir hanımdı. Onun öne çıkan özelliği toplumsal hizmetleridir. O, savaş meydanlarında mahir bir hemşire, hizada vefat eden hanımları yıkayan bir gassal, hanımları sünnet eden usta bir sünnetçi, ilim meclislerinde söz sahibi ve gerektiğinde fetva veren bir fakihti.²⁵²

Cahiliye devrinde Arapların tabiplerinden olan Ümmü Atiyye, Müslüman olunca yaralıları tedavi etmesiyle meşhur olmuştur.²⁵³ Ümmü Atiyye birçok kez Resûlullah ile birlikte savaşımlara katılmış, hastalara bakıp yaralıları tedavi etmiştir.²⁵⁴ Ümmü Atiyye, Allah Resulü ile birlikte yedi savaşımla katılmıştır.

Bunu bizzat kendisi şöyle anlatmaktadır:

²⁴⁵ Elnure Azizova, *Hiz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Marmara Ü. SBE, (Doktora Tezi), İstanbul, 2007, s. 373-374.

²⁴⁶ Hilal-Abdullah Kara, *Hanım Sahâbîler Ansiklopedisi*, İstanbul: Nesil Yay. 2008, s. 310.

²⁴⁷ Emre, 254.

²⁴⁸ İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 521; İbn Abdülber, IV, 1947.

²⁴⁹ İbn Abdülber, IV, 1947.

²⁵⁰ Emre, 254.

²⁵¹ Emre, 254.

²⁵² Kara, 310.

²⁵³ Coşkun, 90-91.

²⁵⁴ İbn Abdülber, IV, 1947.

“Allah Resulü ile birlikte tam yedi savaşa katıldım. Savaşlarda sahâbîlere yemek pişiriyor, yüklerini bekliyor, yaralıları tedavi ediyor ve hastalarla ilgileniyordum.”²⁵⁵

Hangi savaşlara katıldığı hakkında bilgi bulunmamakla beraber Hayber Savaşı'na katıldığı hemen hemen bütün kaynaklarda belirtilmektedir.²⁵⁶

Cenaze işleri ile de yakından ilgilenen Ümmü Atiyye, Hz. Peygamber'in kızları Hz. Zeynep²⁵⁷ ve Hz. Ümmü Gülsüm'ün²⁵⁸ cenazelerinde bulunmuş, onların yıkanması ve kefenlenmesi işlerini yerine getirmiştir.²⁵⁹ Konuyla ilgili farklı bir bilgiye göre Ümmü Atiyye Hz. Ümmü Gülsüm'ü yıkamamış, yıkanması esnasında orda bulunmuştur. Buna göre Hz. Ümmü Gülsüm Esmâ bint Umeys ve Safiyye bint Abdülmuttalib tarafından yıkanmıştır. Bunu gören Ümmü Atiyye ise onlara, Resûlullah'ın "üç veya beş veya bundan daha fazla yıkayın" sözünü söylemişti.²⁶⁰

Eslem kabilesine mensup bir kadın olan²⁶¹ Rufeyde el-Eslemiyeye el-Ensariyye, sağlık eğitimi almış ve bunu bir meslek olarak icra eden hanımlardan biriydi.²⁶²

Rufeyde yaralıları tedavi etmenin²⁶³ yanında Müslümanlardan kimsesi olmayan kişilere de yardım etmeyi ihmal etmeyen bir kadındı.²⁶⁴ Resûlullah ona,

²⁵⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Osman b. Ahmed ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meş'ahir ve'l-E'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmirî, Beyrut: D'aru'l-Kitâbi'l-Arabî Yay., 1987, V, 290; İbn Hacer, *Seçkin Sahâbîler*, s. 522; Emre, 254; Kara, 311.

²⁵⁶ Kara, 311.

²⁵⁷ ez-Zehebî, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyât*, II, 520; ez Şemsüddîn Muhammed b. Osman b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnâvut, ys., Müessesetü'r-Risale Yay., ts., I, 334.

²⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 47; Ebû'l-Fida İmadüddîn İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrut: Dâru'l- Marife Yay., 1971, IV, 74; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu'l-Umeni ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye Yay., 1987, II, 192.

²⁵⁹ Kara, 314.

²⁶⁰ es-Sallabî, *Emîru'l-Mü'minin Hasan b. Ali*, s. 46; Ahmed bin Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdülmelik el-Kastalânî, *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, Mısır: Mektebetü't-Tevfikiyeye Yay., ts., I, 481.

²⁶¹ İbn Abdi'l-Berr, IV, 1838; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 425; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 110.

²⁶² Coşkun, 90-91.

²⁶³ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cevâmi'u's-Sîre*, thk. İhsan Abbas, Mısır: Dâru'l-Ma'ârifeye Yay., 1900, s. 194, Ali Muhammed Muhammed es-Sallabî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Dâru'l-Marife Yay., 2008, s. 616.

askerî hastahanenin başkanı olmasını emretmiş ve böylece o İslâm'da yaralıları tedavi eden ilk askeri hemşire olmuştur.²⁶⁵ Hendek Savaşı'nda kendisine ok isabet eden Sa'd b. Mu'az'ı tedavi olması için Resûlullah, Mescidinde bulunan Rufeyde'nin çadırına yerleştirmişti. Başka bir rivayette ise Hendek günü Sa'd b. Mu'az'a mızrak isabet ettiği yaralıları tedavi eden Rufeyde'nin yanında durumunun ağırlaştığı da kaydedilmektedir.²⁶⁶ Bu rivayetleri göz önünde bulundurarak Rufeyde'nin sağlık hizmetlerinde öne çıkmış bir hanım sahâbî olduğu kesin olarak söylenebilir. Hastaları tedavi etmesi için Mescitte kendisine özel bir çadır kurulması sağlık alanında ve hastaları tedavi etme konusunda oldukça fazla bilgi sahibi olduğunu göstermektedir.

Rıdvan biatinde ağaç altında beyat edenlerden olan²⁶⁷ Rubeyyi' bint Mu'avviz, Hazrec'in Benî Neccâr kolundandır. Doğum tarihi ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmayan Rübeyyi' Müslüman olmuştur,²⁶⁸ ve Resûlullah'a biat etmiştir.²⁶⁹

Rubeyyi' bint Mu'avviz'in Hz. Peygamberle beraber savaflara katılmış,²⁷⁰ yaralılara su vermiş, onları tedavi etmiş ve ölüleri Medine'ye göndermiştir.²⁷¹ Konuyla ilgili rivayet şu şekildedir: Rubeyyi' bint Mu'avviz şöyle demiştir: "Biz Resûlullahla beraber gazvelere giderdik. Gazilere su taşıyıp yaralıları tedavi ederdik.²⁷² Bir de harb sahasındaki şehitleri ve yaralıları toplayıp Medine'ye naklederdik.²⁷³ Yaralıları tedavi için savaflara katılmış olması onun bu konuda mahir bir hanım olduğuna işaret etmektedir.

Resûlullah ile birlikte Hayber'e katılmış olan Ümeyye bint Kays Ebû's-Salat el-Gıfariyye, Müslüman olmuş ve hicretten sonra biat etmiştir.²⁷⁴

²⁶⁴ İbn Abdülber, IV, 1838; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 110; es-Sallabî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, s. 616; İbn Hişâm, III, 250.

²⁶⁵ es-Sallabî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, s. 616.

²⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 329.

²⁶⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 107; H. Işık, 48.

²⁶⁸ Cirit, 141.

²⁶⁹ İbnü'l-Cevzî, *Sifetu's-Safve*, II, 71.

²⁷⁰ İbn Abdülber, IV, 1837; İbnü'l-Cevzî, *Sifetu's-Safve*, II, 71.

²⁷¹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 107; Emre, 221; Coşkun, 90-91.

²⁷² İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 346; el-Buhârî, XII, 5721; İbn Hacer, *Seçkin Sahabeler*, s. 508.

²⁷³ Buhârî, XII, 5721; İbn Hacer, *Seçkin Sahabeler*, s. 508.

²⁷⁴ İbn Sa'd, VIII, 293.

Ümeyye bint Kays'ın Hayber'in fethine katılması ve yaralıların tedavi edilmesi konusunda hizmet etmesi şöyle nakledilmektedir:

Allah Resûlü (s.a.v.), Hayber'in fethi için hazırlıklara başladığı sırada Ümeyye bint Kays kendi kabilesi olan Gıfaroğullarına mensup bazı kadınlarla birlikte Allah Resûlü'nün huzuruna çıkıp: *"Ya Resûlallah! Biz de seninle birlikte gitmek istediğin yere (yani Hayber'e) gitmek istiyoruz. Böylece yaralılara bakar, gücümüz yettiğince Müslümanlara yardım ederiz"* demiş. Resûlullah: *"Allah'ın bereketi üzere"* diyerek Ümeyye'nin ve diğer kadınların teklifini kabul etmiş.²⁷⁵

Yaşı küçük bir kız olan Hz. Ümeyye Resûlullah ile birlikte çıkmıştı. Hayber'in fethi nasip olunca kadınlara ganimetten hediye kabilinden boncuk ve gerdanlık gibi bazı şeyler verilmiş, Hz. Ümeyye de bir gerdanlık almıştı.²⁷⁶ Bu rivayetten anlaşıldığı üzere Ümeyye bint Kays yaşı küçük olmasına rağmen yaralıları tedavi için savaşlara katılmış ve yaralıların tedavisi konusunda hizmet etmiştir.

Hayber'e katılanlardan birisi de Ümmü Sinân el-Eslemiyeye'dir. O, Müslüman olmuş ve hicretten sonra biat etmişti.²⁷⁷ O, hastaların tedavi maksadıyla savaşlara katılmış bir hanımdır. Onun Hayber Savaşına katılımı ile ilgili rivayet şu şekildedir:

Ümmü Sinân, Resûlullah Hayber'e çıkmayı istediği zaman Resulullah' a gelip şöyle dedi:

– *"Ey Allah'ın Rasûlü seninle birlikte savaşa çıkmak istiyorum. Orada su kırbalarını tamir eder, hasta ve yaralıları tedavi ederim"*.

Resûlullah:

– *"Allah'ın bereketi üzere çık. Senin için kadın arkadaş da vardır. Dilersen kavminle birlikte, dilersen bizimle birlikte gel."* demiş. O:

²⁷⁵ İbn Sa'd, VIII, 293; Ahmed Ucac Keramî, *el-İdâre fî Asri'r-Resûl (s.a.v.)*, Kahire: Dâru'l-İslâm Yay., 2006, s. 197; Vâkîdî, II, 685; Emre, 258.

²⁷⁶ İbn Sa'd, VIII, 293; Emre, 258.

²⁷⁷ İbn Sa'd, VIII, 292.

– "Sizinle beraber" demişti.

Resûlullah:

– "O halde zevcem Ümmü Seleme ile beraber bulun" buyurdu.²⁷⁸

Efendimiz Hz. Peygamber döneminde kadınların yaptığı tıbbî hizmetler arasında ebelik de yer almaktadır. Şifâ bint Avf, Safiyye bint Şeybe, Hz. Peygamber'in hürriyetine kavuşturduğu Selma (Ümmü Rafî)²⁷⁹ ve Sevede bint Misrah Asr-ı Saadette ebelik yapmış hanımlardandır.²⁸⁰ Bu hanım sahâbîlerden Abdurrahman b. Avf'ın annesi olan Şifâ bint Avf, Hz. Peygamber'in ebeliğini yapmıştır. Safiyye bint Abdülmuttalib ve Selma ise Hz. Fatıma'nın çocuklarının ebeliğini yapmışlardır.²⁸¹

Safiyye bint Abdülmüttalib'in azatlısı²⁸² olmasının yanında Resûlullah'ın azatlısı olarak da kaydedilen²⁸³ Hz. Selmâ, Hz. Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Rafî'nin hanımıdır.²⁸⁴

Hz. Selmâ tıbbî bilgisi olan ve aynı zamanda ebelik de yapan bir hanımdı. O, Resûlullah'ın mübarek zevcesi Hz. Hatice'den doğan bütün çocuklarına,²⁸⁵ Peygamberimizin bir diğer hanımı Hz. Mariye'den olan oğlu İbrahim'e²⁸⁶ ve Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma'nın çocuklarına da ebelik yapmış²⁸⁷ ve onların bakımları ile de ilgilenmiştir.²⁸⁸

Hz. Selma bu hizmetlerle yetinmemiş Hayber Savaşı günü, Resûlullah ile birlikte muharebeye katılmıştı.²⁸⁹ O, Haticet'ül-Kübrâ validemizin vefatında onu

²⁷⁸ İbn Sa'ad, VIII, 292; Emre, 257; Kehhâle, II, 262.

²⁷⁹ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 301.

²⁸⁰ Azizova, 380.

²⁸¹ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 301.

²⁸² İbn Abdülber, IV, 1862; el-Makrîzî, VI, 342; Kennas, 476.

²⁸³ İbn Abdülber, IV, 1862; el-Makrîzî, VI, 342; Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *Telkîh fehuve Ehlu'l-Eseri fî Uyûni't-Târîh ve's-Siyer*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî Erkam Yay., 1997, s. 276.

²⁸⁴ Mehmed Zihni Efendi, I, 385; el-Makrîzî, VI, 342.

²⁸⁵ İbn Abdülber, IV, 1862; Emre, 205; Dere, 398.

²⁸⁶ İbn Abdülber, IV, 1862; el-Makrîzî, VI, 342; Emre, 205; Birekul-Yılmaz, 149; Dere, 398.

²⁸⁷ İbn Abdülber, IV, 1862; el-Makrîzî, VI, 342; Coşkun, 90-91.

²⁸⁸ Mehmed Zihni Efendi, I, 385.

²⁸⁹ İbn Abdülber, IV, 1862.

yıkamış ve kefenlemiş²⁹⁰ ve ayrıca Hz. Fatıma'yı da eşi Hz. Ali ve Esmâ bint Umeys ile birlikte yıkamıştır.²⁹¹

Hz. Selmâ, Resûlullah'dan yedi hadis rivayet etmiştir. Vefat tarihi belli değildir.²⁹²

II- Şifâ bint Abdullah'ın Rukye (Okuyarak Tedavi) Yapması

Hz. Peygamber devri kadın tabiplerinden olan Şifâ bint Abdullah bazı tedavi usulleri ve özellikle nemle hastalığını tedavi etmeyi biliyordu.²⁹³ Hz. Şifâ hastaları tedavi etmede bu gün yaygın olarak kullanılan ilaçla tedavi yönteminin yanı sıra rukye yöntemini de kullanıyordu. Cahiliye Arapları bazı hastalıkların tedavisinde bu yöntemi kullanmakta idiler.

Hz. Şifâ Müslüman olduktan sonra cahiliye devrinde uyguladığı bu tedavi yöntemini kullanıp kullanmama konusunda kararsız kalmıştır. Bunun üzerine Resûlullah'a gidip yaptığı rukyeyi anlatmış ve Hz. Peygamber de onun bu şekilde rukye yapmasına izin vermiştir.²⁹⁴

Konuyla ilgili rivayetleri "Hz. Şifâ'nın rivayet ettiği hadisler" bölümünde naklettiğimiz için burada ayrıca zikretmeyeceğiz. Bir hatırlatma kabilinden özetlemek istiyoruz. Bu rivayetlere göre Hz. Şifâ, Resûlullah'ın yanına gelip rukye yaparken okuduğu duayı söylemiş ve bu tedavide kullandığı ilacı nasıl hazırladığını anlatmıştı. Onu dinleyen Hz. Peygamber de bu şekilde rukye yapmasına izin vermişti.

Hz. Şifâ'nın rukye yapış şeklinden de anlaşılacağı üzere rukye her zaman sadece dua okumaktan ibaret olmayıp buna ek olarak ilaç kullanımı da söz konusu olmaktadır. Nitekim Hz. Şifâ'nın, nemle hastalığının tedavisinde duanın yanında ilaç da hazırlayıp kullandığı rivayetlerden anlaşılmaktadır.

²⁹⁰ Emre, 206; İbn Sa'd, VIII, 227; H. Işık, 207.

²⁹¹ İbn Abdülber, IV, 1862; el-Makrîzî, VI, 342; Ahmed Halil Cum'a, *Nisâu Ehli'l-Beyt fî Davi'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, Beyrût-Dımaşk, 1994, s. 603; Kennas, 478.

²⁹² Dere, 398.

²⁹³ Ağırakça, 79.

²⁹⁴ Savaş, "Kadın ve Aile", s. 300.

Hz. Şifâ'nın ilaç hazırlayıp kullandığını ifade eden rivayetler onun bitkileri iyi tanıdığını ve sadece hastalıkları tedavi konusunda değil ilaç hazırlama konusunda da çok bilgili olduğunu göstermektedir.

Rivayetlerde Hz. Şifâ nemle hastalığını rukye ile tedavi etmesi ile ön plana çıkmıştır. Onun sağlık alanında nemlenin tedavisi dışında yaptığı faaliyetler ile ilgili başka bilgilere rastlanmamıştır. Ancak bu durum onun sağlık alanında başka faaliyetlerde bulunmadığını göstermez. Kaynaklarda nemle hastalığını tedavi etmesinden bahsedilmesinin sebebi bu alanda çok meşhur olmasından dolayı olmalıdır. O, nemle dışında muhtemelen farklı hastalıkların tedavi edilmesinde de yararlı olmuştur. İlaç hazırlayacak seviyede bu alana hâkim olan bir kişinin nemle hastalığı dışında hastaların tedavisi ile ilgilenmediğini söylemek zordur.

C- TİCARET HAYATI VE ŞİFÂ BİNT ABDULLAH

I- Asr-ı Saadette Ticaret Hayatı

Ticaret, insanlık tarihinin en eski ve en önemli faaliyetlerinden biridir. Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de önemli ticaret merkezlerinden biri olan Mekke şehrendir. İslâm'ın doğduğu şehrin önemli bir ticaret merkezi olması, ilk Müslümanların ticaretle ilişkisi bakımından önemli katkıları olmuştur.

Asr-ı Saadette hanım sahâbiler sosyal hayatta birçok alanda etkin bir şekilde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ticaret de faaliyette buldukları alanlardan bir tanesidir. Hatta -bir sonraki başlık altında zikredileceği üzere- Hz. Şifâ'nın kadınların ticaret yaptığı bölümü denetliyor olması kadınların aktif bir şekilde ticaret içerisinde yer aldıklarını göstermektedir. Bunların sayıları bir iki kişiden fazla olmalıdır ki denetlenmeleri için bir görevli tayin edilmesine ihtiyaç duyulmuş olsun. Buradan Asr-ı Saadette kadınların kendi köşelerine çekilip yaşamadıkları, yetenek ve ihtiyaçlarına göre sosyal hayat içerisinde rol aldıkları anlaşılmaktadır. Ticaret gibi bayanlar için zor olabilecek bir çalışma alanı içerisinde kadınların yer almaları onların sosyal hayata katılmada ne kadar etkin olduklarını göstermektedir.

Asr-1 Saadette Hz. Şifâ'nın dışında muhtesiblik görevi yapan bir hanım sahâbî daha vardı. O da Semrâ bint Nuheyk'tir.²⁹⁵

Asr-1 Saadette ticaretle uğraşmış ve bu alanda ön plana çıkmış hanım sahâbîlerden ilk akla gelen hiç şüphesiz Hz. Peygamber'in ilk eşi Hz. Hatice'dir. Bunun yanında Asr-1 Saadette özellikle Medine döneminde ticarî faaliyetlerde bulunan birçok hanım sahâbî örneğiyle karşılaşmak mümkündür.

Hz. Peygamber döneminde ticaretle uğraşan bazı hanım sahâbîler ve yaptıkları görevler şunlardır: Esmâ bint Muharrime ve Havle bint Tuveyyit koku satıcılığı; Müleyke Ümmü's-Saib es-Sakafiyye, Attare²⁹⁶ ve Kayle el-Enmariyye²⁹⁷ tacir olarak faaliyet göstermişlerdir.

Burada Asr-1 Saadette ticaretle uğraşan hanım sahâbîler ve yaptıkları ticari faaliyetlerden kısaca bahsedeceğiz.

Hz. Peygamber'in ilk hanımı olan Hz. Hatice, ticaretle uğraşan zengin, haysiyetli, şerefli bir kadındı. O, cahiliye devrinde Mekke'nin ileri gelenlerinden ve en zenginlerinden birisiydi. Tüccar bir hanım olan Hz. Hatice ticaret ile geçimini temin ediyordu.

Hz. Hatice'nin malvarlığının kaynağı konusunda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Hz. Hatice'nin çok güçlü, uluslararası düzeyde ticarî bir geleneği olan Mekke çevresinde yetiştiği bilinmelidir. Kaynaklarda Hz. Hatice'nin babası Huveylid b. Esed'in malvarlığından bahsedilmemekle beraber onun saygın ve etkin bir şahsiyete sahip olduğu belirtilmektedir. Hz. Hatice'nin vefat eden tüccar ve zengin kocalarından kendisine -kaynaklarda miktar belirtilmemekle beraber- büyük mirasların kaldığı bilinmektedir. Güçlü bir ticarî geleneği olan bir ortamda yetişen Hz. Hatice, kendi kişisel becerileriyle de Şam'a Kureyş kervanı içinde erkeklerinkine eşit mal gönderdiği, bilahare kendi kervanlarını yolladığı

²⁹⁵ Metin Yılmaz, "Semrâ bint Nuheyk", *DİA*, XXXVI, 499; Kavakçı, 24; Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 76.

²⁹⁶ Faruk Beşer, *Kadının Çalışması Sosyal Güvenliği ve İslâm*, İstanbul, 1995, ss. 158-159.

²⁹⁷ Beşer, 158-159.

bilinmektedir. Hatta zamanla onun ticaret kervanları bütün Kureys'in kervanları kadar büyük olmuştur.²⁹⁸

Hiz. Hatice bizzat ticaret kervanlarının başında bulunmazdı. O, ya ücretle adam tutar ya da güvenli bulduğu kimselerle mudarabe yoluyla ticaret ortaklığı yapardı.²⁹⁹ Malını çalıştırmak için kişilerle anlaşır, onlarla kâr ortaklığı yapar ve muhtelif yerlere ticaret kervanları gönderirdi. Bu da Hiz. Hatice'nin bugünkü anlamda uluslararası ticarî tecrübeye sahip olduğunu göstermektedir.³⁰⁰

Hepimizin bildiği üzere Hiz. Hatice'nin Resûlullah ile tanışıp evlenmesi ticaret vesilesi ile olmuştur.

Güvenli bulduğu kimselerle ortaklaşa ticaret yapan Hiz. Hatice tanıdıklarının tavsiyesi üzerine, çevresinde üstün ahlâk sahibi ve güvenilir bir genç olarak bilinen Hiz. Muhammed (s.a.v.) ile ortaklık anlaşması yapmış ve kölesi Meysere'yi de hizmetine vererek Şam'a (Suriye) gitmesini istemişti. Dönüşte başarılı bir tacir, dürüst ve doğru sözlü bir insan olduğunu gördüğü, Meysere'den ahlâkı ve davranışları hakkında bilgi aldığı, bütün bu özellikleri sebebiyle kendisine hayran kaldığı Hiz. Muhammed'e evlenme teklif etmiş, o da bunu kabul etmiş ve evlenmişlerdi.³⁰¹ Evliliklerinden sonra ticarî faaliyetleri Hiz. Peygamber yürütmüştür.

Hiz. Hatice ve ticaret konusu çok geniş bir konu olduğu için biz burada bu kadar bilgi vermekle yetineceğiz.

Semrâ bint Nuheyk, hicretten sonra Medine'de biat etmiştir.³⁰² O, Bedir Gazvesi'nden sonra İslâm'ı kabul etmiştir. Onun, mensubu bulunduğu Benî

²⁹⁸ Ömer Sabuncu, *Hiz. Peygamber'in İlk Hanımı Hiz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2008, s. 16-17; Muhammed Abdülhay el-Kettâni, *et-Terâtibü'l-İdâriyye, Hiz. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, trc. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yay., 1991, II, 258.

²⁹⁹ Sabuncu, 16; M. Yaşar Kandemir, "Hatice", *DİA*, XVI, 465.

³⁰⁰ Sabuncu, 16.

³⁰¹ Kandemir, "Hatice", XVI, 465.

³⁰² Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî, *el-Muhabber*, ys., ts., s. 408.

Esed'den Bedir Gazvesi'nin hemen ardından Müslümanlığı benimseyen ilk grup içerisinde yer almış olması muhtemeldir.³⁰³

Hız. Semrâ, Resûl-i Ekrem tarafından Medine'de muhtesib olarak görevlendirilmiştir.³⁰⁴ O, emr-i bi'l-ma'ruf nehy-i ani'l-münker ilkesi çerçevesinde insanları ticaret ahlakına uygun davranmaya teşvik eder, bu şekilde hareket etmeyenleri uyarır, hile ve haksızlık yapanlara karşı elindeki kırbaçla caydırıcı tedbirler uygulardı.³⁰⁵ Resûlullah'ın Hız. Semrâ'ya böyle bir görev vermesi, onun bir muhtesibde bulunması gereken nitelikleri taşıdığını ve bu görev için yeterli bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Bazı müellifler Hız. Semrâ'nın denetimlerinin daha çok alıcı ve satıcı kadınlara yönelik olabileceğini de ileri sürmüşlerdir.³⁰⁶

Çok ibadet eden bir kadın olan³⁰⁷ Havle bint Tuveyt b. Habîb b. Esed b. Abdülzaza b. Kus el-Kuraşîyye el-Esedîyye³⁰⁸ Müslüman olmuş ve hicretten sonra Resûlullah'a biat etmiş³⁰⁹ ve Medine'ye hicret etmiştir.

Koku satan bir kadın olduğu için lakabı "Kokucu Havle" manasında el-Havle el-Attariyye'dir. Asıl adı Havle bint Tuveyt olmasına mukabil lakabı olan el-Havle el-Attariyye ile meşhur olmuştur.³¹⁰

Havle bint Tuveyt, Mü'minlerin annesi Hız. Hatice'nin yakın arkadaşıydı. Peygamber Efendimizin saygı gösterdiği, kendisi için ayağa kalktığı bir hanım sahâbîydi.³¹¹

Mekkeli olan Havle bint Tuveyt, Peygamber hanesine yakınlığı dolayısıyla son dinin geldiğini ve Allah Resûlünün peygamberliğini birçok kimseden önce duymuştu.³¹²

³⁰³ Yılmaz, 499.

³⁰⁴ Yılmaz, 499; Kavakçı, 24; Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 76.

³⁰⁵ Makrîzî, IX, 395; Yılmaz, 499; Kavakçı, 24; Özlü, 158-159; Gözütok, "Kadın Eğitimi", s. 568; Özcan, 149.

³⁰⁶ Yılmaz, 499.

³⁰⁷ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 75.

³⁰⁸ İbn Sa'd, VIII, 244; İbn Abdülber, IV, 1815; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 75.

³⁰⁹ İbn Sa'd, VIII, 244.

³¹⁰ Dere, 493.

³¹¹ H. Işık, 241-242.

³¹² H. Işık, 241.

Havle bint Tuveyt, Hz. Hatice annemizin sık görüştüğü bir arkadaşıydı. Ona karşı gönlünde samimi bir muhabbet vardı. Onun dürüstlüğüne hayrandı. Akıllı ve zeki bir hanım olarak o, Hz. Hatice'nin fikir ve düşüncelerine çok değer verirdi. Zira onun görüşlerinin doğruluğundan şüphesi yoktu. Onun sözünde sâdık olduğunu ve muhtaç kimselere yardım ettiğini bizzat yaşayarak görmüştü. Bu sebepten Hz. Hatice'ye karşı özel bir gönül bağı vardı.³¹³

Resûlullah döneminde, ticaretle uğraşan hanımlar vardı. Alım-satım işleriyle uğraşan hanımlardan biri de Kayle Ümmü Benî Enmâr'dır. O Merve'de Resûlullah'ın yanına gelmiş, oturmuş; "Ya Resûlullah! Ben, alım-satımla uğraşan bir kadını" deyip, ticaretle ilgili bazı problemlerini aktarmış, Resûlullah da ona alış-verişle ilgili bazı tavsiyelerde bulunmuştur.³¹⁴

Hz. Peygamber'in eşlerinden Zeynep bint Cahş hünerli ve cömert bir hanım olarak tanınmıştır.³¹⁵

O, deri işleme ve deri dikme sanatında mahir bir hanındı³¹⁶ ve bu sanatı icra ederek kazandığı paranın tamamını Allah yolunda harcardı.³¹⁷ Allah Rasûlü onun bu çalışmasını takdir ve teşvik etmiştir. Nitekim Resûlullah'ın zevceleri hakkında varid olan:

"Sizden ahirette bana en çabuk kavuşacak olanınız eli en uzun (cömert) olanınızdır."³¹⁸ Hadis-i şerifinde kastedilenin Zeynep bint Cahş olduğu ve onun çokça kazanıp tasadduk etmesinin elinin uzunluğu ile ima edildiği ifade edilmektedir.³¹⁹ Bilindiği üzere Hadis-i şerifin manasına muvafık olarak Zeynep bint Cahş diğer zevcelerinden çok daha cömert olarak tanınmıştır ve hepsinden evvel ahirete irtihal etmiştir.³²⁰

³¹³ Eriş, "Havle bint Tuveyt", s. 60.

³¹⁴ Coşkun, 88-89.

³¹⁵ Mehmed Zihni Efendi, I, 329.

³¹⁶ Kettâni, II, 281; Birekul-Yılmaz, 148; Dikmen, 225.

³¹⁷ Kettâni, II, 281; Dikmen, 225.

³¹⁸ İbn Sa'd, VIII, 108-109.

³¹⁹ Zebîdî, V, 166; Mehmed Zihni Efendi, I, 329-330.

³²⁰ Mehmed Zihni Efendi, I, 330.

Yukarıda anlatılanlar dışında bazı hanım sahâbîler, aile bütçelerine katkıda bulunabilmek ya da hayır işlerinde harcamak için ellerinden gelen bazı işler yapıyorlar ve bunları paraya çevirip harcıyorlardı. Bunlardan bazılarında kısaca söz etmekte yarar vardır.

Abdullah b. Mes'ûd'un karısı el sanatları konusunda çok yetenekliydi. Kazandığını da ailesine harcardı. Kendisi anlatıyor:

"İbn Mes'ûd'a dedim ki: Sen ve çocuğun beni Allah yolunda sadaka vermekten alıkoyuyorsunuz. Hem size harcamaya hem de herhangi bir tasaddukta bulunmaya kazancım yetmiyor. Ben sadaka vermek istiyorum, ne yapayım? dedim.

Abdullah da: *"Bu harcamada senin için bir ecir var mı yok mu bilemiyorum"* dedi.

Ben de Resûlullah'a gidip: Ey Allah'ın Resûlü, ben sanatkâr bir kadınıym. Bir şeyler yapıp satıyorum. Kazandığımı da kocam ve çocuğum için harcıyorum. Bunları harcamak beni sadaka vermekten alıkoyuyor. Hayır, yapmaya imkanım kalmıyor. Acaba ailem için harcadıklarımın bana bir ecir ve mükâfat var mıdır? diye sordum.

Resûlullah:

– "Evet, onlar için harcamaya devam et. Zira onlar için her ne harcarsan sana ecir ve sevap vardır" dedi.³²¹

Medine'de güzel koku ticareti ile uğraşan hanımlardan birisi de Esmâ bint Muharribe'dir. Oğlu Ayyaş b. Rebia ona Yemen'den güzel koku gönderiyor, o da satıyormuş. Rubeyyi bint Muavviz b. Afra'nın şöyle dediği nakledilir. Esmâ bint Muharribe Medine'de güzel koku satardı. Ayyaş ve Abdullah b. Rebia'nın annesi olan Esmâ bint Muharribe bir gün yanıma geldi, yanında da kokusu vardı. Koku satıcılığı kadınlar arasında revaçta olan bir meslek olarak düşünülmektedir.

³²¹ Dikmen, 225.

Nitekim bu mesleği icra eden başka hanım sahâbîler de vardı. Mesela Said b. Akra'nın annesi Müleyke de koku satıcılığı yapmaktaydı.³²²

Asr-ı Saadette kuaförlük yapan hanım sahâbîler de vardı. Ümmü Züfer bunlardandır. Hz. Hatice'nin kuaförü olan Ümmü Züfer, onun vefatından sonra Resûlullah'a gelirmiş. O da kendisine ikramda bulunur ve "O Hatice hayattayken bize gelirdi" demiştir. Kuaförlük yapanlardan bir diğeri de Ümmü Süleym bint Milhan'dır. Hz. Peygamber Hz. Safiyye ile evlenmeden önce, yanında iddet beklemesi, eğitmesi ve hazırlaması için Ümmü Süleym'e teslim etmiştir.³²³

Hz. Osman'ın kız kardeşi Âmine bint Affan b. Ebi'l-Âs Cahiliye döneminde bugünkü anlamıyla kadın kuaförü diye nitelendirebileceğimiz bir iş yapıyordu. Şebbere bint Safyan el-Kureşîyye Mekke'de kadınları süsleyen bir hanımdı. Güzel ve fasih konuşan bir kadın olan Ümmü Ri'le el-Kureşîyye şöyle demişti: "Allah'ın selamı üzerine olsun ey Allah'ın Resûlü. Bizler mahfeler ardında, kocaların iffet mahalli ve çocukların yetiştiricileriyiz. Bize orduda (cihadda) nasip yoktur. Bize bir şey öğret ki bizi Allah'a yaklaştırsın." Söyledikleri içerisinde şunlar da vardı: "Ben kocaları için kadınları süsleyen bir kadımdım. Eğer bu günah ise vazgeçeyim." Resûlullah şöyle buyurdu: "Ey Ümmü Ri'le, onları süsle..." Bir başka rivayette de Resûlullah'ın onu çokça takdir ettiği belirtilir.³²⁴

Mikdam b. Ma'dikerib'in bir cariyesi vardı ve süt satar, yağ satın alırdı. Ona; *"Sübhânallah! Süt satıp yağ mı alıyorsun?"* denildiğinde; *"Evet, bunun ne sakıncası var. Ben Resûlullah'tan ; "Öyle bir zaman gelecek ki, o zamanda dinar ve dirhemden başka bir şey fayda vermeyecek" dediğini duydum"* demiştir.³²⁵

Bütün bu rivayetler Asr-ı Saadette hanım sahâbîlerin sosyal hayat içerisinde çeşitli faaliyetler yürüttüklerini göstermektedir. Onların bu faaliyetlerine devam etmiş olmaları kendilerine bu konuda bir yasaklama getirilmediğini de ortaya koymaktadır. Bu da bize ticaret gibi zor sayılabilecek bir

³²² Kettâni, II, 271.

³²³ Kettâni, II, 332.

³²⁴ Kettâni, II, 333.

³²⁵ Coşkun, 89.

alandaki İslâmî emir ve yasaklara riayet edildikten sonra hanımların da yer almasında bir sakınca olmadığını göstermektedir.

II- Şifâ bint Abdullah'ın Pazarda Görevlendirilmesi

Şifâ bint Abdullah, ticaret alanında da ön plana çıkmış önemli bir hanım sahâbîdir. O, muhtesiblik yapmasıyla da meşhur olmuş bir hanımdır.

Konunun daha iyi anlaşılması için hisbe kelimesinden türeyen muhtesib kavramı ile ilgili kısa bir bilgi vermek istiyoruz.

Arapça'da "hesap etmek, saymak, yeterli olmak" anlamlarındaki hasb (hisâb) kökünden türeyen ihtisâb mastarından isim olan hisbe kelimesi, terim olarak emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i 'ani'l-münker prensibi uyarınca gerçekleştirilen genel ahlâkı ve kamu düzenini koruma faaliyetlerini ve özellikle bununla görevli müesseseyi ifade eder. Bu işle görevli memura da *muhtesib* denir. Hisbenin aslında "devlet muhasebesi, muhasebe dairesi" anlamına geldiği ve "çarşı zabıtası, ahlâk zabıtası" mânasını sonradan kazandığı da ileri sürülmektedir.³²⁶

Biz bu çalışmamızda, muhtesib kelimesini, sonradan kazandığı da iddia edilen "çarşı zabıtası" anlamında kullanmaktayız.

Hz. Şifâ'nın hayatı ile ilgili bilgi veren kaynakların çoğunda onun muhtesib olarak görev yaptığı zikredilmiştir. Ancak bu kaynakları genel olarak değerlendirdiğimizde Hz. Şifâ'nın muhtesib olarak görev yaptığı kesin olmakla beraber bu görevi ne zaman gerçekleştirdiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır.

Bu konuyla ilgili ilk görüşe göre Hz. Şifâ, Hz. Peygamber döneminde Resûlullah tarafından muhtesib olarak görevlendirilmiştir.

Resûlullah vasıflı bazı kişileri, esnaf ve sanatkârları denetlemek üzere resmen çarşı zabıtası (sâhibü's-sûk) sıfatıyla görevlendirmiştir. Bu memurlardan üçü erkek, ikisi kadın olmak üzere şu beş kişinin adı kaynaklarda yer almaktadır:

³²⁶ Cengiz Kallek, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 135.

Mekke’de Saîd b. Âs b. Saîd el-Ümevî, Medine’de Abdullah b. Saîd b. Üsayha, Ömer b. Hattâb, Semra bint Nuheyk el-Esediyye ve Şifâ bint Abdullah.³²⁷

Konuyla ilgili diğerk bir rivayet ise şu şekildedir:

Resûlullah Medine pazarını kurmuş ve bizzat kendisi denetlemiş, gerektiğiy yerde tüccarı uyarılmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber pazarı denetlemek amacıyla Hz. Ömer ile Şifâ bint Abdullah’ı görevlendirmiştir. Bu görevlilerin ikamet edeceğiy sabit bir yer de belirlemiştir.³²⁸ Bu rivayetler Hz. Şifâ’nın Resûlullah tarafından muhtesib olarak görevlendirildiğiy göstermektedir.

Hz. Şifâ’nın Resûlullah tarafından pazar işleri ile görevlendirildiğiy söylenmekle beraber onun Hz. Ömer tarafından görevlendirildiğiy de söylenmektedir.³²⁹ Buna göre Hz. Şifâ, Hz. Peygamber tarafından değil, Hz. Ömer tarafından muhtesib olarak görevlendirilmiştir.

Üçüncü bir görüşe göre Hz. Ömer Resûlullah’ın tevdi ettiğiy aynı vazifede bu hanımı görevlendirmeye devam etmiştir.³³⁰ Buna göre Hz. Şifâ hem Resûlullah hem de Hz. Ömer tarafından muhtesib olarak görevlendirilmiştir.

Hz. Şifâ’nın Hz. Ömer tarafından kadınların devam ettiğiy Medine pazarını denetlemekle görevlendirildiğiy de belirtilmektedir.³³¹ Hz. Şifâ’nın kadınların işleriyle ilgili bir konuda görevlendirildiğiy görüşünü savunanlar da bulunmaktadır.³³² Hz. Şifâ’nın, kadınların devam ettiğiy pazarda görevlendirildiğiy şeklinde bir kayıt düşmeksizin Medine pazarında görevlendirildiğiy ile ilgili bir görüş de vardır. Buna göre Hz. Ömer, Hz. Şifâ’ya devamlı saygı göstermiş, değer

³²⁷ Kallek, "Hisbe", XVIII, 135; Özlü, 149-150.

³²⁸ M. Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadariliğey Küfe*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2001, s. 51.

³²⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 195; Kallek, "Hisbe", XVIII, 135; Özlü, 158-159; Cengiz Kallek, *Asr-ı Saadette Yönetim-Piyasa İlişkisi*, İstanbul: İz Yay., 1997, s. 182-183.

³³⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 195; Özlü, 158-159; Kallek, *Yönetim-Piyasa İlişkisi*, s. 182-183.

³³¹ Uraler, 138-139; Sevde İla, *Hz. Aişe ve Peygamber Sonrası Siyasi Hayattaki Rolü*, Çukurova Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana 2007, s. 25; Toksarı, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", s. 76; Alpkıray, 78; Kettâni, II, 44; Serpil Özcan, *Hz. Havva’dan Hz. Zeynep’e Kadınların İzinde*, İstanbul, 2009, s. 149.

³³² Kettâni, II, 44.

vermiş ve görüşlerine itibar etmiştir.³³³ Hz. Ömer onu çarşı-pazar denetiminde görevlendirmiştir.³³⁴

Tüm bu tartışmaları, farklı görüşleri ve ihtimalleri bir tarafa bırakırsak kesin olan bir şey vardır ki o da Hz. Şifâ'nın pazar denetimi için görevlendirildiğidir. Yani muhtesib olarak görev yaptığıdır. Efendimiz döneminde ya da Hz. Ömer döneminde yapmış olması; kadınların bulunduğu pazarı ya da kadın erkek herkesin kullandığı pazarda görevlendirilmesi, muhtesiblik yaptığı gerçeğini tespitten sonra üzerinde durulacak diğer konular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okuma ve yazması pek mükemmel olan Hz. Şifâ'nın, pazar yerlerinin teftiş ve murakabası için görevlendirilmiş olmasının yanında tam olarak hangi görevi yaptığı konusu ile ilgili kaynaklardaki bilgiler çok açık değildir. Bununla beraber onun, pazar yerinin umumi murakıbbı yahut buraya mal getiren tüccarlardan gümrük vergisi tahsil eden kimse veyahut ticaret yapan bazı kadınların işlerine bakan müfettiş olarak vazife gördüğü tahmin edilmektedir.³³⁵

Muhtesiblik herkesin yapabileceği bir görev değildir. Bu, bütün mesleklerde olduğu gibi belli özelliklere sahip olmayı gerektirmektedir. Dolayısıyla Hz. Şifâ bu göreve rastgele seçilmiş değildir. Bu görevi yapabilecek niteliklere sahip olduğu için bu göreve getirilmiştir.

Bir kişinin muhtesib olarak görev yapabilmesi için bazı şartlar vardır. Buna göre bir kişinin muhtesib olması için Müslüman olmak, mükellef olmak,

³³³ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Huzai et-Tilmisani, *Tahricü'd-Delaleti's-Semiyye Ala Ma Kane fi Ahdi'r- Resul*, thk. Ahmed Muhammed Ebû Sellame, Kahire, 1995, ss.73-74; Mübeyyiz, 487; Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah b. el-Mus'ab ez-Zebîrî, *Nesebü Kureyş*, thk. Lefî Berûfesar, Kahire: Daru'l- ma'arif Yay., ts. X, 374; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, *Cemheretu Ensabu'l-Arab*, Beyrut/Lübnan: Daru'l-kütübu'l-İlmiyye Yay., 3. Baskı, 2003, I, 156; Tekin, II, 1888.

³³⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, VI, 162; İbn Hazm el-Endelüsî, *Cemheretu Ensabu'l-Arab*, I, 150, 156; el-Huzai Tilmisani, 73-74; Mübeyyiz, 487; Tekin, II, 1888; Y. Ziya Kavakçı, *Hisbe Teşkilatı*, Ankara: Batlan Matbaası, 1975, ss. 23-24; İbrahim Canan, *Peygamberimiz Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Türdav Basın Yayın, 1982, s. 471.

³³⁵ Muhammed Hamidullah, *Resulullah Muhammed*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yay., 1973, s. 210.

erkek olmak, valinin izni, adalet, kudret, ilim, ilmiyle amel olmak, Allah rızası, vera, takva ve Allah korkusu ve iyi ahlak gibi özelliklere sahip olması gerekir.³³⁶

Muhtesibin erkek olması şartının Asr-ı Saadet ve Hulefa-i Raşidin döneminde mi yoksa sonrasında mı ortaya çıktığı durumu net değildir. Ancak uygulamaya baktığımızda hanım sahâbîlerin de bu vazifeyle görevlendirildiklerini görmekteyiz. Bu da bu şartın daha sonraki dönemlerde ortaya çıktığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bir muhtesibin sahip olması gereken bu özellikleri göz önünde bulundurduğumuzda ve Hz. Şifâ'nın muhtesib olarak görev yaptığını da düşündüğümüzde, onun erkek olmak niteliği dışında tüm bu özelliklere sahip olduğunu söylememiz mümkündür. Yani Hz. Şifâ adil bir hanımdı. Bir yanlış, bir hata gördüğünde hiç çekinmeden bunu söyleyebilecek cesaret ve kudrete sahipti.³³⁷ Dini yaşama konusunda çok hassastı ve bu konuda bir yanlış yapıldığını gördüğü vakit hiç çekinmeden uyarırdı. İyi ahlaklıydı. Allah rızasını kazanmaya önem verirdi. Muhtesibin vasıfları ve Hz. Şifâ'nın muhtesib olarak görevlendirildiğini düşündüğümüzde onun için bunları söylememizin yerinde bir tespit olduğu kanaatindeyiz.

Hz. Şifâ'nın muhtesiblik yapması en başta ticaret konusunda çok bilgili olması anlamına gelmektedir. Bir konuda denetim yapmak, o alan ile ilgili tüm bilgilere sahip olmayı gerektirir. O, aynı zamanda İslâm'ın bu konudaki hükümlerini çok iyi biliyor olmalıdır. Çünkü bu hükümler çerçevesinde denetimler yapılıyor olmalıdır. Ticaret ile uğraşan birçok hanım sahâbî arasından Hz. Şifâ'nın muhtesib olarak seçilmesi onun, ticaret konusunda diğer hanım sahâbîlerden daha bilgili olduğunu da gösterir.

Durum ne olursa olsun, Hz. Şifâ'nın en azından ticarî ihtilaflar üzerinde muhakeme yetkisini kullanması gerekmiştir.³³⁸ Bu da Hz. Şifâ'nın ticarî ihtilaflar üzerinde otorite olduğunu göstermektedir.³³⁹

³³⁶ Kavakçı, 23-29.

³³⁷ Kandehevi, *Hayatu's-Sahâbe*, II, 207; Niyaz, 363; Dere, 320.

³³⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 195; Özlü, 158-159.

Bu alandaki bilgisinin fiilen ticaretle meşgul olması ile de ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Zira Hz. Şifâ aynı zamanda tüccar bir hanım olduğu ve ticaretle ilgili birçok işini ve emlak işlerinin idaresini fiilen de kendisi yaptığı bilgisi de mevcuttur.³⁴⁰

Bütün bu bilgileri bir arada değerlendirdiğimizde bunlar bizi şu sonuca götürmektedir. Hz. Şifâ çok iyi bir ticarî bilgiye sahiptir. Bundan dolayı ticarî işlerini fiilen kendisi yapmış ve ayrıca çarşı zabıtası olarak görevlendirilmiştir.

³³⁹ Dikmen, 224.

³⁴⁰ Tekin, II, 1889.

SONUÇ

İslâm'ı en doğru şekilde anlamak ve yaşamak bütün Müslümanların ana gayesidir. Bunu gerçekleştirmenin yollarından biri ise önce Resûl-i Ekrem Efendimizi, sonra da onun ashabını tanımaktan geçmektedir. Bu bağlamda ismi pek duyulmamış olmasına karşın hanım sahâbîlerden olan Şifâ bint Abdullah'ın hayatında da İslâm'ı doğru anlama ve yaşama adına güzel örnekler bulunmaktadır.

Hız. Şifâ'nın hayatı araştırılırken, yararlanılan kaynakların hemen hemen tamamında aşağı yukarı aynı bilgiler olduğu gözlemlenmiştir. Kaynaklarda Hız. Şifâ'nın hayatıyla ilgili bilgilerin çok olmamasının yanında, birçok konuda da farklı bilgiler bulunduğu müşahade edilmiştir. Özellikle Mekke dönemi ile ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır.

Hayatı ile ilgili bilgiler çok olmamakla birlikte Asr-ı Saadette sahip olduğu ilkler ve yaptığı hizmetlerle Hız. Şifâ, tarihin sayfalarına adını yazdırmış ve İslâm alemine en güzel şekilde örnek olmuş çok değerli bir hanım sahâbîdir.

Hız. Şifâ, Mekke'de dünyaya gelmiştir. Ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Kureyş kabilesinin Adıyy koluna mensup olan Hız. Şifâ, aynı zamanda Hız. Ömer'in akrabasıdır. İki erkek bir kız olmak üzere üç çocuk annesi olan Hız. Şifâ'nın asıl ismi Leyla'dır. Hastaları tedavi konusunda yaptığı hizmetler sebebiyle "Şifâ" diye meşhur olduğu tahmin edilmektedir. O, ilk Müslümanlardan ve ilk hicret edenlerdendir. Medine'de vefat eden Hız. Şifâ, Baki kabristanına defnedilmiştir. Onun ne zaman vefat ettiği ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir rivayete göre h. 20/m. 641 yılında, diğer bir rivayete göre ise h. 30/m. 651 yılında vefat etmiştir.

Şifâ bint Abdullah'ın tarih sahnesinde ön plana çıkmasına sebep olan özelliklerinin başında okur-yazar olması, hastaları tedavi etmesi (rukye yapması) ve muhtesib olarak görevlendirilmiş olması gelmektedir.

Hız. Şifâ cahiliye döneminde de okuma-yazma bilen sayılı kişilerdendi. Kadınların, erkeklere oranla az haklara sahip olduğu, hatta varlıkları utanç sebebi kabul edilen kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü bir zamanda okur-yazar

olmak bir kadın için çok önemli bir meziyettir. Toplumun mevcut şartlarına rağmen okuma-yazma öğrenmiş olması, Hz. Şifâ'nın kendini geliştirmeye önem veren, ileri görüşlü, sosyal bir kadın olmasından kaynaklanıyor olsa gerektir.

İslâm ile ilk şereflenenlerden olan Hz. Şifâ, sağlık alanında yaptığı hizmetleriyle de Asr-ı Saadette ön plana çıkmıştır. Öyle ki bu durum asıl ismi Leyla olduğu halde Şifâ diye meşhur olmasına neden olmuştur. Hz. Şifâ, nemle hastalığını rukye yaparak (okuyarak) ve bunun yanında hazırladığı bir ilaç ile tedavi etmekteydi. Bu, onun cahiliye döneminde uyguladığı bir tedavi yöntemi idi. Müslüman olduktan sonra buna devam edip etmeme konusunda kararsız kalınca, Hz. Peygamber'e danışmış ve O da izin vermişti. Bu durum Hz. Şifâ'nın İslâm'ı yaşama konusunda ne kadar hassas olduğunu da göstermektedir.

Ticarî bilgisi olan Hz. Şifâ, kendi ticarî işlerini kendi yürütmekteydi. Hz. Peygamber döneminde mi Hz. Ömer döneminde mi olduğu konusunda farklı rivayetler bulunsa da muhtesib (çarşı zabıtası) olarak görev yaptığı hususu kesin olarak bilinmektedir.

Hız. Şifâ başta Resûlullah olmak üzere Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından düşüncelerine değer verilen bir hanım sahâbîydi. Hz. Peygamber hicretten sonra daha kendi evi yokken, Hz. Şifâ için bir ev ayarlamıştı. O, zaman zaman Hz. Şifâ'nın evine gider, onunla sohbet eder ve onun evinde kavlule yapardı. Yine Hz. Şifâ, halifelikleri döneminde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer tarafından istişare edilen, düşüncelerine değer verilen bir hanımdı.

Hız. Şifâ, dini yaşama konusunda çok hassas olan bir insandı. Dinin emir ve yasaklarına riayet etmekle kalmaz, çevresindeki insanların bu konuda bir eksikliği olduğunu gördüğünde onları uyarmaktan da geri durmazdı. Bir yanlışlık ya da haksızlık yapıldığını düşündüğünde hemen tepkisini gösterirdi.

Çok sosyal bir hanım olan Hz. Şifâ'nın, Asr-ı Saadette farklı alanlarda toplumun gelişmesi adına birçok faaliyetleri olmuştur. Bu anlamda onun hayatında başta hanımlar olmak üzere tüm Müslümanlar için çok güzel örnekler bulunmaktadır.

Hz. Şifâ hayatıyla bize İslâm'a göre hayatımızı şekillendirmemiz gerektiğini, bunun her şeyden önemli olduğunu, İslâm'ın koyduğu sınırlara riayet etmek şartıyla kadın erkek herkesin toplumun gelişmesine ilerlemesine hizmet etmesi gerektiğini öğretmektedir.

Asr-ı saadete baktığımızda Hz. Şifâ gibi birbirinden değerli nice hanım sahâbî olduğunu görmemiz mümkündür. O güzide insanların tek bir amacı vardı: "Allah'ın rızasını kazanmak". Onlar hayatlarının her anını bu amaca göre yaşadılar. Eğitim, sağlık, ticaret gibi hangi alan olursa olsun İslâm'ın boyasıyla boyanıp öyle hizmet ettiler.

Sahâbe-i kirâmın hepsi ayrı bir değer, ayrı bir deryadır, Hz. Şifâ gibi... O, ilmî şahsiyeti ve İslâm'ı yaşamadaki hassasiyeti sebebiyle derinlemesine araştırılması gereken bir hanım sahâbîdir.

Kendilerini tanıma ve örnek alma amacıyla sahâbe-i Kirâmın hayatlarıyla ilgili yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Ancak hayatları bilinmesi gereken daha çok sahâbî vardır. Zira tarihin tozlu sayfaları arasında çok değerli olmasına karşın ismi pek duyulmamış ve gün yüzüne çıkartılmayı bekleyen Hz. Şifâ gibi nice değerli insan yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağırakça, Ahmet, *İslâm Tıp Tarihi (Başlangıçtan VIII/XIII. Yüzyıla kadar)*, İstanbul: Çağdaş Yay., 2004.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed (241/855), *Müsned İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Adil Murşid, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1995, I-L.
- Âişe Abdurrahman bintü's-Şatı', *Resûlullah'ın Annesi ve Hanımları*, trc. İsmail Kaya, Ankara: Uysal Kitabevi, 4. baskı, 1991.
- el-Ak, Hâlid Abdurrahmân, *Mevsû'ât Uzemâu Havle'r-Rasûl*, Dimeşk: Daru'n-Nefais, 1991, I-III.
- Akgül, Şükriye, *İslam Tarihçiliğinde Meşahiru'n-Nisa Geleneği ve Mehmed Zihni Efendi'nin Meşahiru'n-Nisa Adlı Eserinin İncelenmesi*, Ankara Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2006.
- Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul: Gonca Yay. 1991, I-IV.
- Alpkıray, Abdulcelil, *Sahâbînin Yerleşim ve Vefat Yerleri*, Erciyes Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2005.
- Ateş, Fatma, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Hz. Hafsa'nın Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2007.
- Atmaca, Veli, *Hadislerde Rukye -Hz. Peygamber ve Sahâbînin Uygulamaları Işığında*, İstanbul: Rağbet Yay., 2010.
- Azizova, Elnure, *Hz. Peygamber Döneminde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Marmara Ü. SBE, (Doktora Tezi), İstanbul, 2007.
- el-Bağdâdî, Muhammed b. Sa'd İbn Manî', *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut, ts., I-IX.
- Bayraktar, M. Faruk, "İslâm'a Göre Kadının Eğitim-Öğretimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi-II*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 79-101.
- el-Belâzürî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Dâvûd (279/892-93), *Fütuhu'l-Büldan*, trc. Mustafa Fayda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. 1. baskı, 1987.

- el- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Musa el-Husrevcirdî el-Horasânî (458/1066), *Şu'abu'l-Îmân*, thk. Abdulali Abdulhamîd Hâmid, ys., Mektebetu'r-Ruşd, 2003, I-XIV.
- Beşer, Faruk, *Kadının Çalışması Sosyal Güvenliği ve İslâm*, İstanbul, 1995.
- Bilgin, Beyza, *İslâm'da Muhtesiplik ve Eğitim Yönünden Değeri*, Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., ts., ss. 117-121.
- Birekul, Mehmet - F. Mehmet Yılmaz, *Peygamber Günlerinde Sosyal Hayat ve Aile*, Konya: Yediveren Yay., 1. baskı, 2001.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed İbn İsmail (256/870), *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu, İstanbul: Ötüken Yay., 1988, I-XVI.
- Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasar-ı Tercüme ve Şerhi*, ed. A. Hikmet Ünalmiş, Ankara: Akçağ Yay., 1991, I- XVIII.
- _____, *Peygamberimiz Sünnetinde Terbiye*, İstanbul: Türdav Basın Yayın, 2. baskı, 1982.
- Cevad Ali, *el-Mufassal fî Tarihi'l-Arap Kable'l-İslâm*, Daru's-Sâkî, 2001, I-XV.
- Cirit, Hasan, "Hz. Peygamber'in Ziyaret Ettiği Hanım Sahâbî: Rübeyyi' bint Mu'avviz", *Diyanet İlmi Dergi*, c. XLV, sy. 2, (Nisan-Mayıs-Haziran, 2009), ss. 139-144.
- Coşkun, Selçuk, "Yetişkin Eğitimi Bağlamında Hz. Peygamber'in Kadınları Eğitim Siyaseti", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 26, Erzurum, (2006), ss. 75-93.
- Cum'a, Ahmed Halil, *Nisâu Ehli'l-Beyt fî Davi'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, Beyrût/Dımaşk, 1994.
- Çelebi, Ahmed, *İslâm'da Eğitim-Öğretim Tarihi*, trc. Ali Yardım, İstanbul: Damla Yay., 1998.
- Dağ, Mehmet- H.R. Öymen, *İslâm Eğitim Tarihi*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1. baskı, 1974.

- Demirci, Havva, *Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Kadın Fıkıhçılar*, Ondokuz Mayıs Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun, 2010.
- Denizkuşları, Mahmud, *Peygamberimiz ve Tıp*, İstanbul: Marifet Yay., 1979.
- Dere, Nurgül, *Hanım Sahâbîler Asrı Saadetin İncileri*, İstanbul, 2010.
- Dımaşkî, Muhammed b. Salih, *Peygamber Külliyyatı*, trc. Hüseyin Kara, İstanbul: Ocak Yay., 2006, I-XIII.
- Dikmen, Mehmet, *İslâm'da Kadın Hakları*, İstanbul: Cihan Yay., 8. Baskı, 1999.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistani (275/888), *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, trc. Necati Yeni-el-Hüseyin Kayapınar, İstanbul: Şamil Yay., 1991, I-XVI.
- _____, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts., I-IV.
- Emre, Mehmed, *Büyük İslâm Kadınları ve Hanım Sahâbîler*, İstanbul: Çelik Yay., ts..
- Eren, Mehmet, "Kadınların Hadis İlmine Katkıları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIV, sy:1 (2003), ss. 83-110.
- Eriş, Mustafa, "Ağzı Dualı Bir Hanım Sahâbî Şifâ bint Abdullah (r. a.)", *Altınoluk Dergisi*, sy: 246, (Ağustos-2006), ss. 60-61.
- _____, "Hz. Hatice Annemizin Arkadaşı, Havle Binti Tuveyt (r.a.)," *Altınoluk Dergisi*, sy: 254, (Nisan-2007), ss. 60.
- _____, "Ümmü Gülsüm bint Ukbe (r.a.)", *Altınoluk Dergisi*, sy. 226, (Aralık-2004), s. 60.
- Fayda, Mustafa, "Âişe", *DİA*, II, ss. 201-205.
- Gözütok, Şakir, "Hz. Peygamber Döneminde Kadın Eğitimi ve Öğretimi", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, İslami İlimler Dergisi Yayınları, Aralık, 2007, ss. 561-570.

- _____, *İlk Dönem İslâm Eğitim Tarihi (Hz Peygamber Döneminde Eğitim Öğretim)*, Ankara: Fecr Yay., 1. Baskı, 2002.
- Güler, Zekeriya, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, Konya: Dizgi Ofset, 3. baskı, 2005.
- el-Hakemî, Hafız b. Ahmed b. Ali, *Me'aricu'l-Kabul bi Şerhi'l-Vusûl ila İlmi'l-Uşûl*, thk. Ömer b. Mahmud Ebû Ömer, ys., Dar İbn Kayyım, 1990, I-III.
- el-Hâkim, Ebû Abdullah (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, ys., 2006, I-XII.
- Hamidullah, Muhammed (1423/2002), *İslâm Peygamberi*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yay., 1969, I-II.
- _____, *İslâm Peygamberi*, trc. Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yay., 2009.
- _____, *Resûlullah Muhammed*, trc. Salih Tuğ, İstanbul: İrfan Yay., 1973.
- _____, "Hz. Peygamber ve Sahabe Devrinde Kitabet Sanatı", trc. Yusuf Ziya Kavakçı, *İlâhiyat Dergisi*, sy: 3/25, İstanbul, (Ekim 1972), ss. 2-10.
- Herevî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî, *Cem'u'l-Vesail fi Şerhi's-Şemail*, Mısır: Matbaatu's-Şerafiyye, ts., I-II.
- Huzaî et-Tilmisanî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, *Tahricü'd-Delaleti's-Semiyye Ala Ma Kane fi Ahdi'r-Resul*, thk. Ahmed Muhammed Ebû Sellame, Kahire, 1995.
- Işık, Havva Ergene, *Hanım Sahâbîler*, İzmir: Gül Yurdu Yay., 2006.
- Işık, Nevzat, "Sahabenin Kur'an'ı Öğrenme ve Öğretme Gayretleri", *Diyanet Aylık Dergi*, sy. 240, Aralık 2010, ss. 12-17.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yusuf b. Abdullah b. Muhammed (463/1071), *el-İstî'âb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrût, 1992, I-IV.
- İbn Beşkûvâl, Hafız Ebû'l-Kasım Halef b. Abdulmelik (578/1183), *A'vamizu'l-Esmâi'l-Mübheme*, thk. Mahmud Ma'ruvi, Beyrut: Daru'l-Endelüs Yay., 1994, I-II.
- İbn Habîb, Muhammed el-Bağdâdî (245/859), *el-Muhabber*, ys., ts..

- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şehabeddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî (852/1449), *el-İsabe fi Temyizi's-Sahâbe*, thk. Adil Ahmed Abdulmevcut, eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvaz, Beyrut, 1995, I-IX.
- _____, *Tehzibu't-Tehzîb*, thk. Mustafa Abdulkadir 'Ata, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, I-XII.
- _____, *el-İsabe Seçkin Sahâbiler*, trc. Seyfullah Erdoğmuş, İstanbul: Sağlam Yay., 2011.
- İbn Hayyat, Ebû Amr Halife, *Kitabü't-Takakat*, thk. Süheyl Zekari, ys., Dar'ul-Fikr Yay., ts..
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsi (456/1064), *Cevâmiu's-Sire*, trc. M. Salih Arı, İstanbul: Çıra Yay., 2004.
- _____, *Cevâmi'u's-Sîre*, thk. İhsan Abbas, Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1900.
- _____, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, Beyrut (Lübnan): Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983.
- _____, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, Beyrut (Lübnan): Daru'l-kütübü'l-İlmiyye, 3. Baskı, 2003, I-II.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Ebyarî-Abdulhafiz Şelebî, Beyrut: Daru İhyai't-Terasi'l-Arabî, ts., I-IV.
- İbn Kayyim el-Cevziyye (751/1350), *Peygamber Efendimizin Sağlık Öğütleri Tıbbu'n-Nebevî*, trc. Yusuf Ertuğrul, İstanbul: Uygun Matbaa, 1997.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fida İmadüddîn İsmâil b. Ömer (774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ali Şîrî, ys., Dâr'ul-İhyâ'it-Terâsi'l-Arabî, 1988, I-XIV.
- _____, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdülvâhid, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1971, I-IV.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (273/887), *Sünen*, Kütübü's-Sitte, İstanbul: Çağrı Yay., 1981, I-XXIII.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensarî (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Daru Sadr, ts., I-XV.

- _____, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, trc. Haydar Hatipoğlu, İstanbul: Karaman Yay., 1983, I-X.
- İbn Sa‘d, Ebû Abdullâh Muhammed (230/845), *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut: Daru's-Sadr, ts., I-IX.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1201), *Sıfetu's-Safve*, thk. Mahmud Fahûrî, Muhammed Ravâs, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1979, I-IV.
- _____, *Telkîh fehüve Ehlu'l-Eseri fî Uyûni't-Târîh ve's-Siyer*, Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebî Erkam Yay., 1997.
- İbnü'l Esir, Ebû'l-Hasen Alî b. İzzüddîn (630/1233), *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrut: Dâru's-Sadır, 1979, I-XIII.
- _____, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, Beyrut, 1989, I-VI.
- İla, Sevde, Hz. Âişe ve Peygamber Sonrası Siyasi Hayattaki Rolü, Çukurova Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 2007.
- Kallek, Cengiz, *Asr-ı Saadette Yönetim-Piyasa İlişkisi*, İstanbul: İz Yay., 1997, _____, "Hisbe", *DİA*, XVIII, ss. 133-143.
- Kandehlevi, M. Yusuf, *Hadislerle Hz. Peygamber'in Yaşadığı Müslümanlık*, trc. Ahmet M. Büyükçınar, A. Ömer Tekin, Ö. Faruk Harman, İstanbul: Yelken Matbaa, 1973, I-V.
- _____, *Hayatu's-Sahâbe*, Dimeşk: Daru'l-Kalem, 1983, I-III.
- Kandemir, M. Yaşar, "Hafsa", *DİA*, XV, ss. 119-120
- _____, "Esmâ bint Umeys", *DİA*, XI, s. 422.
- _____, "Hatice", *DİA*, XVI, ss. 465-466.
- Kara, Hilal-Abdullah, *Hanım Sahâbîler Ansiklopedisi*, İstanbul: Nesil Yay., 2008.
- el-Kastalânî, Ahmed bin Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdülmelik (923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledüniyye bi'l-minehi'l-Muhammediyye*, Mısır: Mektebetü't-Tevfikiyye, ts., I-III.

- Kavakçı, Y. Ziya, *Hisbe Teşkilatı (Bir İslâm Hukuk ve Tarih Müessesesi Olarak Kuruluş ve Gelişmesi)*, Ankara: Baylan Matbaası, 1975.
- Kaynak, Dilber, *H. Muhammed'in Eğitim Faaliyetleri*, Selçuk Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2007.
- Kehhâle, Ömer Rıza (1905), *A'lamu'n-Nisa fi 'Aleml-l-Arabi ve'l-İslâmi*, Beyrut: Müessesetü'r- Risale, 2. baskı, 1991, I-V.
- Kennas, Muhammed Raci Hasen, *Rasûlullah'ın Etrafındaki Hanım Sahâbiler*, trc. Uğur Pekcan, Konya: Serhat Yay., 2011.
- Keramî, Ahmed Ucac, *el-İdâre fî Asri'r-Resûl (s.a.v.)*, Kahire: Dâru'l-İslâm, 2006.
- el-Kettani, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibu'l-İdâriyye, H. Peygamber'in Yönetiminde Sosyal Hayat ve Kurumlar*, trc. Ahmet Özel, İstanbul: İz Yay., 1993, I-III.
- Köksal, M.Asım, *H. Muhammed (a.s.) ve İslâmiyyet, Medine Devri*, İstanbul, ts., I-VIII.
- Makrîzî, Ebû'l-Abbas Takiyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir b. Muhammed (845/1442), *İmtâ'u'l-Esmâ' bimâ li'n-Nebî (s.a.v.) mine'l-Ehvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd el-Nümeysî, Beyrut: Daru'l-Kütübu'l-İlmiyye, 1999, I-XV.
- Mâlik b. Enes (179/795), *Muvatta'*, trc. A.H. Büyükçınar, V. Akyüz, D. Pusmaz, A. Yücel, İstanbul: Beyan Yay., 1994, I-IV.
- Mehmed Zihni Efendi, *Tarihte İz Bırakan Meşhur Kadınlar*, sad. Bedrettin Çetiner, İstanbul: Şamil Yay., 1982, I-II.
- Mübeyyiz, Muhammed Sa'd, *Mevsû'atu Hayati's-Sahâbiyyat*, Beyrut, 2. baskı, 2005.
- Müslîm b. el-Haccâc, Ebû'l-Huseyin el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî (261/874), *Sahîhu Müslim*, trc. Mehmed Sofuoğlu, İstanbul; İrfan Yay., ts., I-VIII.
- en-Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasanî (303/915), *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Hasan Abdulmenam Şelebî, Beyrut: Müessesetü'r- Risale, 2001, I-XII.

- Nevevî, Ebu Zekerriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Müri eş-Şafii (676/1277), *Riyâzü's-Salihîn*, trc. M.Y. Kandemir, İ.L. Çakan, R. Küçük, İstanbul: Erkam Yay., 2006, I-VIII.
- Niyaz, Mevlâna, *Kadın Sahâbîler*, trc. Ali Genceli, İstanbul, 1971.
- Numânî, Mevlâna Şiblî, *Son Peygamber Hz. Muhammed Siretü'n-Nebî*, trc. Yusuf Karaca, İstanbul: İz Yay., 2003, I-II.
- en-Numeyrî, Ömer b. Şebbe el-Basrî, *Tarihu'l-Medîneti'n-Nebeviyye*, thk. Muhammed Şeltut, ys. Dâru'l-Fikr, ts..
- Okiç, M. Tayyip, *İslâmiyette Kadın Öğretimi*, Ankara: DİB Yay., 5. baskı, 1991.
- Okumuş, Arif, *Câ'fer b. Ebî Tâlib Hayatı ve Şahsiyeti*, Selçuk Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.
- Özcan, Serpil, *Hz. Havva'dan Hz. Zeynep'e Kadınların İzinde*, İstanbul, 2009.
- Özlu, A.Serdar, *Dört Halife Döneminde İç Güvenlik*, Ankara Ü. SBE, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.
- Öztürk, Levent, *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadının Yeri*, ed. Vecdi Akyüz, İstanbul: Ayışığı Kitapları, 2001.
- Palabıyık, M. Hanefi, "Asr-ı Saadette Okuma-Yazma Faaliyetleri", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yay., (Aralık-2007), ss. 553-554.
- Pilavoğlu, Mehmed Kemal, *İslâmiyet ve Tıp*, Ankara: Güven Matbaa, 1963.
- Sabuncu, Ömer, *Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa, 2008.
- Said Havva, *el-Esas fi's-Sünne İslâm Akaidi*, trc. M. Varol, O. Aktepe, A. A. Ural, H. A. Özdemir, R. Çetintaş, İstanbul: Aksa Yay., 1992, I-V.
- Safedî, Ebû's-Safa Salahaddin Halil b. Aybek b. Abdullah (764/1363), *el-Vafî bi'l-Vefeyat*, ed. Hellmut Ritter, es-Seyyid Rıdvan, Hayare Mustafa, Wiesbaden: Daru'n- Neşr, 1962, I-XXVI.

- Sallabî, Ali Muhammed Muhammed, *Sîretü Emîru'l-Mü'minin Ali b. Ebû Talib*, ys., Mektebetü's-Sahabe, 2004, I-II.
- _____, *Emîru'l-Mü'minin Hasan b. Ali b. Ebû Talib*, Mısır: Dâru't-Tevzî' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, 2004.
- _____, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut: Dâru'l-Marife, 2008.
- San'anî, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemâm, *Musannef Abdurrezzak*, thk. Habîb er-Rahmân el-E'zamî, Beyrut: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1983, I-XI.
- Sarıçam, İbrahim, *Hız. Peygamber ve Evrensel Mesajı*, Ankara: TDV Yay., 2001.
- Savaş, Rıza, "Asr-ı Saadette Kadın ve Aile Hayatı", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslâm*, haz. Vecdi Akyüz, İstanbul: Beyan Yay., 1994, ss. 229-378, I-V.
- _____, "Çalışma Hayatında Kadın (Hz. Muhammed Devri Örneği)", *İslam ve Çalışma Hayatı Ulusal Sempozyumu*, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2008, ss. 389-400.
- _____, *Hız. Muhammed (s.a.v.) Devrinde Kadın*, İstanbul: Ravza Yay., 1992.
- Söylemez, M. Mahfuz, *Bedevilikten Hadariliğe Kûfe*, Ankara: Ankara Okulu Yay., 2001.
- Şennavî, Abdulaziz, *Sahâbî Hayatından Tablolar (Hanım Sahâbîler)*, trc. Taceddin Uzun, Konya, ts., I-III.
- Tantavî, Ali- Naci Tantavî, *Ahbaru Ömer*, Beyrut: İslam Kitabevi, 8. baskı, 1983.
- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *ed-Du'a li't-Taberânî*, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- _____, *el-Mu'cemu'l-Kübrâ*, thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, 1976, I-XXV.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (310/923), *Târîhu'l-Umeme ve'l-Mülûk*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1987, I-V.
- Tekin, Ahmet, *Peygamberimizin Yol Arkadaşları*, ys., Kemal Yay. 2006, I-II.

- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Serve (279/892), *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*, trc. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, İstanbul: Yunus Emre Yay., ts., I-VI.
- Toksarı, Ali, "Hz. Peygamber Devrinde Kadın", *Diyanet İlmi Dergi*, c. XXIX, sy. 4, (Ekim-Kasım-Aralık 1993), ss. 67-80.
- _____, "Peygamber Devrinde Kadın", *Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi ' Sosyal Hayatta Kadın '*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005, ss. 79-101.
- Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, İstanbul: Yağmur Yay., 1990.
- Uraler, Aynur, "Şifâ bint Abdullah", *DİA*, XXXIX, ss. 138.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer (207/823), *Kitâbu'l-Meğâzî*, thk. Marsden Jones, Beyrut: Alimu'l-Kütüb, ts., I-III.
- Yardım, Ali, "Esmâ bint Ebû Bekir es-Sıddîk", *DİA*, XI, ss. 402-404.
- Yıldırım, Suzan, *Hz. Peygamber'in Hanımlarından Ümmü Seleme'nin Hayatı ve Kişiliği*, Harran Ü. SBE, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Şanlıurfa 2006.
- Yılmaz, Metin, "Semrâ bint Nuheyk", *DİA*, XXXVI, 499.
- Zebîdî, Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Lâtîfî (812/1409), *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmed Naim, Ankara: DİB Yay., 5. baskı, 1979, I-XIII.
- Zebîrî, Ebû Abdullah el-Mus'ab b. Abdullah b. el-Mus'ab, *Nesebû Kureyş*, thk. Lefî Berûfesal, Kahire: Daru'l- Ma'arif, ts., I-XIII.
- Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Osman b. Ahmed(748/1348), *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, nşr. Şuayb el-Arnâvut, ys., Müessesetü'r-Risale, ts., I-XXIII.
- _____, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâti'l-Meş'ahîr ve'l-E'lâm*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmirî, Beyrut: D'aru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1987, I-LII.

ÖZET

Şifâ bint Abdullah Mekke'de doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl ismi Leyla'dır. Kureyş kabilesinin Adıyy koluna mensuptur. Künyesi Ümmü Süleyman b. Ebî Hasme'dir. Hz. Ömer'in akrabasıdır. Hz. Şifâ'nın iki erkek ve bir kız çocuğu vardı.

Hz. Şifâ ilk Müslümanlardan ve Medine'ye ilk hicret edenlerdendi. Okur-yazar bir hanımdı ve cahiliye döneminde de okuma-yazma biliyordu. Suffe mektebinin ilk kadın muallimi olan Hz. Şifâ Hz. Hafsa'ya okuma-yazmayı öğretmiştir.

Hz. Şifâ, bir doktordu. Özellikle nemle hastalığını tedavi etmesiyle tanınmıştı. Aynı zamanda ticarî bilgisi olan bir kadındı. Bu yüzden muhtesib (çarşı zabıtası) olarak görevlendirilmişti.

Medine'de vefat etmiştir. Hicri 20 veya 30 yılları arasında vefat tarihi ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Medine 'de Cennetü'l Bâki kabristanlığına defnedilmiştir.

ABSTRACT

Sifâ bint Abdullah was born in Mecca. Her date of birth isn't known. Her original name was Leyla. She belonged a branch of the tribe of Quraysh Adiiy. Her identity disk was Ummu Solomon b. Ebi Hasme. She was a relative of Hz. 'Umar. She had two boys and a girl.

She was from the first Muslims and was among the first group that migrated to Medina. She was literate and even she was literate at the period of ignorance. The school Suffe's first female teacher Hz. Sifâ taught how to read and write to Hz. Hafza.

Hz. Sifâ was a doctor. She was known especially for treating namla (skin disease). At the some time, she had knowledge about trade. She was a woman who trade information. She was appointed as a city police.

Hz. Sifâ passed away in Medina. The date of her death is uncertain but there are various information that the date is to be between hijri 20 and 30 years. Her grove is in the tomb of Cennet'ul Bakî in Medina.

ÖZGEÇMİŞ

Esra Safi, 1987 yılında Rize de doğdu. İlköğretimi Yanıkdağ İlköğretim Okulu, orta öğretimi de Hasan Yılmaz İlköğretim Okulu'nda tamamladı. 2004 yılında Rize Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden, 2009 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2010 yılında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak göreve başladı ve halen bu görevine devam etmektedir.